

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Martynas Novikovas

**SANDORIŲ TARP ASOCIJUOTŲ ASMENŲ KAINODAROS
MODELIS MOKESČIŲ MOKĖTOJAMS IR MOKESČIŲ
ADMINISTRATORIUI**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2007–2011 metais Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas: prof. habil. dr. Jonas Mackevičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S)

TURINYS

LENTELĖS	4
PAVEIKSLAI.....	6
PRIEDAI	8
ĮVADAS.....	9
1. SANDORIŲ TARP ASOCIJUOTŲ ASMENŲ KAINODAROS METODAI, RAIDA IR REGLAMENTAVIMAS.....	16
1.1. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros priskyrimas mokslo sričiai	16
1.2. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reglamentavimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje.....	22
1.3. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai.....	28
1.4. „Ištiesiosios rankos“ principas ir jo taikymas	35
1.5. Teoriniai ir empiriniai tyrimai sandorių kainodaros srityje	39
2.SANDORIŲ TARP ASOCIJUOTŲ ASMENŲ KAINODAROS NUSTATYMO METODIKA.....	51
2.1. Rinkos ir įmonių veiklos funkcinė analizė.....	53
2.2. Lyginamųjų duomenų paieška ir įvertinimas	56
2.3. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodo pasirinkimas	59
2.4. Pelningumo rodiklių, taikomų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje, lyginamoji analizė	62
2.5. „Ištiesiosios rankos“ principo intervalo nustatymas bei rinkos kainos skaičiavimas.....	74
3.SANDORIŲ TARP ASOCIJUOTŲ ASMENŲ KAINODAROS KONTROLĖS METODIKA MOKESČIŲ ADMINISTRATORIUI.....	80
3.1. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros atitikties „ištiesiosios rankos principui“ kontrolės etapai	80
3.2. Proporcingo mokesčių paskirstymo principas ir jo taikymas.....	96
4. SANDORIŲ TARP ASOCIJUOTŲ ASMENŲ KAINODAROS MODELIS IR JO PRAKTINIS TAIKYMAS.....	102
4.1. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelio struktūra	102
4.2. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelio taikymas mokesčių mokėtojams..	106
4.3. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelio Lietuvos mokesčių administratoriui taikymas: proporcingo mokesčių paskirstymo principo įvertinimas.....	123
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	133
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	139
PRIEDAI	151

LENTELĖS

1 lentelė. Užsienio šalių autoriai, nagrinėję sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros klausimus.....	18
2 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros įteisinimas ES šalyse.....	22
3 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reglamentai Lietuvoje.....	27
4 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodų ypatumai.....	35
5 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodo parinkimas atsižvelgiant į sandorio tipą.....	62
6 lentelė. ES šalių didmeninės prekybos įmonių bendrasis pardavimų pelningumas 2009–2007 m. (proc.).....	65
7 lentelė. ES šalių mažmeninės prekybos įmonių bendrasis pardavimų pelningumas 2009–2007 m. (proc.).....	65
8 lentelė. ES šalių didmeninės prekybos įmonių veiklos pelningumas 2009–2007m. (proc.).....	67
9 lentelė. ES šalių mažmeninės prekybos įmonių veiklos pelningumas 2009–2007 m. (proc.) ...	68
10 lentelė. ES šalių chemijos produktų gamintojų turto pelningumas 2009–2007 m. (proc.).....	69
11 lentelė. ES šalių baldų gamintojų turto pelningumas 2009–2007 m. (proc.).....	69
12 lentelė. ES šalių informacinių technologijų paslaugas teikiančių įmonių turto pelningumas 2009–2007 m. (proc.).....	70
13 lentelė. ES šalių chemikalų ir cheminių produktų gamintojų uždirbamas antkainis nuo pardavimų savikainos ir veiklos pelno 2009–2007 m. (proc.).....	71
14 lentelė. ES šalių didmeninės prekybos įmonių Berrio rodiklis 2009–2007 m.(proc.).....	72
15 lentelė. ES šalių mažmeninės prekybos įmonių Berrio rodiklis 2009–2007 m. (proc.).....	74
16 lentelė. „Ištiesiosios rankos“ intervalo skaičiavimas naudojant paprastąjį vidurkį.....	75
17 lentelė. „Ištiesiosios rankos“ intervalo skaičiavimas naudojant kaupiamąjį vidurkį.....	76
18 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros baudų dydžiai ES šalyse 2009 m.....	94
19 lentelė. Proporcingo mokesčių paskirstyto principo taikymo pavyzdys	98
20 lentelė. Proporcingo mokesčių paskirstyto principo privalumai ir trūkumai.....	99
21 lentelė. Mokesčio už valdymo paslaugas apskaičiavimas.....	115
22 lentelė. Tyrimui atrinktų įmonių 2005–2009 m. finansiniai duomenys.....	126
23 lentelė. Tyrimui atrinktų įmonių 2005–2009 m. finansiniai duomenys	127
24 lentelė. Pelno prieš mokesčius skaičiavimo pagal mokesčių proporcingo paskirstymo principą pavyzdys.....	128

25 lentelė. Pelno prieš mokesčius apskaičiavimo pagal mokesčių proporcingo paskirstymo principą pavyzdys.....	129
26 lentelė. Faktinio pelno prieš mokesčius ir pelno apskaičiuoto pagal mokesčių proporcingo paskirstymo principą palyginimas.....	130

PAVEIKSLAI

1 pav. Disertacijos loginė schema.....	15
2 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros priskyrimas mokslo sričių objektams.....	19
3 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų skirstymas sandorių kainodaros tikslais.....	25
4 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai.....	28
5 pav. Palyginamosios nepriklausomos kainos metodo taikymas esant lyginamiesiems vidaus sandoriams.....	29
6 pav. Palyginamosios nepriklausomos kainos metodo taikymas esant lyginamiesiems išorės sandoriams.....	30
7 pav. Perpardavimo kainos metodo taikymas.....	31
8 pav. „Kaštai plus“ metodo taikymas.....	32
9 pav. Pelno padalinimo metodo taikymas.....	33
10 pav. „Transakcijos grynosios maržos“ metodo taikymas.....	34
11 pav. Sandoris tarp asocijuotų asmenų, veikiančių skirtingose valstybėse, sudarytas rinkos kaina.....	37
12 pav. Sandoris tarp asocijuotų asmenų, veikiančių skirtingose valstybėse, sudarytas ne rinkos kaina.....	37
13 pav. Sandoris tarp asocijuotų asmenų, sudarytas rinkos kaina.....	38
14 pav. Sandoris tarp asocijuotų asmenų, sudarytas ne rinkos kaina.....	38
15 pav. Svarbiausios mokesčių sritys įmonių finansų vadovams.....	47
16 pav. Dažniausiai mokesčių inspekcijų tikrinami sandoriai tarp asocijuotų asmenų.....	49
17 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo etapai.....	52
18 pav. Palyginamųjų duomenų atrankos ir įvertinimo schema.....	57
19 pav. „Ištiesiosios rankos“ intervalas.....	77
20 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimo etapai.....	80
21 pav. Tikrinamų įmonių atrankos etapai.....	83
22 pav. Vertės kūrimo grandinė.....	86
23 pav. Rinkos struktūros poveikio sandorio kainodarai tyrimo etapai.....	90
24 pav. Kainų koregavimo sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros tikslais etapai.....	92
25 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis.....	105
26 pav. Baldų pardavimų tiekimo grandinė.....	107

27 pav. Mokesčio už valdymo paslaugas nustatymo schema.....	111
28 pav. Paskolų palūkanų nustatymo schema.....	116
29 pav. Mokesčio už nematerialiojo turto perleidimą nustatymo schema.....	119
30 pav. Motininių įmonių, turinčių dukterinių įmonių Lietuvoje, pasiskirstymas pagal šalis.....	125
31 pav. Dukterinių įmonių, kurių motininės įmonės veikia Lietuvoje, pasiskirstymas pagal šalis.....	127

PRIEDAI

1 priedas. Bendrovių, kurios teikia valdymo paslaugas, atranka.....	151
2 priedas. Baldų gamybos bendrovių finansiniai rezultatai.....	155
3 priedas. Bendrovių, kurios teikia valdymo paslaugas, finansiniai rezultatai.....	158
4 priedas. Obligacijų palūkanų normų maržos (angl. <i>floater spread</i>) intervalo skaičiavimai.....	160

IVADAS

Temos aktualumas. Vykstant globalizacijai ir plečiantis tarptautinei prekybai, vis didėja tarptautinių bendrovių, turinčių dukterinių įmonių keliose ar net keliose dešimtyse užsienio šalių, vaidmuo. Plečiantis tarptautinių bendrovių veiklai, daugėja ir sandorių (žaliavų pirkimo, prekių pardavimo, paslaugų teikimo, paskolų suteikimo ir kt.) sudaromų tarp tos pačios įmonių grupės bendrovių, t. y. sandorių tarp asocijuotų asmen. Tokie sandoriai sudaro 60 % JAV ir apie 50 % Ekonomikos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) šalių visos tarptautinės prekybos apimties (Hyde C., Choe C., 2005).

Akivaizdu, kad sparčiai daugėjant sandorių tarp asocijuotų asmenų, vis labiau didėja mokestinių pajamų perskirstymas tarp šalių, t. y. iš šalių, kuriose mokesčių tarifai yra didesni, dalis mokesčių sumokama į tų šalių biudžetus, kurių mokesčiai yra mažesni. Dėl to daugelio šalių vyriausybės sutarė, kad mokesčių tikslais asocijuotų įmonių pelnas gal būti koreguojamas tiek, kiek reikia tokiems iškraipymams koreguoti ir užtikrinti, kad sandoriai tarp asocijuotų asmenų būtų sudaromi tikrąja rinkos kaina, t. y. sandorių kainodara atitiktų „ištiesiosios rankos“ principą, pagal kurį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainos neturi skirtis nuo tikrosios rinkos kainos.

Kadangi mokesčių tarifai ir mokesčių apskaičiavimo principai įvairiose šalyse yra skirtingi, tarptautinės bendrovės, siekdamos sumažinti mokėtinų mokesčių sumas bei įgyti įvairių papildomų pranašumų, sandoriuose su asocijuotais asmenimis dažnai nustato kainas, neatitinkančias tikrosios rinkos kainos.

Jei sandorio tarp asocijuotų asmenų kainodara neatitinka rinkos kainos, mokesčių administratorius gali koreguoti sandorio kainą, priskaičiuodamas sandorio šalims papildomus mokesčius (dažniausia pelno mokestį, bet gali būti ir kiti mokesčiai: pridėtinės vertės mokestis, maitai, gyventojų pajamų mokestis ir kt.). Taip pat gali būti priskaičiuotos baudos už nesumokėtus mokesčius (kai kuriose šalyse papildomai gali būti akirtos ir baudos už neteisingai nustatytą kainodarą) ir delspinigiai. Lietuvoje baudos už nesumokėtus mokesčius dydis svyruoja nuo 10 iki 50 % mokėtinų mokesčių sumos (Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas, 2004 m.). Todėl įmonės, norinčios išvengti minėtos sandorių koregavimo rizikos, turi tinkamai nustatyti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą.

Lietuvos įmonėms sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymas tapo aktualus nuo 2004 m., išleidus Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. balandžio 9 d. įsakymą Nr. 1K-123 Dėl Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 40 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 15 straipsnio 2 dalies įgyvendinimo taisyklių,

kuriame yra pateikiami sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo reikalavimai. Pažymėtina, kad mokesčių įstatymuose (Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 40 str.; Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 15 str.; Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 17 str.) jau 2004 m. buvo nurodyta, kad sandoriai tarp asocijuotų asmenų turi būti sudaromi tikrąja rinkos kaina, tik nebuvo nurodyta, kaip tikroji rinkos kaina turėtų būti nustatyta.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros problema Lietuvos mokslinėje literatūroje beveik nenagrinėta. Lietuvos autoriai nagrinėjantys kainodaros klausimus (V. Snieška, 2002; A. Rutkauskas, 2004; Š. Pajarskas, 1991; A. Bartkienė, 1993; J. Rastenis, 2005; V. Boguslauskas ir A. Jurkšienė, 2000; B. Barzdenytė, 2000; A. Bakanauskas, V. Darškuvienė, 2000; J. Mackevičius 2009 ir kiti) ir mokesčių klausimus (R. Stačiokas, J. Rimas, 2004; R. Stačiokas, A. Mažeika, 2005; P. Gylys, 2006, 2008; M. Tvaronavičienė, D. Meškauskienė, 2003; A. Slavickienė, 2001; A. Slavickienė, A. Novošienskienė, 2006; E. Buškevičiūtė, 2005; V. Bivainis, I. Skačkauskienė, 2009; J. Krumplytė, 2010; L. Šapalienė, 2010 ir kiti) sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros problematikos savo darbuose nenagrinėja. Tik keleto lietuvių autorių darbuose (J. Mackevičiaus, M. Novikovo 2008, 2009, 2011; I. Kutut, V. Kutut, 2007; V. Navicko, 2010) trumpai aptariama sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reikšmė, metodai, tačiau išsamesnių tyrimų nėra atlikta.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros problema daugiausia nagrinėta JAV bei Vakarų Europos šalių autorių darbuose (pvz., Shapiro A. C., 1995; Weichenrieder A., 1996; Feinschreiber R., 2004, Rolfe C., 2005; Miesel V. H., Higinbotham H., Yi C., 2002; Elliot J. Emanuell C., 2000; Levey L. ir Wrappe C., 2001; Hiles A., 2002; Hyde E. C., ir Choe C., 2003; Bernard A., Jensen B. ir Schott P., 2006; DeSauza G., 1997; Oylere P. B., Emmanuel, C. R., 1998; Sorensen P. 2004; Devereux M., 2004; Conover T. ir Nancy N., 2000; Robinson H., 2000; Weiner J. M., 2002; Nielsen S., Raimondos-Moller P. ir Schelderup G., 2001; Gresik T. ir Osmundsen P., 2006; Wellisch D. 2004; Gresik T., 2006; Overesh M., 2006; Devereux M., Loretz S., 2007; Gommers E., Reyneveld J., Lund H., 2008; Hubert H., 2009; Haufler A., Schjelderup G., 2000; Gerard M., 2005; Hellerstein, W. 2005; Laixun Z., 2000; McLure C. E., Weiner, J. M., 2000; Myring M., Bloom R., 2007; ir kiti).

Pažymėtina, kad sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo problematika dažnai nagrinėjama ir didžiųjų audito bendrovių parengtuose vadovuose: PricewaterhouseCoopers (pvz., International Transfer Pricing, 2008, 2009), Ernst and Young (pvz., Global transfer pricing survey, 2009; Transfer pricing challenges: contract services and

location savings, 2006), Deloitte and Touche (pvz., Startegy Matrix for Transfer Pricing, 2008), KMPG (pvz., Transfer pricing Guide, 8 Edition, 2006).

Tačiau daugumoje darbų pasigendama išsamesnių paaiškinimų, kaip turėtų būti atliekama įmonių, kurios sudaro kontroliuojamus sandorius, veiklos funkcinė analizė, kaip pasirinkti tinkamą pelningumo rodiklį nustatant kontroliuojamų sandorių kainodarą ir kokių problemų kyla taikant EBPO metodinėse rekomendacijose įteisintus kainodaros metodus.

Pažymėtina, kad nemažai darbų ir mokslinių tyrimų yra skirta tam tikrų sandorių (pvz., valdymo paslaugų teikimo, nematerialiojo turto perleidimo) tarp asocijuotų asmenų kainodaros analizei (pvz., Adam C., Godshaw G., 2002; Smullen J., 2001; Verlinden I., Smith A., Lieben B., 2005). Tačiau užsienio mokslo darbuose nėra aprašyto sandorių tarp asocijuotų asmenų modelio, kuris apimtų visų rūšių (bent jau dažniausiai pasitaikančių) sandorių kainodaros nustatymo pavyzdžius. Taip pat nepavyko rasti modelio, kuriuo vadovaudamasis mokesčių administratorius galėtų kontroliuoti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui.

Dėl to daugelio tarptautinių įmonių vadovams ir ekonomistams nėra visiškai aišku, kaip teisingai nustatyti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, ypač kai atskirų šalių mokesčių administratoriai skirtingai vertina ir tikrina sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą (dėl šios priežasties atsiranda sandorio šalių dvigubas apmokestinimas). O mokesčių administratoriams nėra aišku, kaip tinkamai kontroliuoti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, siekant, kad ji atitiktų „ištiesiosios rankos“ principą ir kad asocijuoti asmenys teisingai sumokėtų mokesčius į valstybės biudžetą.

Taigi sukurti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelį yra aktualus mokslinis ir praktinis uždavinys. Toks modelis gali padėti spręsti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros problemas tiek įmonės, tiek valstybės ir tarptautiniu mastu.

Tyrimo objektas – sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis mokesčių mokėtojams ir mokesčių administratoriui.

Tyrimo tikslas – sukurti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelį, pagal kurį įmonės galėtų nustatyti rinkos kainas, o mokesčių administratorius tinkamai įvertinti ir kontroliuoti mokesčių mokėtojų nustatomų kainų atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui.

Siekiant šio tikslo, keliami tokie **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros raidą, reglamentavimą ir metodus;
2. Atlikti užsienio šalių mokslininkų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros teorinių ir empirinių tyrimų analizę;

3. Remiantis sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros teisine baze bei užsienio šalių mokslininkų atliktų tyrimų rezultatais, parengti:
 - a. sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo metodiką įmonėms, kurios sudaro kontroliuojamus sandorius;
 - b. sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros įvertinimo ir kontrolės metodiką mokesčių administratoriams.
4. Remiantis dviem metodikoms sukurti sandorių tarp asocijuotų asmenų modelį.
5. Pateikti dažniausiai pasitaikančių sandorių tarp asocijuotų asmenų rūšių (prekių pardavimo, paslaugų teikimo, paskolų suteikimo, nematerialiojo turto perleidimo) kainodaros nustatymo pavyzdžių Lietuvos įmonėms;
6. Atlikti tyrimą ir įvertinti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros kontrolės sistemos efektyvumą ir pateikti pasiūlymą Lietuvos mokesčių administratoriui.

Tyrimo metodai. Analizuojant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą disertacijoje naudoti šie moksliniai tyrimo metodai: sisteminė ir lyginamoji mokslinės literatūros šaltinių (įstatymų, įsakymų, nutarimų, rekomendacijų) analizė ir apibendrinimas, taip pat teisės aktų, reglamentuojančių sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, interpretavimas.

Rengiant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo metodiką buvo atlikta finansinė analizė (skaičiuojami, lyginami ir vertinami pelningumo rodikliai) ir statistinė analizė (skaičiuojami kvartilai, medianos, vidurkiai ir kt.).

Pateikiant praktinius kontroliuojamų sandorių kainodaros nustatymo pavyzdžius, buvo atliekami tyrimai, naudojantis „Amadeus“, „Bloomberg“ bei „TPCUT“ duomenų bazių finansiniais duomenimis. Ieškant ir atrenkant reikiamus duomenis buvo atliekamos automatinės (pagal iš anksto nustatytus paieškos kriterijus) bei rankinės lyginamųjų duomenų (įmonių, sandorių) atrankos.

Atliktų tyrimų rezultatai statistiškai apdoroti su programa „Microsoft Excel“.

Tyrimo informacijos šaltiniai. Rašant disertaciją daugiausia buvo remtasi šiais informacijos šaltiniais:

- Lietuvos Respublikos teisės aktais, reglamentuojančiais sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą (Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymu, 2001; Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. balandžio 9 d. įsakymu Nr. 1K-123) bei EBPO ir Lietuvos Respublikos valstybinės mokesčių inspekcijos rekomendacijomis (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001; „Mokesčių mokėtojams apie kontroliuojamų sandorių kainodarą“, 2007).

- užsienio šalių mokslininkų teoriniais ir empiriniais tyrimais (sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros literatūros apžvalga pateikta pirmojoje disertacijos dalyje), tarptautinės audito bendrovės „PricewaterhouseCoopers“ organizuotų kursų („Transfer pricing level II“, 2005 m.; „Transfer pricing level III“, 2007) medžiaga, tarptautinių konferencijų „Global Transfer Pricing Forum“ (2008 m., 2009 m. ir 2010 m.) pranešimų medžiaga;
- komercinėse duomenų bazėje „Amadeus“, „Bloomberg“ bei „TPCUT“ pateiktais finansiniais įmonių duomenimis (naudojantis šiomis duomenų bazėmis disertacijoje buvo atlikti 5 tyrimai).

Darbo mokslinis naujumas ir teorinė vertė. Autorius pirmasis Lietuvoje atliko užsienio šalių mokslininkų vykdytų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros teorinių ir empirinių tyrimų analizę, kuri leido išskirti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros sritis bei apibrėžti ir papildyti sandorių kainodaros sąvoką.

Įvertinus moksliniuose šaltiniuose atliktus tyrimų rezultatus ir išanalizavus teisės aktuose nustatytus reikalavimus sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai, darbe pateiktas teoriškai pagrįstas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis, tinkantis:

- mokesčių mokėtojams, kuriems reikia nustatyti įvairių kontroliuojamų sandorių rūšių (pvz., prekių pardavimo, paskolų, nematerialiojo turto perleidimo ir kt.) kainodarą;
- mokesčių administratoriui, siekančiam kontroliuoti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui, taip užtikrinant, kad asmenys, sudarantys sandorius su asocijuotais asmenimis, teisingai apskaičiuos mokėtinus į valstybės biudžetą mokesčius.

Atlikta „ištiesiosios rankos“ principo ir proporcingo mokesčių paskirstymo principo lyginamoji analizė, pagrįsta autoriaus empiriniu tyrimu, kuris yra pritaikytas Lietuvos mokesčių sistemai. Toks tyrimas Lietuvoje atliktas pirmą kartą.

Remiantis disertacijoje pateiktu modeliu, kiti mokslininkai ateityje galės atlikti papildomus sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros tyrimus, taip pat panaudoti autoriaus pasiūlytą modelį kitų sričių (mokesčių, apskaitos, finansų ir pan.) moksliniuose tyrimuose.

Darbo praktinė reikšmė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modeliu galės naudotis:

- įmonių vadovai, priimančys sandorių su asocijuotomis šalimis kainodaros nustatymo sprendimus;
- įmonių finansininkai ir / ar sandorių kainodaros specialistai, nustatantys tam tikrų kontroliuojamų sandorių kainodarą;

- įmonių mokesčių specialistai, vertinantys sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros poveikį įmonės mokėtiniams mokesčiams;
- Lietuvos Respublikos valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos darbuotojai, tikrindami Lietuvos mokesčių mokėtojų sudaromus sandorius su asocijuotais asmenimis, taip pat kitų šalių, kuriose įteisinti panašūs sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros principai, mokesčių administratoriai kontroliuojami sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui.

Pateiktu modeliu aukštųjų mokyklų dėstytojai galės papildyti dėstomų dalykų programas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros temomis.

Mokslinio darbo rezultatų skelbimas. Mokslinio darbo tyrimų rezultatai paskelbti 9 publikacijose. Rengiant pranešimus dalyvauta tarptautinėse mokslinėse konferencijose.

Publikacijos mokslo leidiniuose:

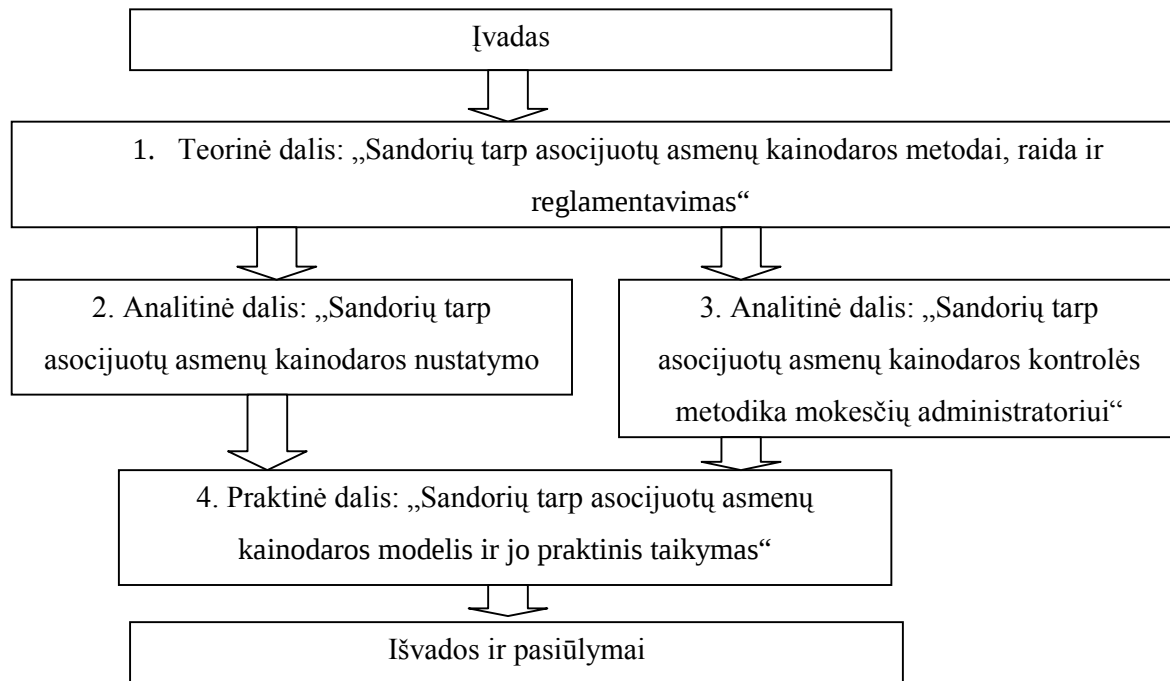
1. Poškaitė D., Novikovas M. (2006). Pelningumo rodiklių naudojimas siekiant nustatyti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą. *Ekonomika*, Nr. 72, p. 71–86.
2. Novikovas M. (2008). Berrio rodiklio naudojimas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje. *Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*, Nr. 3, p. 74–80.
3. Mackevičius J., Novikovas M. (2009). Finansinių ataskaitų svarbiausių straipsnių auditas, monografijoje „Finansinių ataskaitų auditas ir analizė: procedūros, metodikos ir vertinimai“. Vilniaus universitetas, p. 213 – 252.
4. Novikovas M. (2011). Evaluation of theoretical and empirical researches on transfer pricing. *Ekonomika*, Nr. 90 (2), p. 128–143.
5. Mackevičius J., Novikovas M. (2011). Ūkinių subjektų sąveika: „ištiesiosios rankos“ principas ir jo įgyvendinimas. *Viešasis administravimas*, Nr. 3 (įteikta spausdinti).

Mokslinių konferencijų medžiaga:

1. Mackevičius J., Novikovas, M. (2008). Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymas. Tarptautinė mokslinė konferencija „Tarptautinio verslo plėtra: globalizacija, galimybės, iššūkiai“. Vilnius, 2008 m. gegužės 15–16 d.
2. Mackevičius J., Novikovas M. (2008). Application of transfer pricing methods in practice. Tarptautinė mokslinė konferencija. Čekija, Brno, 2008 m. [gegužės 19–21 d.](#)
3. Mackevičius J., Novikovas M. (2009). The Stages of Intangible Assets Analysis. Tarptautinė mokslinė konferencija. Latvijos universitetas, Ryga, 2009 m. rugsėjo 16 d.

4. Novikovas, M. (2010). Oligopolinių ir monopolinių įmonių sandorių su susijusiais asmenimis kainodaros metodų taikymas. Tarptautinė mokslinė konferencija „Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos“. Kaunas, 2010 m. lapkričio 26 d.

Disertacijos struktūra ir apimtis. Loginę disertacijos struktūrą nusako schema, pateikta 1 paveiksle, kurioje išdėstyta disertacijos tyrimo tikslui skirtų uždavinių įgyvendinimo seka.

1 pav. Disertacijos loginė schema

Pirmojoje – teorinėje dalyje – „Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai, raida ir reglamentavimas“ aptariama sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros atsiradimo prielaidos ir reglamentavimas, analizuojami sandorių kainodaros metodai ir apžvelgiami užsienio šalių autorių atlikti teoriniai ir empiriniai tyrimai.

Antrojoje ir trečiojoje – analitinėse darbo dalyse – „Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo metodika“ ir „Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros kontrolės metodika mokesčių administratoriui“ pateikiamos ir vertinamos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo ir kontrolės metodikos tiek mokesčių mokėtojams, tiek mokesčių administratoriui.

Ketvirtojoje – praktinėje darbo dalyje – „Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis ir jo praktinis taikymas“ sudaromas sandorio tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis bei pateikiami šio modelio taikymo pavyzdžiai mokesčių mokėtojams bei atliekamas kontroliuojamų sandorių kainodaros reguliavimo efektyvumo Lietuvoje tyrimas.

1. SANDORIŲ TARP ASOCIJUOTŲ ASMENŲ KAINODAROS METODAI, RAIDA IR REGLAMENTAVIMAS

1.1 Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros priskyrimas mokslo sričiai

Vykstant ekonominių ryšių internacionalizacijai, „tarptautėjimui“, vienų šalių vykdoma biudžeto politika turi įtakos kitų, kartais net tolimų, šalių ekonominei padėčiai. Taigi šalių viešieji finansai šiais laikais funkcionuoja anksčiau nepatirtų tarptautinių iššūkių akivaizdoje. Vienas iš jų – preferencinių mokesčių režimų apskritai ir mokesčių rojų egzistavimas (Gylis, P., 2006). Kadangi mokesčių tarifai ir mokesčių apskaičiavimo principai įvairiose šalyse yra skirtingi, tarptautinės bendrovės, siekdamos sumažinti mokėtinų mokesčių sumas bei įgyti įvairių papildomų privalumų, sandoriuose su asocijuotais asmenimis dažnai nustato kainas, neatitinkančias tikrosios rinkos kainos. Dėl to daugelio šalių vyriausybės sutarė, kad mokesčių tikslais asocijuotų įmonių pelnas gal būti koreguojamas tiek, kiek reikia tokiems iškraipymams koreguoti ir užtikrinti, kad sandoriai tarp asocijuotų asmenų būtų sudaromi tikrąja rinkos kaina, t.y. sandorių kainodara atitiktų „ištiesiosios rankos“ principą.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara Lietuvos mokslinėje literatūroje palyginti naujas terminas. O užsienio šalių literatūros šaltiniuose rasime įvairių šio termino apibrėžimų, akcentuojančių vieną ar kitą jo aspektą. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara yra apibrėžiama taip:

- kainos, kurią sumoka vienas organizacijos segmentas kitam tos pačios organizacijos segmentui už prekių ar paslaugų tiekimą, nustatymas (Horngren C., Stratton W., Sundem G., 2005);
- kainų nustatymo strategija, kuria pasinaudoja tarptautinės kompanijos, turinčios buveines skirtingose šalyse su skirtinga mokesčių jurisdikcija vykdydamos prekinis mainus tarp savo skyrių, padalinių, antrinių įmonių ar kitų antrinių įmonių (I. Kotut, 2007);
- kainų ir sąlygų, kurias nustato tarptautinės kompanijos padaliniai ar skyriai, parduodami prekes ar paslaugas vieni kitiems, nustatymas (V. Navickas, 2010);
- vertė, nustatyta prekėms ar paslaugoms, kuriomis prekiaujama tarp organizacijos padalinių (McAulay L., Tomkins C., 1992);
- grupės įmonių finansų valdymo priemonė (Smullen S., 2001);

- viena iš priemonių pelno mokesčio bazės paskirstymui tarp valstybių, kuriose įmonės vykdo veiklą (Elliot J., Emanuell C., 2000).

Pažymėtina, kad kai kurie autoriai sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymą vadina „menu“ (Neighbour J., 2002), nes dažnai yra galimos įvairios interpretacijos vertinant sandorio sudarymo aplinkybes ir verslo sąlygas bei ieškant ir analizuojant palyginamuosius duomenis, reikalingus rinkos kainai nustatyti.

Užsienio šalių mokslinėje literatūroje sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara dažniausiai nagrinėjama dviem skirtingais aspektais:

1. Grupės įmonių vadovų skatinimo ir motyvavimo: sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara turi įtakoa įmonės, sudarančios sandorius su kita grupės įmone, vadovų skatinimui bei motyvacijai. Šių vadovų atlygis priklauso nuo įmonės veiklos rezultatų, lemiamų sandorių kainodaros (Choe C., Hyde C., 2005). Dažnai tokia kaina vadinama skatinančiąja kontroliuojama kaina (angl. *incentive transfer price*) arba vidine kaina (angl. *internal transfer price*), o Lietuvos autorių darbuose (pvz., V. Boguslauskas ir A. Jurkšienė, 2000, I. Kotut, 2007; V. Navickas, 2010) tokia kaina vadinama vidine, kontraktine arba transferine kaina.
2. Mokesčių: sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara turi įtakos kiekvienos sandorių šalies ir visos įmonių grupės mokesčių naštai (Choe C., Hyde C., 2005). Tokia, t. y. mokesčių tikslais, nustatyta kontroliuojama kaina kartais vadinama mokesčių kontroliuojama kaina (angl. *tax transfer price*).

Dažnai klaidingai manoma, kad sandorių kainodara yra marketingo objektas ar priskiriama kuriai nors siaurai mokslo sričiai, pvz., mokestinei teisei. Daugelis autorių, nagrinėdami sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą mokesčių požiūriu, ją apibrėžia kaip tam tikros kainos nustatymą. Tačiau, autoriaus siūlymu, sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą reikėtų vertinti ne tik kaip kontroliuojamų sandorių kainų nustatymą, bet ir kaip iš kontroliuojamų sandorių uždirbamo pelno nustatymą sandorio šalims, nwa mokesčių tikslais yra svarbu ne tiek pačios prekės ar paslaugos kaina, kiek pelno tarp sandorio šalių paskirstymo proporcija.

Užsienio šalių autoriai, nagrinėję sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros klausimus, pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Užsienio šalių autoriai nagrinėję sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros klausimus

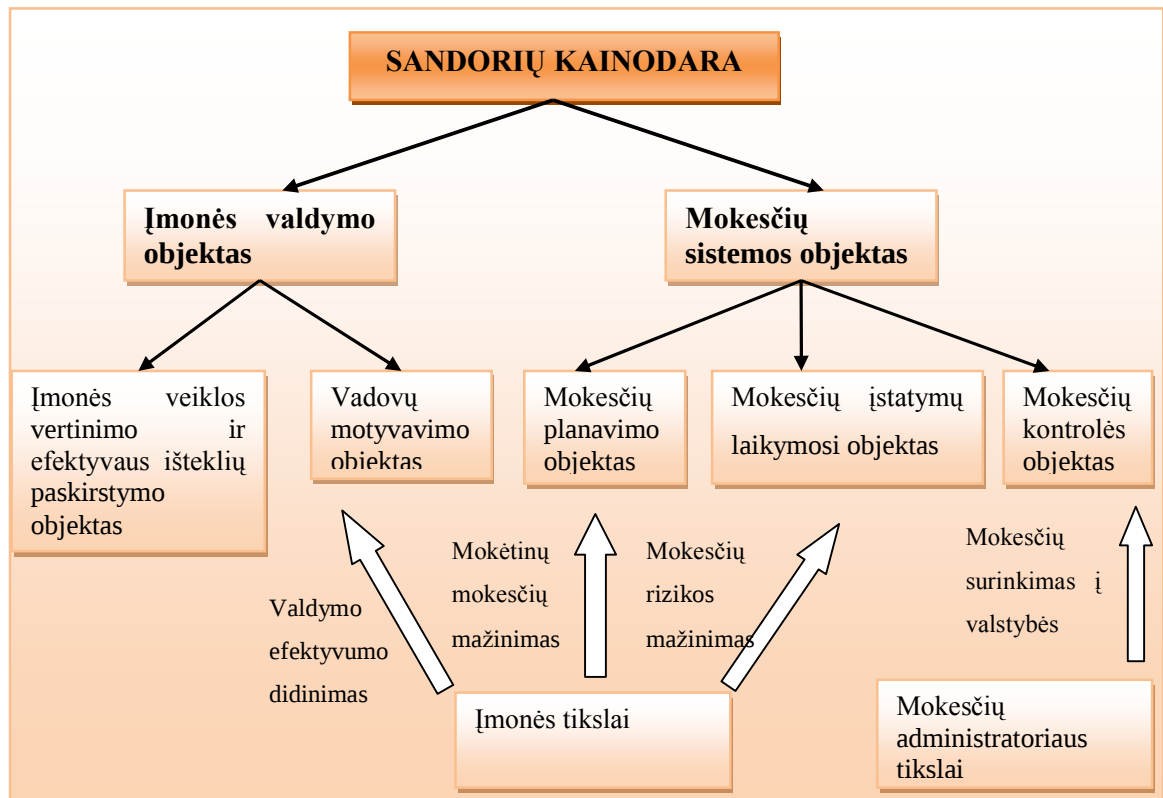
Tyrimo objektas	Autoriai
Mokesčių sistemos objektas	Musgrave, 1973; Samuelson, 1982; Gordon, Wilson, 1986; Kant, 1998, Bucks, Mazerof, 1993; Goolsbee, Maydew, 2000; Laixun, 2000; Tang, Chan, 1979; Grubert, Mutti, 1991; Lecraw, 1985; Borkowski, 2001; Conover, Nancy, 2000); Cravens, 1997; Adams, Godshaw, 2002; Smullen, 2001; Rolfe, 2005; Feinschreiber, 2004; Shapiro, 1995; Haufler, Schjelderup, 2000; Levey ir Wrappe, 2001; Hiles, 2002, Pearce, Butel, Curtis ir Swales, 1998; Hyde ir Choe, 2003; Bernard, Jensen ir Schott, 2006; Nielsen, Raimondos-Moller ir Schelderup, 2001; Gresik, Osmundsen, 2006; Clausing, 1998, 2003; Styron 2007; Eccles, Robert, 1985, 1991; Eden, 2001, 2003; Madan, 1992, 2000; Markusen, 2002; Sorensen, 2004; Myring, Bloom, 2007; Gerard, Weiner, 2003; McLure, Weiner, 2000; Hellerstein, 2005; Devereux, Loretz, 2007; Gommers, Reyneveld, Lund, 2008 ir kiti.
Įmonės valdymo objektas	Hirshleifer, 1956; Grabski, 1985; Wagenhofer, 1994; Anctil, Dutta, 1999; Chwolka, Simons 2003; Gox, Schondube, 2004, Martini, 2005, Baldenius, Reichelstein, 2006; Lengsfeld, Pfeiffer, Schiller, 2006; Halperin ir Srinidhi, 1991; Smith 2002; Benke ir Edwards, 1980; Eccles, 1991; Kaplan ir Atkinson, 1989 ir kiti.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Taigi sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara priskiriama šioms dviem pagrindinėms sritims:

- 1) mokesčių sričiai, nes sandorių kainodara turi įtakos sandorių šalių mokestiniam pelnui ir kitų mokėtinų mokesčių dydžiui;
- 2) įmonių valdymo sričiai, nes sandorių kainodara yra sandorio šalių veiklos vertinimo bei efektyvaus išteklių paskirstymo priemonė, taip pat įmonių sudarančių sandorius tarp asocijuotų asmenų, vadovų motyvavimo ir jų rezultatų vertinimo priemonė.

Tačiau užsienio autoriai detaliau neskirsto kiekvieno iš šių dviejų objektų. Autoriaus pasiūlytas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros priskyrimas įvairiems įmonės valdymo ir mokesčių mokslo sričių objektams pateikiamas 2 paveiksle.

2 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros priskyrimas mokslo sričių objektams

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Įmonės veiklos vertinimo ir efektyvaus išteklių paskirstymo objektas. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kaina atlieka tas pačias funkcijas kaip ir paprasta tarptautinės prekybos kaina: informacinę, matuojamąją, stimuliuojančią, paskirstymo ir perskirstymo (I. Kutut, 2007). Informacinė sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros funkcija padeda įvertinti atskirų tarptautinės bendrovės padalinių ar dukterinių įmonių veiklos rodiklius. O tai visos įmonių grupės mastu padeda priimti optimalius valdymo sprendimus, numatyti įmonių veiklos perspektyvas, strategiją ir tikslus.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara leidžia keistis informacija tarp tos pačios grupės įmonių, kuri būtina, norint priimti optimalius valdymo sprendimus. Dėl to atsiranda galimybių padidinti visos grupės įmonių pelningumą, efektyviai paskirstyti išteklius (tiek materialinius, tiek žmogiškuosius).

Taip pat yra sukaupiami duomenys, padedantys įvertinti kiekvienos įmonių grupės įmonės veiklos efektyvumą. Taip pasiekama didžiausia tarptautinės įmonės strateginių ir vietinių tikslų bei uždavinių sutaptis.

Vadovų motyvavimo objektas. Dažnai įmonių aukščiausio rango vadovų atlygis priklauso nuo jų valdomos įmonės veiklos rezultatų, pvz., pajamų didėjimo, grynojo pelno, investicijų atsipirkimo ir pan. Kai tarp grupės įmonių sudaromi kontroliuojami sandoriai, šių sandorių kainodara turi būti nustatyta taip, kad neiškraipytų atskirų grupės įmonių (sandorio šalių) uždirbamo pelno ar patiriamų sąnaudų, taip klaidingai įvertinant įmonės veiklos pelningumą bei efektyvumą ir neteisingai atlyginant įmonės vadovui (Benke R., Edwards J., 1980; Eccles R, 1991; Kaplan R., Atkinson A., 1989). Pavyzdžiui, jei gamintojas savarankiškai nustato savo produkcijos kainas (derybų metu, atsižvelgdamas į rinkos kainas ir t. t.) tos pačios grupės įmonėms, kurios perparduoda produkciją trečiosioms šalims, tuomet gamintojų vadovai yra motyvuoti siekti kuo didesnio veiklos efektyvumo. Tuo tarpu jei gamintojams kainodara yra nustatoma, pavyzdžiui, „kaštai plius“ metodu, kai jiems nustatomas nedidelis antkainis nuo jų patiriamų sąnaudų, o platintojams lieka likutinis pelnas, gamintojo pelningumas nepriklauso nuo jo veiklos efektyvumo ir todėl kyla gamintojų vadovų įvertinimo ir motyvavimo problema.

Dėl šios priežasties kai kuriose tarptautinėse įmonėse veikia dviguba sandorių kainodaros sistema: tiems patiems kontroliuojamiems sandoriams mokesčių tikslais nustatomos kainos pagal vienus kainodaros metodus, o vadybos ar valdymo apskaitos tikslais – pagal kitus metodus (Ernst and Young 2003 m. atliktas tyrimas parodė, kad dvigubą kainodarą naudoja apie 20% tarptautinių įmonių „Transfer pricing 2003 global survey: practices, perceptions and trends in 22 countries“)).

Mokesčių planavimo objektas. Mokesčių planavimas arba minimizavimas (angl. *tax planning; tax mitigation*) yra mokesčių naštos mažinimas teisėtomis priemonėmis (M. Palijanskas, 2002). Dažniausiai tai įmonių grupės keliose šalyse, t. y. tarptautinių bendrovių, veiksmai (nepažeidžiant mokesčių įstatymų) siekiant kuo labiau sumažinti mokėtinus mokesčius ir taip padidinti visos grupės grynąjį pelną. Norėdamos minimizuoti mokėtinus mokesčius, tarptautinės bendrovės dažniausiai reorganizuoja verslą, perkeldamos dalį savo kapitalo į tas šalis, kuriose taikomi mažesni mokesčiai (pelno, kapitalo prieaugio, turto), steigia holdingus (kontroliuojančias bendroves), investuoja į tas verslo sritis, kurioms taikomos mokesčių lengvatos, ir pan. (Styron W., 2007). Beveik visada reorganizavus verslą, grupės įmonės tarpusavyje pradeda sudarinėti naujus kontroliuojamus sandorius, kartu nustatinėti šių sandorių kainodarą.

Pažymėtina, kad kontroliuojami sandoriai turi būti sudaromi rinkos kaina, t.y. šių sandorių kainodara turi atitikti „ištiesiosios rankos“ principą, priešingu atveju tai jau bus ne mokesčių planavimas, o piktnaudžiavimas teise, siekiant mokestinės naudos (angl. *tax avoidance*), t.y. mokesčių naštos sumažinimas pasinaudojant netobulais mokesčių įstatymais, arba mokesčių vengimas (angl. *tax evasion*). Dėl šių priežasčių sandorių kainodara yra svarbi ir neatsiejama mokesčių planavimo dalis.

Mokesčių įstatymų laikymosi objektas. Daugelyje šalių, įskaitant ir Lietuvą, mokesčių įstatymuose yra numatyta, kad mokesčių mokėtojas sandorius su susijusiais asmenimis turi sudaryti rinkos kaina. Siekdamas nustatyti kontroliuojamų sandorių kainas, kurios atitiktų rinkos kainas, mokesčių mokėtojas turi taikyti įstatymuose nurodytus kainodaros metodus. Daugelyje valstybių, ir Lietuvoje, yra įteisinti šie penki kainodaros metodai: palyginamosios nepriklausomos kainos, perpardavimo kainos, „kaštai plus“, pelno padalinimo ir sandorio grynosios maržos. Šie metodai nurodomi ir EBPO metodinėse rekomendacijose (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodo parinkimas priklauso nuo daugelio veiksnių: įmonės prisiimamų funkcijų ir rizikos, veiklos pobūdžio, sandorio rūšies, lyginamųjų duomenų prieinamumo ir pan.

Mokesčių kontrolės objektas. Mokesčių tarifai ir mokesčių apskaičiavimo principai įvairiose šalyse yra skirtingi, dėl to tarptautinės bendrovės, norinčios sumažinti mokėtinas mokesčių sumas ir maksimizuoti visos grupės pelną, stengiasi perkelti kuo didesnę dalį apmokestinamo pelno į šalis, kur mokesčių tarifai yra mažesni. Viena iš priemonių šiam tikslui pasiekti – manipuliavimas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainomis (Horst T., 1971). Daugėjant sandorių tarp asocijuotų asmenų, vis labiau didėja mokestinių pajamų perskirstymas tarp šalių, t. y. iš šalių, kuriose mokesčių tarifai yra didesni, dalis mokesčių sumokama į tų šalių, kur mokesčiai yra mažesni, biudžetus.

Dėl šių priežasčių daugelio šalių vyriausybės sutarė, kad mokesčių tikslais asocijuotų įmonių pelnas gali būti koreguojamas tiek, kiek reikia tokiems iškraipymams koreguoti ir užtikrinti, kad sandoriai tarp asocijuotų asmenų būtų sudaromi tikrąja rinkos kaina, t.y. sandorių kainodara atitiktų „ištiesiosios rankos“ principą.

Norėdami užtikrinti, kad įmonės laikytųsi „ištiesiosios rankos“ principo, mokesčių administratoriai nustato baudas už „neteisingos“ kainodaros nustatymą, skiria delspinigius už ne laiku sumokėtus mokesčius. Tačiau labai dažnai mokesčių administratoriui kyla sunkumų, kaip teisingai įvertinti ir nustatyti, ar mokesčių mokėtojo nustatyta kainodara atitinka rinkos kainą, juk dažnai sandoriai tarp asocijuotų asmenų yra unikalūs (pvz., valdymo paslaugos,

nematerialiojo turto perleidimas ir pan.), neturi palyginimų rinkoje (Markusen J., 2002). Dėl to tiek mokesčių administratoriai, tiek sandorių kainodaros specialistai siūlo įvairius sandorių kainodaros modelius ir metodikas, skirtas sandorių kainodarai įvertinti, tinkamo dydžio baudoms nustatyti ir kt.

1.2 Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reglamentavimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje

Daugelyje Europos Sąjungos (toliau – ES) šalių „ištiesiosios rankos“ principas yra įteisintas mokesčių įstatymuose jau daugelį metų (pvz., Prancūzijoje „ištiesiosios rankos“ principas įteisintas 1933 m., Didžiojoje Britanijoje – 1926 m., Švedijoje – 1929 m., Vokietijoje – 1972 m.), tačiau teisiniai aktai, reglamentuojantys šio principo taikymą, t. y. sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros įteisinimą, atsirado žymiai vėliau – 20 a. pabaigoje.

Nagrinėjant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reglamentavimą ES šalyse, reikėtų pažymėti, jog kai kuriose ES šalyse sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara vis dar nėra įteisinta (žr. 2 lentelę)

2 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros įteisinimas ES šalyse

Laikotarpis kada buvo įteisinta sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara	ES šalys
Iki 1995 m.	Didžioji Britanija, Prancūzija, Vokietija, Italija
Nuo 1995 m. iki 2000 m.	Belgija, Danija, Ispanija, Lenkija, Vengrija
Nuo 2001 m. iki 2005 m.	Kipras, Lietuva, Portugalija, Olandija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija
Nuo 2006 m.	Bulgarija, Estija, Latvija, Suomija, Švedija
Nebuvo įteisinta iki 2009 m.	Airija, Austrija, Čekija, Graikija, Liuksemburgas, Malta

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Rolfe C., 2005 ir PricewaterhouseCoopers, 2009

Lietuva sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą įteisino kaip ir daugelis kitų naujųjų ES narių (Kipras, Slovakija, Slovėnija, Rumunija). O viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl tokios šalys kaip antai Airija, Liuksemburgas ar Malta dar nėra įteisinusios sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros (nors šiose šalyse „ištiesiosios rankos“ principas yra įteisintas), yra ta, kad

šiose šalyse galioja maži pelno mokesčio tarifai, taikomos įvairios mokesčių lengvatos tarptautinių bendrovių kontroliuojančioms įmonėms, todėl mažai tikėtina, kad grupės įmonės manipuliuos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara siekdamos sumažinti mokėtinus mokesčius (dažniau pasitaiko atvejų, kai grupės įmonės, manipuliuodamos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara, perkelia didesnę pelno dalį į mažų mokesčių šalis).

Lietuvoje „ištiesiosios rankos“ principas buvo įteisintas 2001 m., kai Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme atsirado reikalavimas sandorius su asocijuotais asmenimis sudaryti tikrąją rinkos kainą. Tačiau iki 2004 m. nebuvo aišku, kaip mokesčių mokėtojas turi nustatyti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainas, atitinkančias tikrąją rinkos kainą. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros taisyklės Lietuvoje buvo įteisintos 2004 m., priėmus Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. balandžio 9 d. įsakymą Nr. 1K-123 „Dėl Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 40 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 15 straipsnio 2 dalies įgyvendinimo taisyklių“.

Šios taisyklės yra taikomos tiek Lietuvos vienetams, tiek užsienio vienetams, vykdančioms veiklą Lietuvoje per nuolatinę buveinę, taip pat nuolatiniais Lietuvos gyventojais bei nenuolatiniais Lietuvos gyventojams, vykdančioms individualią veiklą per nuolatinę buveinę. Jose nurodomi sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai, kurie turi būti taikomi nustatant kainodarą tarp asocijuotų asmenų, apibrėžiamas „ištiesiosios rankos“ principas, nustatomi reikalavimai sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros dokumentacijai.

Pažymėtina, kad Lietuvos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros taisyklės bei Lietuvos Respublikos valstybinės mokesčių inspekcijos 2007 m. išleistos rekomendacijos „Mokesčių mokėtojams apie kontroliuojamų sandorių kainodarą“ yra parengtos remiantis EBPO metodinėmis rekomendacijomis (nors Lietuva ir nėra EBPO narė). Kitų ES valstybių sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros taisyklės taip pat yra parengtos vadovaujantis EBPO metodinėmis rekomendacijomis. Dėl to visose ES valstybėse sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara turi būti nustatoma taikant tuos pačius penkis kainodaros metodus (palyginamosios nepriklausomos kainos, perpardavimo kainos, „kaštai plus“, pelno padalinimo, sandorio grynosios maržos), nurodytus EBPO metodinėse rekomendacijose.

Dar vienas teisės aktas, kurį reikėtų paminėti, - 2005 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos įsakymas Nr. VA-27, nustatantis, kad asocijuoti asmenys tam tikrais atvejais turi teikti mokesčių administratoriui asocijuotų asmenų ataskaitos formą FR0528, kurioje pateikiama informacija apie sudarytus sandorius su asocijuotais asmenimis. Vadovaujantis šiuo įsakymu, tinkamai užpildyta ataskaitos forma kartu su metine pelno mokesčio deklaracija tiek Lietuvos, tiek užsienio įmonėms, vykdančioms veiklą

Lietuvos Respublikoje per nuolatinę buveinę, nuo 2005 m. prasidėjusio mokestinio laikotarpio turi pateikti apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos teritoriniam skyriui. Įmonės ataskaitos formą FR0528 turi teikti, jei su asocijuotu asmeniu per mokestinį laikotarpį turėjo sudariusios sandorių, kurio vieno ar kelių vienaarūšių vertė buvo lygi arba didesnė nei 300 000 litų.

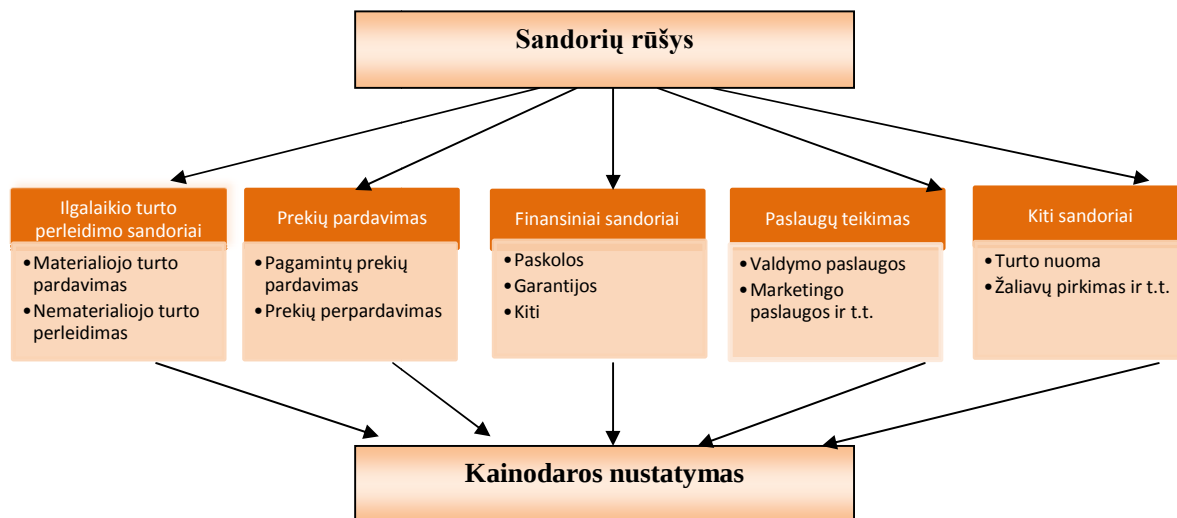
Reikėtų atkreipti dėmesį, kad sandoriais yra laikomi ne tik prekių pirkimas ir pardavimas bei paslaugų suteikimas, bet ir materialiojo bei nematerialiojo turto perleidimas, specifiniai, dažniausiai sudaromi tik tarp asocijuotų asmenų, sandoriai: paskolų ir garantijų suteikimas, žinių ir patirties perdavimas (know-how), veiklos kontrolė ir pan. Susijusių šalių sandoris – išteklių ar išipareigojimų pervedimas susijusioms šalims, neatsižvelgiant į tai, ar buvo nustatyta kokia nors kaina, ar ne (Tarptautiniai apskaitos standartai, 2007).

Sandoriu laikomas ir mokėjimas už galimybę pasinaudoti paslauga (rezervavimo mokestis): net ir tuo atveju, jei paslauga faktiškai nesuteikiama, tačiau viena iš susijusių šalių turi galimybę prireikus ją pasinaudoti, tarp šalių turi būti sudaroma sutartis ir nustatomas tam tikras mokestis už galimybę pasinaudoti ta paslauga.

24 -ame Tarptautiniame apskaitos standarte „Susijusių šalių atskleidimas“ (2007) pateikiami šie sandorių tarp asocijuotų asmenų sandorių pavyzdžiai:

- prekių (gavimų ir negavimų) pirkimas ar pardavimas;
- nekilnojamojo bei kito turto pirkimas ar pardavimas;
- paslaugų teikimas ar gavimas;
- agentų sutartys;
- lizingo (finansinės nuomos) sutartys;
- tyrimų ir plėtros perdavimas;
- licencijų sutartys;
- finansavimas (įskaitant paskolas ir nuosavo kapitalo įmokas pinigais ar natūra);
- garantijos ir įkeistas turtas;
- valdymo sutartys.

Siūlomas sandorių tarp asocijuotų asmenų skirstymas sandorių kainodaros tikslais pateikiamas 3 paveiksle.

3 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų skirstymas sandorių kainodaros tikslais

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Tarptautiniais apskaitos standartais, 2007

Materialiojo turto perleidimo sandoriai paprastai apima įrenginių ir įrengimų perleidimą tarp grupės įmonių. Dažnai dukterines įmones reikiama gamybiniais įrenginiais ir įrenginiais aprūpina jų motininė įmonė, kuri centralizuotai perka naujus įrengimus iš trečiųjų šalių arba perleidžia vienos grupės įmonės panaudotus įrengimus kitai (pvz., įmonės veiklos reorganizavimo atvejais).

Nematerialiojo turto perleidimo sandoriai apima technologijų ir žinių perdavimą (know-how), leidimą naudotis prekių ženklais, licencijų bei patentų perleidimą. Paprastai nematerialusis turtas yra perleidžiamas jį parduodant arba parduodant teisę juo naudotis tam tikrą laikotarpį (šiuo atveju yra nustatomas licencinis mokestis).

Paslaugų teikimo sandoriai tarp asocijuotų asmenų daugiausia apima valdymo paslaugas (finansų valdymo, kontrolės, strategijos formavimo, personalo valdymo ir kt.), marketingo paslaugas, laikiną darbuotojų (tam tikros srities specialistų arba vadovų) perleidimą iš vienos grupės bendrovės į kitą, informacinių technologijų paslaugas ir pan.

Gana dažnai tarp grupės įmonių sudaromi finansavimo sandoriai (paskolos bei garantijos, lizingas ir franšizė), nes paprastai grupės įmonės už šias paslaugas nustato mažesnes palūkanas negu finansų ir kredito institucijos (nes kredito rizika beveik nulinė), efektyviau valdomi pinigų srautai tarp grupės įmonių: grupės įmonės laisvas lėšas gali kaupti viename pinigų fonde (angl. *cash pooling*), o kuriai nors iš įmonių pritrūkus lėšų, suteikiama paskola už labai nedideles palūkanas.

Reikšmingi (pagal sandorių vertę) yra prekių pirkimo ir pardavimo sandoriai, kurie yra sudaromi tarp skirtingų tiekimo grandinės dalyvių, t. y. tarp gamintojo ir didmenininko, tarp didmenininko ir mažmeninink, pan.

Be paminėtų sandorių, tarp asocijuotų asmenų dažnai sudaromi žaliavų pirkimo ir pardavimo bei nekilnojamojo turto nuomos sandoriai.

Nagrinėjant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reglamentavimą, reikėtų atkreipti dėmesį ir į asocijuotų asmenų apibrėžimą. Lietuvoje asocijuotų asmenų sąvoka yra pateikiama Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 2 straipsnyje: „asocijuoti asmenys – tai asmenys (juridiniai vienetai arba fiziniai asmenys), kai jie atitinka bent vieną iš šių kriterijų:

- yra tarpusavyje susiję (t. y. kai vienam vienetui priklauso daugiau kaip 25% kito vieneto įstatinio kapitalo) asmenys arba
- gali vienas kitam daryti įtaką, dėl kurios tarpusavio sandorių arba ūkinių operacijų sąlygos būtų kitokios negu tuo atveju, jeigu kiekvienas šių asmenų siektų sau maksimalios ekonominės naudos“ (Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas, 2002).

Todėl sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara yra aktuali ne tik tos pačios grupės įmonėms, sudarančioms tarpusavyje įvairius sandorius, bet ir įmonėms, sudariusioms sandorius su jos akcininkais ar valdybos nariais (pvz., paskolos, turto nuomos sandoriai) ar kitais asocijuotais asmenimis.

Pažymėtina, kad skirtingose ES šalyse asocijuotų asmenų sąvokos skiriasi. Pavyzdžiui, Lenkijoje, Olandijoje, Suomijoje asocijuotais asmenimis laikomi asmenys, kai vienam vienetui priklauso daugiau kaip 50% kito vieneto įstatinio kapitalo, o Estijoje asocijuotais asmenimis laikomi asmenys, kai vienam vienetui priklauso daugiau kaip 10% kito vieneto įstatinio kapitalo.

Svarbiausios teisės aktų, reglamentuojančių sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą Lietuvoje, bei sandorių tarp asocijuotų asmenų rekomendacijų nuostatos pateikiamos 3 lentelėje.

3 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reglamentavimas Lietuvoje

Reglamentas	Metai	Svarbiausios nuostatos
1. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas	2001	Įteisintas reikalavimas, jog sandorių tarp asocijuotų asmenų kainos turi atitikti rinkos kainą, t. y. atitikti „ištiesiosios rankos“ principą
2. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-123	2004	Šiuo įsakymu įteisinti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai, reikalavimai sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros dokumentacijai ir pan.
3. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos įsakymas Nr. VA-27	2005	Šis teisės aktas nustato reikalavimus mokesčių mokėtojams teikti mokesčių administratoriui formą FR0528, kurioje pateikiama informacija apie sudarytus sandorius su asocijuotais asmenimis
4. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations	2001	EBPO rekomendacijose pateikiamos gairės kaip taikyti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodus, kaip vertinti palyginamuosius duomenis taip pat pateikiama informacija apie išankstinius kainodaros susitarimus tarp mokesčių administratoriaus ir mokesčių mokėtojo ir kt.
5. Lietuvos Respublikos valstybinės mokesčių inspekcijos rekomendacijos „Mokesčių mokėtojams apie kontroliuojamų sandorių kainodarą“	2007	VMI rekomendacijos parengtos remiantis EBPO rekomendacijomis
6. 24 Tarptautinis apskaitos standartas „Susijusių šalių atskleidimas“	2007	Šis standartas taikomas nagrinėjant atskaitomybę teikiančios įmonės ir su ja susijusių šalių sandorius. Šio standarto reikalavimai taikomi kiekvienos atskaitomybę teikiančios įmonės finansinei atskaitomybei

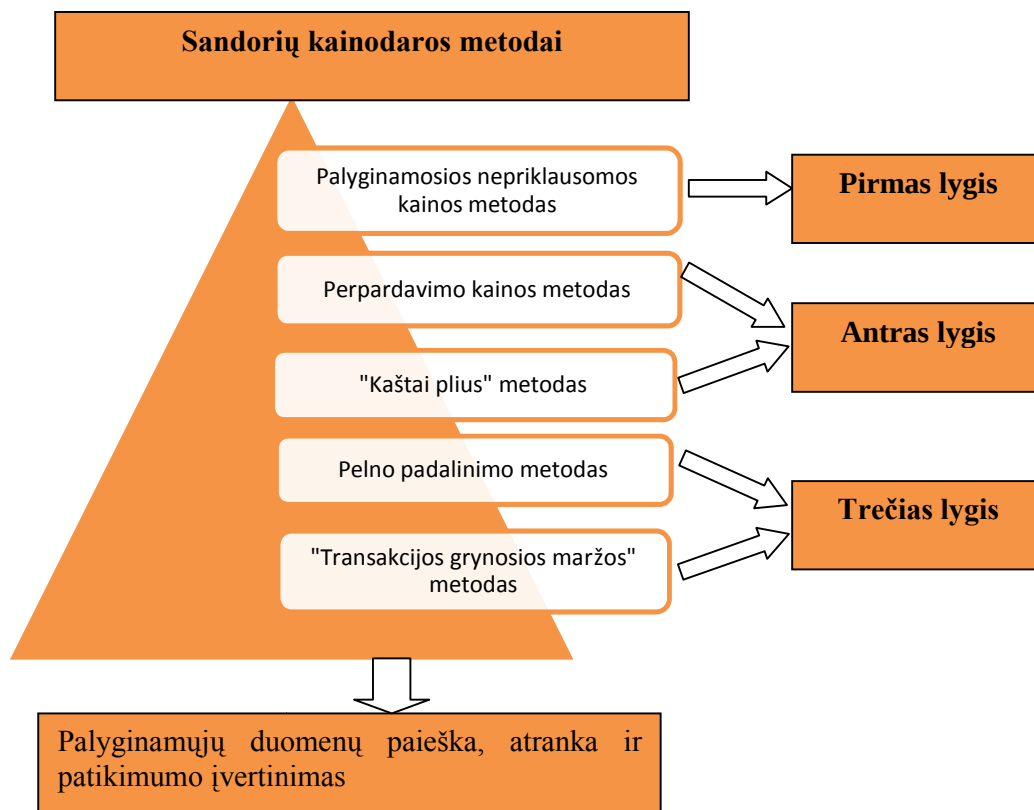
Šaltinis: sudaryta autoriaus

Svarbu paminėti, jog Lietuvos Respublikos valstybinė mokesčių inspekcija planuoja nuo 2012 m. Lietuvoje įteisinti išankstinius sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros susitarimus

tarp mokesčių mokėtojų ir mokesčio administratoriaus. Tokio susitarimo esmė yra ta, jog mokesčių administratorius iš anksto sutinka, jog mokesčio mokėtojo sudaryto sandorio su asocijuotu asmeniu kainodara yra nustatyta pagal „ištiesiosios rankos“ principą.

1.3. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai

Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme nurodoma, kad sandorių tarp asocijuotų asmenų kainos turi atitikti rinkos kainą (Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas, 2001). Remiantis Lietuvoje sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros taisyklėmis (Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-123, 2004), nustatant rinkos kainą, t. y. kainą atitinkančią „ištiesiosios rankos“ principą, turi būti naudojamas vienas iš penkių kainodaros metodų, nurodytų 4 paveiksle.

4 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai

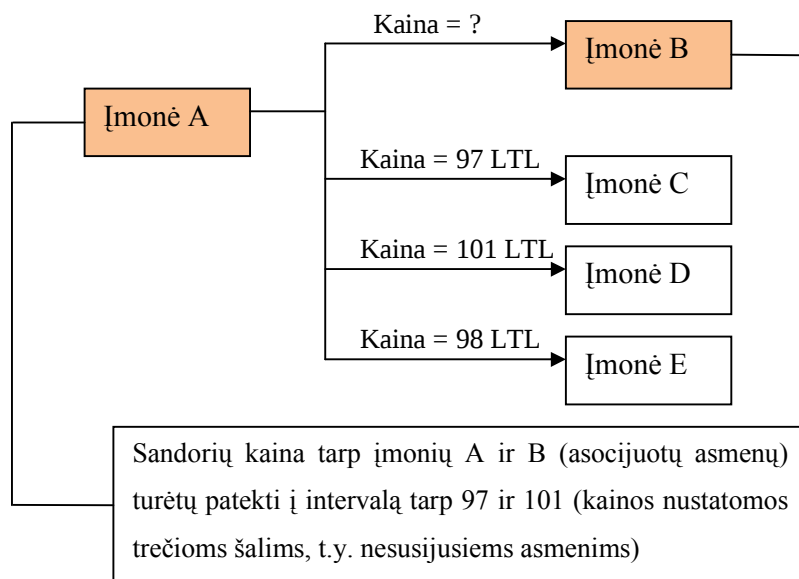
Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymu Nr. 1K-123, 2004

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodus reikia rinktis 4 paveiksle nurodytu eiliškumu. Visų pirma turi būti taikomas palyginamosios nepriklausomos kainos metodas. Jeigu

šiam metodui naudoti neužtenka lyginamųjų duomenų arba šie duomenys yra nepakankamai patikimi, turi būti pasirinktas perpardavimo kainos arba „kaštai plus“ metodas. Tuo atveju, jei šiems metodams naudoti neužtenka lyginamųjų duomenų arba šie duomenys yra nepakankamai patikimi, gali būti taikomas pelno padalinimo arba „transakcijos grynosios maržos“ metodas.

Palyginamosios nepriklausomos kainos metodas. Šis metodas yra laikomas labiausiai patikimu, todėl tiek Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakyme Nr. 1K-123, tiek EBPO rekomendacijoje (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001) nurodomas kaip prioritetinis kainodaros metodas. Palyginamosios nepriklausomos kainos metodą rekomenduojama naudoti tais atvejais, jei yra galimybė nustatyti lyginamuosius vidaus¹ ir išorės² sandorius.

Palyginamosios nepriklausomos kainos metodo taikymo pavyzdys esant vidaus lyginamiesiems duomenimis pateikiamas 5 paveiksle.

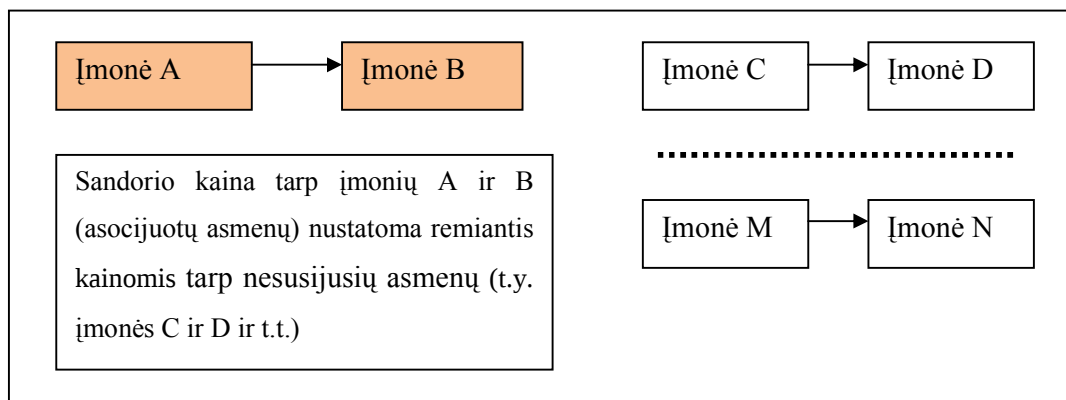
5 pav. Palyginamosios nepriklausomos kainos metodo taikymas esant lyginamiesiems vidaus sandoriams

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Palyginamosios nepriklausomos kainos metodo taikymo pavyzdys esant išorės lyginamiesiems duomenimis pateikiamas 6 paveiksle.

¹ Palyginamasis vidaus sandoris – tai asocijuoto asmens sudarytas sandoris su neasocijuotu asmeniu.

² Palyginamasis išorės sandoris – tai analogiškas sandoris tarp neasocijuotų asmenų.

6 pav. Palyginamosios nepriklausomos kainos metodo taikymas esant lyginamiesiems išorės sandoriams

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001

Taikant palyginamosios nepriklausomos kainos metodą, kontroliuojamo sandorio kaina lyginama su palyginamojo nepriklausomo sandorio, įvykusio panašiomis aplinkybėmis, kaina. Tačiau rezultatai, gauti pritaikius šį metodą, gali būti laikomi tiksliais ir patikimais tik jei nekontroliuojamasis sandoris yra palyginamas, t. y., jei tarp analizuojamo ir lyginamojo sandorio bei sandorio šalių nėra esminių skirtumų, kurių poveikio kainai nebūtų galima pakoreguoti, arba šie skirtumai yra nereikšmingi, t. y. jie nedaro poveikio sandorio kainai (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Perpardavimo kainos metodas. Taikant perpardavimo kainos metodą, „ištiesiosios rankos“ principą atitinkanti kaina nustatoma iš sandorio su asocijuotu asmeniu objekto tolesnio perpardavimo nepriklausomam asmeniui kainos atimant nepriklausomo lyginamojo sandorio bendrąjį pelną. Esant vidaus lyginamiesiems sandoriams, yra nustatoma, kokį bendrąjį pelną uždirbo perpardavėjas iš pardavimų nesusijusiems asmenims. Jei vidaus lyginamųjų duomenų nėra (arba jie yra netinkami), yra naudojami išorės lyginamieji duomenys – skaičiuojamas nepriklausomų lyginamųjų įmonių bendrasis pelningumas.

Bendrasis pelnas šiuo atveju skaičiuojamas kaip perpardavimo kainos ir įsigijimo kainos skirtumas. Sandorio bendrasis pardavimų pelningumas skaičiuojamas pagal formulę:

$$N = \frac{K2 - K1}{K2} \times 100\%;$$

čia: N – sandorio bendrasis pardavimų pelningumas;

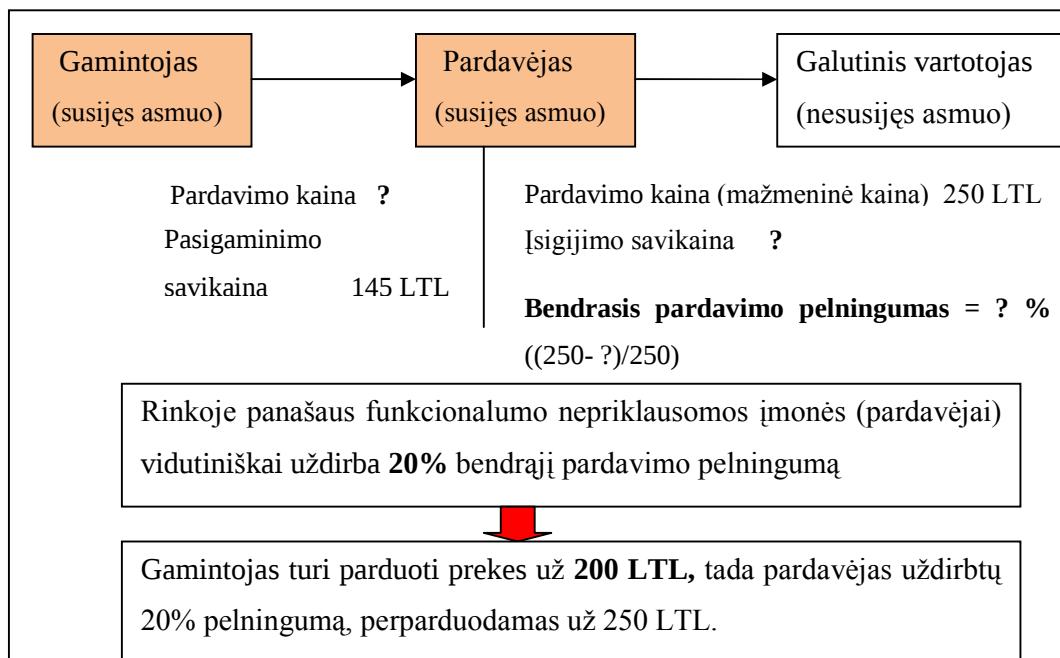
K2 – perpardavimo kaina;

K1 – įsigijimo kaina.

Bendrojo pardavimo pelningumo dydis priklauso nuo perpardavėjo atliktų funkcijų, prisiimtos rizikos bei naudojamo turto. Kitaip tariant, perpardavimo kainos metodas nustato paskirstymo funkcijos vertę, todėl jį rekomenduojama taikyti tais atvejais, kai perpardavėjo sukuriamą papildomą produkto vertę prieš perparduodant produktą nesusijusiai šaliai yra nedidelė.

Paprastai perpardavimo kainos metodas nėra tinkamas tuo atveju, jei perpardavėjo indėlis kuriant galutinę turto vertę yra reikšmingas, t. y. jei perpardavėjas atlieka papildomas produkto gamybos ar montavimo funkcijas arba sandoriui įvykdyti panaudoja vertingą specifinį nematerialų turtą, pvz., prekės ženklą (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Perpardavimo kainos metodo taikymo pavyzdys pateikiamas 7 paveiksle.

7 pav. Perpardavimo kainos metodo taikymas

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001

Pagal 7 paveiksle pateiktą pavyzdį, gamintojas (pardavėjas) prekių pardavimo kainą perpardavėjui (kitam asocijuotam asmeniui) nustato tokia, kad perpardavėjas uždirbtų tokio dydžio pelningumą, kokį vidutiniškai uždirba panašios įmonės rinkoje.

„Kaštai plus“ metodas. „Kaštai plus“ metodo atveju „ištiesiosios rankos“ principą atitinkanti sandorio kaina yra nustatoma apskaičiuojant su sandoriu susijusias sąnaudas bei

pridedant atitinkamą antkainį. Taip yra garantuojamas tam tikro dydžio pelnas, atitinkantis sandorio šalies (pardavėjo) atliktas funkcijas.

Sandorio antkainis skaičiuojamas taip:

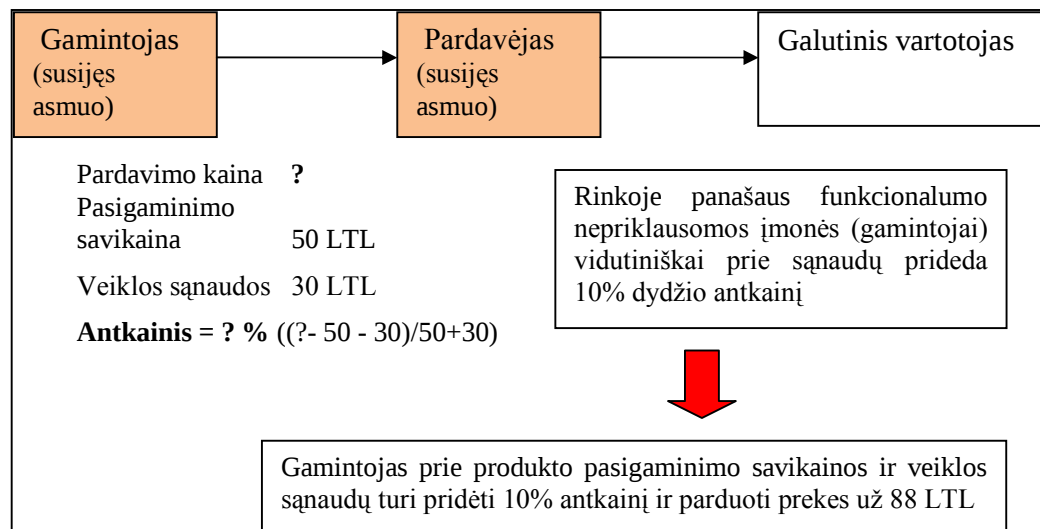
$$A = \frac{P - S}{S} \times 100\%,$$

čia: A - Sandorio antkainis;

P - Pardavimo kaina;

S - Sandorio sąnaudos.

Kaip ir naudojant perpardavimo kainos metodą, taikant „kaštai plus“ metodą yra svarbus sandorio funkcijų palyginamumas, rizikos veiksnių bei sutarčių sąlygų panašumas. Šį metodą naudingiausia taikyti tada, kai tarp asocijuotų asmenų yra vykdomi pusgaminių pardavimai, kai susijusios šalys yra sudariusios bendrų paslaugų sutartis arba ilgalaikius pirkimo ir tiekimo susitarimus, arba kai kontroliuojamasis sandoris yra paslaugų teikimas.

8 pav. „Kaštai plus“ metodo taikymas

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001

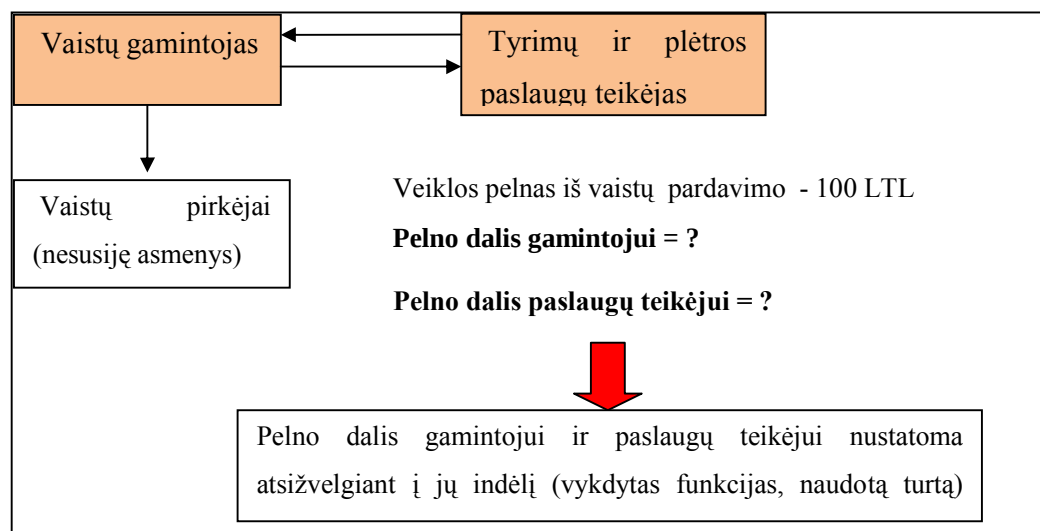
Pagal 8 paveikslą pateiktą pavyzdį, taikant „kaštai plus“ metodą, prekių pardavimo kaina nustatoma gamintojui prie prekių pagaminimo savikainos ir veiklos sąnaudų pridedant „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantį antkainį. Pažymėtina, kad antkainis gali būti pridedamas prie visų sandorio sąnaudų (kaip pateikta pavyzdyje) arba tik prie prekių pagaminimo savikainos.

Pelno padalijimo metodas. Pelno padalijimo metodo esmė yra pašalinti kontroliuojamo sandorio metu susidariusių specialiųjų sąlygų poveikį pelnui, nustatant, kokiomis proporcijomis

būtų padalytas pelnas, kurį nepriklausomos įmonės galėtų tikėtis uždirbti dalyvaudamos panašiam sandoryje (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Taikant pelno padalijimo metodą, pirmiausiai skaičiuojamas kontroliuojamo sandorio pelnas. Apskaičiuotas pelnas toliau paskirstomas tarp asocijuotų šalių tokiomis proporcijomis, kokios būtų taikomos paskirstant pelną, uždirbtą iš sandorio, sudaryto laikantis „ištiesiosios rankos“ principo.

Pelno padalinimo kainos metodo taikymo pavyzdys pateikiamas 9 paveiksle.

9 pav. Pelno padalinimo metodo taikymas

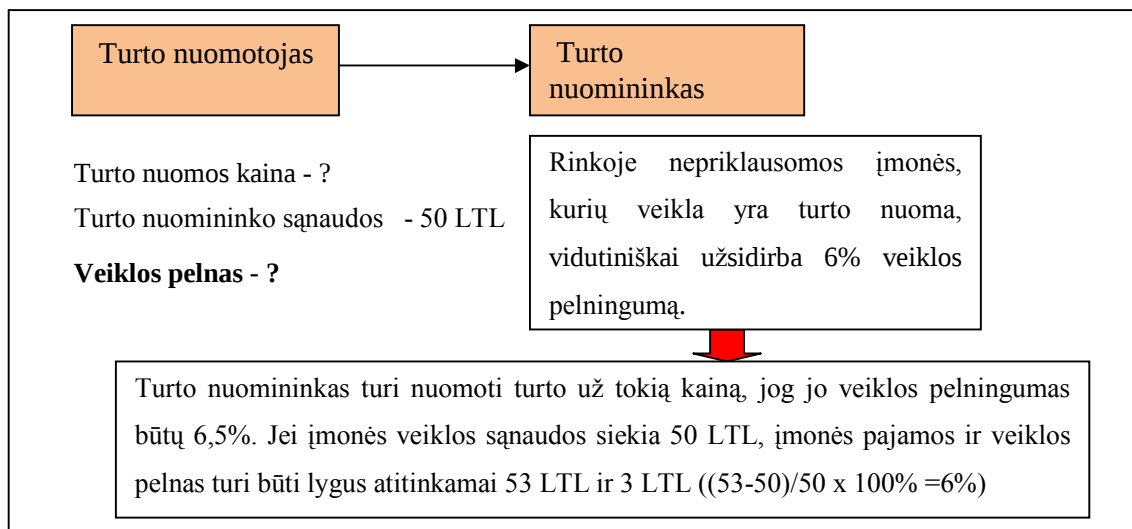
Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001

Dalijamas gali būti visas sandorio grynasis pelnas arba likutinis grynasis pelnas, likęs paskirsčius įprastinėms sandorio šalių funkcijoms tenkantį grynąjį pelną, kurio iš karto negalima priskirti vienai iš šalių, pvz., pelno, gauto sukūrus didelės vertės, kartais net unikalų nematerialųjį turtą. Kiekvienos sandorio šalies indėlis priklauso nuo jos atliekamų funkcijų ir yra vertinamas kuo tiksliau, remiantis visais prieinamais patikimais išorės rinkos duomenimis (Transfer Pricing Specialists Training Level 2, 2005).

„Transakcijos grynosios maržos“ metodas. Taikant „transakcijos grynosios maržos“ metodą, yra analizuojamas pelningumas, kurį įmonė uždirba sandoryje su susijusia įmone, ir lyginamas su pelningumu, kurį analizuojama įmonė nustatė sandoriuose su nepriklausomomis šalimis, arba su pelningumu, kuriuos uždirba nepriklausomos įmonės palyginamuosiuose

sandoriuose. Tuo tikslu yra skaičiuojami įvairūs pelningumo rodikliai (pvz. veiklos pelningumas).

„Transakcijos grynosios maržos“ kainos metodo taikymo pavyzdys pateikiamas 10 paveiksle.

10 pav. „Transakcijos grynosios maržos“ metodo taikymas

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001

„Transakcijos grynosios maržos“ metodas dažniausiai yra taikomas tikrinant nustatytos kainodaros tarp asocijuotų asmenų atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui.

Bendri sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodų ypatumai pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodų ypatumai

Kainodaros metodas	Kainodaros metodo ypatumai
Palyginamosios nepriklausomos kainos	Taikant šį metodą, kontroliuojamo sandorio kaina lyginama su lyginamojo nepriklausomo sandorio, įvykusio panašiomis aplinkybėmis, kaina. Dažnai yra esminių kontroliuojamų ir nekontroliuojamų sandorių skirtumų (pvz., sandorio objekto charakteristikos, sutarties sąlygos, sandorio apimtys, ir pan.), todėl šis metodas yra taikomas retai
Perpardavimo kainos	Šis metodas taikomas prekių (paslaugų) perpardavimo sandorių kainodarai nustatyti, kai prekės yra perkamos iš asocijuoto asmens ir perparduodamos nesusijusiam asmeniui
„Kaštai plus“	Dažniausiai taikomas, kai vykdomi pusgaminių pardavimai, kai susijusios šalys yra sudariusios bendrų paslaugų sutartis arba ilgalaikius pirkimo ir tiekimo susitarimus, arba kai kontroliuojamasis sandoris yra paslaugų teikimas
Pelno padalinimo	Taikomas tada, kai sandorius sudarančios įmonės yra glaudžiai susijusios ir jų veiklą yra sunku atskirti (pvz. dvi grupės įmonės užsiima klinikiniais tyrimais ir vaistų gamyba) arba kai sandoris yra labai unikalus ir specifinis (pvz. perleidžiamas nematerialusis turtas)
„Transakcijos grynosios maržos“	Taikant šį metodą, yra skaičiuojami įvairūs pelningumo rodikliai (pvz. veiklos pelningumas, turto pelningumas, Berry rodiklis). Dažniausiai taikomas tikrinant (bet ne nustatant) sandorių kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001

Svarbu pažymėti, kad taikant bet kurį iš sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodų, labai svarbu tinkamai įvertinti naudojamų lyginamųjų duomenų (vidaus ar išorės) tinkamumą ir patikimumą.

1.4 „Ištiesiosios rankos“ principas ir jo taikymas

„Ištiesiosios rankos“ principas – tai principas, pagal kurį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainos neturi skirtis nuo tikrosios rinkos kainos, o uždirbtas pelnas, arba pajamos, gautos atlikus sandorius tarp asocijuotų asmenų, neturi skirtis nuo pelno (pajamų), kuris būtų uždirbtas, sudarius sandorį tikrąja rinkos kaina (Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-123, 2004 m.).

„Ištiesiosios rankos“ principo apibrėžimas yra pateikiamas EBPO pavyzdinės mokesčių konvencijos 9 straipsnio 1 dalyje, kuris sudaro dvišalių mokestinių sutarčių tarp EBPO valstybių narių ir vis didėjančio ne valstybių narių skaičiaus pagrindą. Konvencijos 9 straipsnyje numatyta: jei tarp dviejų įmonių, turinčių komercinių arba finansinių santykių, yra sukuriama arba nusistovi kitokios sąlygos nei tos, kurios būtų tarp nepriklausomų įmonių, bet koks pelnas, kuris, jei ne tos sąlygos, būtų susidaręs vienoje iš įmonių, tačiau dėl tų sąlygų nesusidarė, gali būti pripažintas tos įmonės pelnu ir atitinkamai apmokestintas (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Pirmą kartą „ištiesiosios rankos“ principas mokesčių įstatymuose buvo paminėtas XXa. pradžioje JAV, o vėliau ir Didžiojoje Britanijoje bei Prancūzijoje. 1936 m. šis principas buvo minimas ir Tautų Sąjungos konvencijoje (Tautų Sąjungos konvencija „Dėl tarptautinių bendrovių pelno ir turto paskirstymo“, 1936). Daugelyje ekonomiškai išsivysčiusių šalių „ištiesiosios rankos“ principas pradėtas taikyti po to, kai 1979 m. EBPO išleido pirmąją sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros rekomendacijų redakciją (dabar yra vadovaujamosi trečiąja, 1995 m. redakcija), kurioje apibrėžiamas „ištiesiosios rankos“ principas, pateikiami sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai.

Komerciniuose ir finansiniuose santykiuose tarp asocijuotų įmonių nustatytos sąlygos ne visada skirsis nuo esamų rinkos sąlygomis. Asocijuotos įmonės, priklausančios tarptautinėms bendrovėms, dažnai turi gana nemažą autonomiją ir tarpusavyje derasi tarsi būtų nepriklausomi asmenys. Tačiau kartais kainodara tarp asocijuotų asmenų neatspindi rinkos veiksmų ir neatitinka „ištiesiosios rankos“ principo (t. y. rinkos kainos), todėl gali būti iškraipomi šių įmonių mokestiniai įsipareigojimai ir valstybių, kuriose veikia sandorių šalys, mokestinės pajamos.

Akivaizdu, kad sparčiai daugėjant sandorių tarp asocijuotų asmenų (pvz., dabar daugiau kaip 60 % JAV tarptautinės prekybos apimtys sudaro tarptautinių bendrovių vidiniai sandoriai, t.y. sandoriai tarp asocijuotų asmenų), vis labiau didėja mokestinių pajamų perskirstymas tarp šalių: iš šalių, kuriose mokesčių tarifai yra didesni, dalis mokesčių sumokama į tų šalių, kur mokesčiai yra mažesni, biudžetus. Toks mokesčių perskirstymas vyksta dėl to, jog asocijuoti asmenys nustato kainas, neatitinkančias rinkos kainų.

Pateikiamame pavyzdyje (žr. 11 ir 12 paveikslus) iliustruojama asocijuotų asmenų gaunama mokestinė nauda bei šalies, kurioje mokesčiai yra didesni, mokestiniai nuostoliai, nustačius kainas, kurios neatitinka „ištiesiosios rankos“ principo.

Gamintojas šalyje A	Prekių pardavimas	Didmenininkas šalyje B
Prekės savikaina = 90 EUR Prekės kaina = 100 EUR Pelnas = 10 EUR		Prekės pirkimo kaina = 100 EUR Prekės pardavimo kaina = 120 EUR Pelnas = 20 EUR
Mokamas pelno mokestis – 2 EUR Gamintojo grynasis pelnas – 8 EUR		Mokamas pelno mokestis – 5 EUR Didmenininko grynasis pelnas – 15 EUR
Įmonių grupės grynasis pelnas – 23 EUR (8 + 15)		

11 pav. Sandoris tarp asocijuotų asmenų, veikiančių skirtingose valstybėse, sudarytas rinkos kaina

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Gamintojas šalyje A	Prekių pardavimas	Didmenininkas šalyje B
Prekės savikaina = 90 EUR Prekės kaina = 118 EUR Pelnas = 28 EUR		Prekės pirkimo kaina = 118 EUR Prekės pardavimo kaina = 120 EUR Pelnas = 2 EUR
Mokamas pelno mokestis – 5,6 EUR Gamintojo grynasis pelnas – 22,4 EUR		Mokamas pelno mokestis – 0,4 EUR Didmenininko grynasis pelnas – 1,6 EUR
Įmonių grupės grynasis pelnas – 24 EUR (22,4 + 1,6)		
Mokesčių permoka šalyje A – 3,6 EUR		Mokesčių nepriemoka šalyje B – 4,6 EUR

12 pav. Sandoris tarp asocijuotų asmenų, veikiančių skirtingose valstybėse, sudarytas ne rinkos kaina

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Asocijuotos įmonės, vykdančios sandorius, kurie neatitinka rinkos kainos (gamintojas parduoda didmenininkui ne už rinkos kainą, t. y. 100 EUR, bet už 118 EUR), uždirba antpelnį (jei įmonės vykdytų sandorius rinkos kainomis, tarptautinės bendrovės pelnas sudarytų ne 24 EUR, bet 23 EUR). Mokami mokesčiai į šalies B biudžetą sumažėja daugiau kaip 10 kartų (mokama ne 5 EUR, o tik 0,4 EUR), o mokami mokesčiai į šalies A biudžetą padidėja 2,8 karto. Kadangi šalyje A pelno mokestis mažesnis nei šalyje B, tarptautinei bendrovei labiau apsimoka

didinti pelną šalyje A, t. y. gamintojui pardavinėti prekes didmenininkui už didesnę nei rinkos kainą.

Taip pat įmonėms yra naudinga manipuluoti kainomis, net jei tos įmonės veikia toje pačioje šalyje ar skirtingose šalyse, kur vienodi pelno mokesčio tarifai, kai viena iš įmonių dirba nuostolingai, o kita pelningai. Tokių įmonių gaunama mokestinė nauda, nustačius kainas, kurios neatitinka „ištiesiosios rankos“ principo, iliustruojama 13 ir 14 paveiksluose.

Gamintojas šalyje C	Prekių pardavimas	Didmenininkas šalyje C
Prekės savikaina = 120 EUR Prekės kaina = 100 EUR Nuostolis = 20 EUR		Prekės pirkimo kaina = 100 EUR Prekės pardavimo kaina = 140 EUR Pelnas = 40 EUR
Mokamas pelno mokestis - 0 Gamintojo grynasis nuostolis – 20 EUR		Mokamas pelno mokestis – 8 EUR Didmenininko grynasis pelnas – 32 EUR

13 pav. Sandoris tarp asocijuotų asmenų, sudarytas rinkos kaina

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Gamintojas šalyje C	Prekių pardavimas	Didmenininkas šalyje C
Prekės savikaina = 120 EUR Prekės kaina = 120 EUR Pelnas = 0		Prekės pirkimo kaina = 120 EUR Prekės pardavimo kaina = 140 EUR Pelnas = 20 EUR
Mokamas pelno mokestis – 0 Gamintojo grynasis pelnas – 0.		Mokamas pelno mokestis – 4 EUR Įmonės grynasis pelnas – 16 EUR
Įmonių grupės grynasis pelnas – 16 EUR (0 + 16)		
Mokesčių nepriemoka į šalies C biudžetą – 4 EUR (8 - 4)		

14 pav. Sandoris tarp asocijuotų asmenų, sudarytas ne rinkos kaina

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Asocijuotos įmonės, vykdančios sandorius, kurie neatitinka rinkos kainos (gamintojas parduoda didmenininkui ne už rinkos kainą, t. y. 100 EUR, bet už 120 EUR), patiria antpelnį (jei

įmonės vykdytų sandorius rinkos kainomis, visos grupės pelnas sudarytų ne 16 EUR, bet 12 EUR). Mokami į šalies C biudžetą mokesčiai sumažėja nuo 8 EUR iki 4 EUR. Taigi, kadangi gamintojas veikia nuotolingai (parduodamas produkciją rinkos kainomis), o didmenininkas pelningai, įmonių grupei labiau apsimoka, jog gamintojas parduotų prekes didmenininkui už didesnę nei rinkos kainą.

Pažymėtina, kad įmonės gali nustatyti „ištiesiosios rankos“ principo neatitinkančias kainas siekdamos susimąžinti ir kitus mokėtinus mokesčius, pvz., pridėtinės vertės mokestį, muitus.

Dėl šių priežasčių daugelio šalių vyriausybės (ir Lietuvos) sutarė, kad mokesčių tikslais asocijuotų įmonių pelnas gali būti koreguojamas tiek, kiek reikia tokiems iškraipymams koreguoti ir užtikrinti „ištiesiosios rankos“ principo laikymąsi.

1.5. Teoriniai ir empiriniai tyrimai sandorių kainodaros srityje

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros temomis ypač susidomėta per pastaruosius du dešimtmečius, kai sparčiai plečiantis tarptautinei prekybai daugėjo sandorių tarp asocijuotų asmenų, o sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara buvo įteisinta daugelyje ekonomiškai išsivysčiusių valstybių.

Tačiau pirmieji sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros moksliniai tyrimai buvo atlikti jau praėjusio amžiaus šeštajame dešimtmetyje. JAV mokslininkai (Dean M., 1955; Hirshleifer J., 1956; Heflebower R., 1960) pirmieji pradėjo nagrinėti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reikšmę skirtingų įmonės padalinių ar įmonės dukterinių įmonių uždirbtoms pajamoms ir pelnui nustatyti, padalinių ar dukterinių įmonių vadovams motyvuoti, jų veiklos kontrolei. Optimali sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara buvo nustatoma naudojant matematinius programavimo modelius remiantis neoklasicistine, mikroekonomikos teorija.

Hirshleifer J. (1956) buvo vienas iš pirmųjų, kurie savo darbuose parodė, jog atskiri įmonės padaliniai (ar įmonės dukterinės bendrovės) sudaromų tarpusavyje sandorių kainodarą turi nustatyti taip, kad kiekviename iš šių padalinių (dukterinių įmonių) galėtų maksimizuoti pelną. Hirshleifer J. įrodė, kad esant tobulos konkurencijos sąlygomis optimali sandorio tarp asocijuotų asmenų kaina turi būti lygi rinkos kainai, o, jei rinkoje nėra tobulos konkurencijos, optimali sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara turi būti nustatoma atsižvelgiant į gamintojo, platintojo ar paslaugų teikėjo ribines sąnaudas, patirtas gaminant produkciją, perparduodant prekes ar teikiant paslaugas. Tačiau jo modelis yra sunkiai pritaikomas praktiškai, nes paprastai įmonės neturi galimybių tiksliai nustatyti ribines sąnaudas, o rinkoje tobula konkurencija būna labai retai (Budd L. ir Tyrrall D., 2004).

Kaip mokesčių srities objektas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara pradėta plačiai nagrinėti aštuntuoju devintuoju praėjusio amžiaus dešimtmečiuose (Horst T., 1971; Booth E., Jensen O., 1977; Itagaki T., 1979; Samuelson L., 1982; Eden L., 1983, 1985; Halperin R., Srinidhi B., 1987 ir kiti), kai buvo nagrinėjama kokią įtaką turi pelno mokesčio, muitų, pridėtinės vertės mokesčių tarifų dydžiai skirtingose šalyse, kuriose veikia tos pačios įmonių grupės bendrovės sudarančios kontroliuojamus sandorius, sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai nustatyti.

Horst T. (1971) įrodė, kad tarptautinė įmonė, norėdama maksimizuoti visos grupės grynąjį pelną, nustatys arba labai mažas, arba labai dideles sandorių tarp grupės įmonių kainas atsižvelgdama į šalyse, kuriose įsikūrusios grupės įmonės, galiojančių mokesčių tarifų dydžius. Booth E., Jensen O. (1977) ir Itagaki T. (1979) savo darbuose plėtojo Horst T. modelį, jų teigimu sandorių tarp asocijuotų asmenų kainos žemutinė ir viršutinė ribos yra egzogeniniai dydžiai, priklausantys nuo šalių, kuriose įteisintas „ištiesiosios rankos“ principas, vyriausybės išleistų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros taisyklių.

Eden L. (1983) ir Samuelson L. (1982) savo tyrimuose nustatė, kad tais atvejais, kai sandoriai tarp asocijuotų asmenų yra specifiniai ir unikalūs (neturi lyginamųjų sandorių rinkoje), pvz., nematerialiojo turto perleidimas, ir kai sandorio šalys turi rinkos galią (rinkoje nėra tobulos konkurencijos), sandorių tarp asocijuotų asmenų kainų apatinė ir viršutinė ribos yra endogeniniai dydžiai, kuriuos lemia įmonės parduodamos produkcijos apimtis, verslo strategija, mokesčių politika ir kiti veiksniai.

Nielsen S., Raimondos-Moller P., Schelderup G. (2001) nagrinėjo kaip sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara yra nustatoma monopolinėje ir oligopolinėje rinkose.

Reikšmingi yra Hyde C., Choe C. (2003) ir Bernard A., Jensen B., Schott P. (2006) darbai, kuriuose nagrinėjama sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros priklausomybė nuo pelno mokesčio, pridėtinės vertės mokesčio, muitų tarifų, valiutos kursų skirtingose šalyse tarp kurių vyksta sandoriai. Taip pat šiuose darbuose pateikiamos baudų už sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros neatitikties „ištiesiosios rankos“ principui formulės. Kadangi Hyde C. ir Choe C. (2003) ir Bernard A., Jensen B. bei Schott P. (2006) tyrimai buvo naudojami sudarant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelį, šie tyrimai disertacijoje aptariami detaliau.

Hyde C. ir Choe C. modelis (2003). Hyde C. ir Choe C. savo modelyje nagrinėja kontroliuojamų sandorių kainodaros priklausomybę nuo tokių veiksnių, kaip antai: pelno mokesčio tarifai skirtingose šalyse, tarp kurių vyksta sandoriai, mokesčių administratoriaus nustatyti baudų dydžiai už kontroliuojamų sandorių kainos neatitikimą rinkos kainai, mokesčių administratoriaus atliekamų patikrinimų (mokestinio audito) dažnumas.

Mokslininkai pateikia du galimus scenarijus: vieną, pagal kurį įmonių mokėtinų mokesčių dydis priklauso nuo kiekvienos įmonės rezultatų (angl. *separate entity approach*), ir kitą, pagal kurį mokėtinų mokesčių dydis priklauso ne nuo atskirų įmonių rezultatų, o nuo visos įmonių grupės konsoliduoto rezultato (angl. *formula apportionment approach*).

Pažymėtina ir tai, kad modelyje daroma prielaida, kad įmonės naudoja dvinarę kainodarą: vieną kainą nustato mokesčių tikslais (skaičiuojant apmokestinamą pelną) ir kitą – kainą – įmonių valdymo tikslais.

Hyde C. ir Choe C. modelyje tarptautinei bendrovei priklauso dvi įmonės: A įmonė, veikianti A šalyje, ir jos dukterinė įmonė (B įmonė), veikianti B šalyje. A įmonė gamina prekes, kurių dalį q_A parduoda A šalyje, o kitą dalį q_B parduoda B įmonei, kuri šias prekes perparduoda B šalyje. Kokį prekių kiekį pirkti, t. y. q_B , nusprendžia B įmonė, o kainą s , už kurią A įmonė parduoda produkciją B įmonei, nustato A įmonė (tuo atveju, jei A įmonė nuspręstų ir kokį prekių kiekį turi iš jos nupirkti B įmonė, šis modelis negalėtų būti taikomas). Svarbu pažymėti, kad kainą s yra nustatoma įmonių vidaus valdymo tikslais³, o mokesčių tikslais nustatoma kainą t , kuri naudojama apskaičiuojant mokestines pajamas.

A įmonės sąnaudos yra lygios $C(q_A + q_B)$, čia $C > 0$, o B įmonės sąnaudas sudaro tik prekių įsigijimo savikaina (daroma prielaida, kad veiklos sąnaudos yra nereikšmingos, palyginti su prekių įsigijimo savikaina, todėl yra prilyginamos 0), t. y. $q_B s$.

Daroma prielaida, kad A įmonė pirmoji nustato gaminamų prekių kiekį q_A ir prekių pardavimo B įmonei kainą (s) ir siekia maksimizuoti visos grupės konsoliduotą pelną (iki mokesčių): $\max \Pi_{Gr} = \Pi_A + \Pi_B$. B įmonė nusprendžia pirkti prekių kiekį q_B ir maksimizuoti jos pačios pelną prieš mokesčius Π_B . Prielaida, kad B įmonė pasirenka maksimizuoti tik savo pelną, bet ne visos grupės, grindžiama šiais argumentais:

- Pirma, motininė įmonė (A įmonė) leidžia savo dukterinei įmonei (B įmonei) nuspręsti, kokį prekių kiekį pirkti, nes dėl informacijos asimetrijos A įmonė negali taip gerai įvertinti rinkos, kurioje veikia B įmonė, sąlygų ir paklausos.
- Antra, jei dukterinė įmonė sieks maksimizuoti ne savo, o grupės pelną, bus sudėtingiau motyvuoti B įmonės vadovus (paprastai įmonės vadovų atlygis priklauso nuo įmonės rezultatų) bei skatinti juos siekti geresnių rezultatų. Žinoma, būtų galima susieti B įmonės vadovų atlygį su visos grupės konsoliduotu rezultatu, tačiau remiantis klasikine vadovų skatinimo teorija (angl. *standard incentive*

³ Apie dvigubos kainodaros taikymą rašoma šio darbo 1.1 dalyje.

theory) toks motyvavimo būdas neduos tinkamų rezultatų tiek atskirai įmonei, tiek visai grupei. Pažymėtina, kad ši problema plačiai aptariama ir nagrinėjama Elitzur R., Mintz, J. 1996; Baldenius T., 2002; Smith M., 2002 darbuose.

Toliau Hyde C. ir Choe C. savo modelyje pateikia du galimus variantus:

- mokėtinų mokesčių dydis į šalies A ir B biudžetus priklauso nuo kiekvienos įmonės rezultatų;
- mokėtinų mokesčių dydis į šalies A ir B biudžetus priklauso ne nuo atskirų įmonių rezultatų, o nuo visos įmonių grupės konsoliduoto rezultato.

Pagal pirmąjį variantą A įmonės pelnas iki mokesčių yra apskaičiuojamas taip:

$\Pi_A = R_A(q_A) - C(q_A + q_B) + sq_B$, čia Π_A – pelnas iki mokesčių, R_A – pajamos iš produkcijos pardavimų A šalyje, o B įmonės pelnas iki mokesčių yra apskaičiuojamas taip: $\Pi_B = R_B(q_B) - sq_B$, čia R_B – pajamos iš produkcijos perpardavimo B šalyje.

Mokesčių tikslais A ir B įmonių apmokestinamasis pelnas atitinkamai bus skaičiuojamas pagal šias formules: $I_A = R_A(q_A) - C(q_A + q_B) + tq_B$ ir $I_B = R_B(q_B) - tq_B$. Modelyje yra įvedamas toks apribojimas: $0 \leq t \leq T$, čia T – tokia kontroliuojamo sandorio kaina, kurią taikant B įmonės apmokestinamasis pelnas yra lygus nuliui (toks viršutinis kainos apribojimas nustatytas dėl to, kad abi įmonės nėra suinteresuotos, jog B įmonė patirtų veiklos nuostolį). Įmonių grynasis pelnas yra skaičiuojamas iš pelno iki mokesčių atėmus pelno mokesť, kuris apskaičiuojamas pelną iki mokesčių padauginus iš šalyje taikomo pelno mokesčio tarifo (A šalyje pelno mokesčio tarifas yra p_A , o B šalyje – p_B). Taigi, A įmonės grynasis pelnas (π_A) yra lygus:

$$\pi_A = \Pi_A - p_A I_A = (1 - p_A) [R_A(q_A) - C(q_A + q_B)] + (s - p_A t)q_B,$$

B įmonės grynasis pelnas (π_B):

$$\pi_B = \Pi_B - p_B I_B = (1 - p_B) R_B(q_B) - (s - p_B t)q_B,$$

o konsoliduotas visos grupės pelnas (π_{Gr}):

$$\pi_{Gr} = \pi_A + \pi_B = (1 - p_A) [R_A(q_A) - C(q_A + q_B)] + (1 - p_B) R_B(q_B) - (p_A - p_B)tq_B.$$

Iš pateiktos formulės akivaizdžiai matyti, kad jei pelno mokesčio tarifas A šalyje (p_A) yra didesnis negu B šalyje (p_B), tada maksimizuojant visos grupės konsoliduotą pelną, bus siekiama sandorio kainą (t) nustatyti kuo mažesnę. Ir atvirkščiai, jei pelno mokesčio tarifas A šalyje (p_A) yra mažesnis negu B šalyje (p_B), tada, maksimizuojant visos grupės konsoliduotą pelną, bus siekiama sandorio kainą (t) nustatyti kuo didesnę.

Tačiau tuo atveju, jei bus nustatyta sandorio kaina t , kuri neatitiks rinkos kainos (a), tarptautinei bendrovei kyla rizika, kad mokesčių administratorius patikrinimo metu gali koreguoti sandorio kainą bei papildomai skirti baudą P . Jei t bus nustatyta didesnė nei rinkos kaina, ši bauda bus skiriama B įmonei už tai, kad dirbtinai sumažino savo pelną ir per mažai sumokėjo mokesčių į B šalies biudžetą, o jei t bus mažesnė nei rinkos kaina, bauda bus skiriama A įmonei už tai, kad per mažai uždirbo pajamų ir pelno bei per mažai sumokėjo mokesčių į A šalies biudžetą.

Tikimybė, kad mokesčių administratorius patikrins sandorių kainodarą bei skirs baudą B įmonei (modelyje apsiribojama scenarijumi, kai $t > a$), yra aprašoma funkcija $F(t - a)$, čia $F(0) = 0$ ir $F(a_r - a) = 1$. Čia a_r yra tokia ribinė sandorio kaina, kurią viršijus, t. y. $t > a_r$, tikimybė, kad B įmonei bus skirta bauda, yra lygi vienam (esant labai ženkliai kainų skirtumui, B įmonė patirs didelį nuotolį ir tai atkreips mokesčių administratoriaus dėmesį). Įvertinus baudos tikimybę, grynas grupės konsoliduotas pelnas yra skaičiuojamas pagal šią formulę:

$$\pi_{Gr} = (1 - p_A) [R_A(q_A) - C(q_A + q_B)] + (1 - p_B) R_B(q_B) - (p_A - p_B)tq_B - F(t - a)P.$$

Pelną maksimizuojančios t , s , q_A vertės yra apskaičiuojamos taikant dalines išvestines:

$$t: \frac{dq_B}{dt} [(1 - p_B) R'_B - (1 - p_A)c - (p_A - p_B)t] - (p_A - p_B)q_B - F(t - a)P = 0;$$

$$s: \frac{dq_B}{ds} [(1 - p_B) R'_B - (1 - p_A)c - (p_A - p_B)t] = 0;$$

$$q_A: (1 - p_A)[R'_A - c] = 0.$$

Iš pateiktų pirmosios ir antrosios lygybių išeina, kad $-(p_A - p_B)q_B = F(t - a)P$, arba $(p_B - p_A)q_B = F(t - a)P$. Todėl $P = (p_B - p_A)q_B / F(t - a)$.

Hyde C. ir Choe C. daro išvadą, kad kuo baudos dydis B įmonei bus didesnis ir / ar įmonės patikrinimo tikimybė bus didesnė, tuo mažesnis kontroliuojamo sandorio kainos (t) ir rinkos kainos (a) skirtumas.

Pažymėtina, kad jei tikimybė, jog mokesčių administratorius patikrins B įmonės kainodarą, yra mažesnė negu 1, įmonės pasirinks kontroliuojamo sandorio kainą t , kuri bus lygi arba didesnė už rinkos kainą, bet ne didesnė negu a_r , t. y. $t \in (a, a_r)$.

Pagal antrąjį variantą įmonių apmokestinamo pelno dydis priklauso ne nuo kiekvienos iš jų uždirbto apmokestinamo pelno, o nuo visos grupės apmokestinamo konsoliduoto pelno, t.y. tam tikra dalis (ši dalis gali būti nustatyta atsižvelgiant į įmonių uždirbtas pajamas, turimą turtą, darbuotojų skaičių ir kitus veiksnius) apmokestinamojo konsoliduoto pelno priskiriama kiekvienai iš grupės įmonių ir šalies, kurioje veikia įmonė, pelno mokesčiu. Šiame modelyje

apmokestinamasis pelnas paskirstomas atsižvelgiant į įmonės pardavimus. Pavyzdžiui, jei vienos įmonės apmokestinamasis pelnas yra 5 ir pardavimo pajamos yra 100, o kitos grupės įmonės apmokestinamasis pelnas yra 25 ir pardavimo pajamos yra 200, tai pirmosios įmonės apmokestinamasis konsoliduotas pelnas bus lygus 10 $((5 + 25) \times 100 / (100 + 200))$.

Apibrėžiant, kad $I_{Gr} \equiv I_A + I_B$, $g_A \equiv q_A / (q_A + q_B)$ ir $g_B \equiv q_B / (q_A + q_B)$, A įmonės grynas pelnas (π_A) yra skaičiuojamas taip:

$\pi_A = \Pi_A - p_A g_A I_{Gr} = (1 - p_A g_A) [R_A(q_A) - C(q_A + q_B)] - p_A g_A R_B(q_B) + s q_B$, B įmonės grynas pelnas (π_B) yra lygus:

$$\pi_B = \Pi_B - p_B I_{Gr} = (1 - p_B g_B) R_B(q_B) - p_B g_B [R_A(q_A) - C(q_A + q_B)] C(q_A + q_B) - s q_B,$$

o konsoliduotas grynas pelnas (π_{Gr}) yra lygus:

$$\pi_{Gr} = \pi_A + \pi_B = (1 - p_A g_A) [R_A(q_A) - C(q_A + q_B)] - p_A g_A R_B(q_B) + (1 - p_B g_B) R_B(q_B) - p_B g_B [R_A(q_A) - C(q_A + q_B)] C(q_A + q_B).$$

Iš pateiktos formulės matyti, kad konsoliduotas grupės grynas pelnas (π_{Gr}) nepriklauso nuo produkcijos pardavimo B įmonei kainos. Todėl Hyde C. ir Choe C. daro išvadą, kad A įmonė negali turėti įtakos tiek B įmonei, tiek visos grupės apmokestinamajam pelnui (taip kaip pagal pirmąjį variantą) didindama ar mažindama kontroliuojamo sandorio kainą. Dėl šios priežasties bauda už kontroliuojamų sandorių kainodaros neatitiktį rinkos kainai nėra nustatoma. Taip pat pažymėtina, kad pagal tokį įmonių apmokestinimo variantą įmonėms nėra tikslo nustatyti dvinarę kainodarą, t. y. kainos mokesčių tikslais ir kainos įmonės valdymo tikslais.

Bernard A., Jensen B. ir Schott P. modelis (2006). Šis modelis yra sukurtas remiantis Hyde C. ir Choe C. modeliu. Bernard A., Jensen B. ir Schott P. (2006) papildė Hyde C. ir Choe C. modelį, įtraukdami į savo analizę maito mokesčius ir valiutos kursus bei parodydami jų poveikį kontroliuojamų sandorių kainodarai. Pažymėtina, kad šiame modelyje nėra nagrinėjamas scenarijus, pagal kurį įmonių mokami pelno mokesčiai priklausytų nuo grupės konsoliduoto pelno (angl. *formula apportionment approach*).

Kaip ir Hyde C. ir Choe C. modelyje, į šį modelį yra įtraukiamos dvi susijusios įmonės (A ir B) skirtingose šalyse, viena iš jų parduoda pagamintą produkciją kitai įmonei. Šių įmonių apmokestinamasis pelnas skaičiuojamas taip:

$I_A = R_A(q_A) - C(q_A + q_B) + tq_B$ ir $I_B = R_B(q_B) - vtq_B - mvtq_B$, čia v – B šalies valiutos kurso santykis su A šalies valiutos kursu (jei šalių valiuta ta pati, pvz., euras, $e = 1$), m – maito mokesčio tarifas taikomas įvežant prekes iš A šalies į B šalį.

I modelį taip pat yra įtraukiama baudos už sandorių kainodaros neatitiktį „ištiesiosios rinkos“ principui funkcija: $\theta (aq_B - tq_B)^2 / 2$, čia θ – egzogeninis parametras, $\theta \in (0; 1)$, nurodantis tikimybę, jog mokesčių mokėtoji teks sumokėti tam tikro dydžio baudą, jei kontroliuojamo sandorio kaina neatitiks rinkos kainos. Tuo atveju mokesčių mokėtojas nesitiki, kad mokesčių administratorius patikrins įmonę ir skirs jam baudą, arba šalyje nėra nustatytų baudų, tuomet $\theta = 0$ ir A įmonė gali nustatyti sandorio kainą, kuri gerokai skirsis nuo rinkos kainos. Jei baudos dydis ir baudos skyrimo tikimybė yra pakankamai didelė, t. y. $\theta \rightarrow 1$, A įmonė bus labiau linkusi nustatyti kontroliuojamo sandorio kainą kuo artimesnę rinkos kainai.

Sandorių šalių konsoliduotas grynas pelnas yra lygus:

$$\pi_{Gr} = \pi_A + \pi_B = (1 - p_A) [R_A(q_A) - C(q_A + q_B)] + (1 - p_B) 1/e R_B(q_B) + [p_B(1 - m) - (p_A + m)] tq_B - \theta (aq_B - tq_B)^2 / 2.$$

Maksimizavę pelną ir gavę optimalias t , s , q_A vertes (apskaičiuota taikant dalines išvestines pagal tokią pačią metodiką kaip ir Choe C. ir Hyde C. modelyje), autoriai išveda šią formulę: $(a - t) \theta q_B = (p_A - p_B) + m(1 - p_B)$.

Iš pateiktos formulės matyti, kad:

- A šalies pelno mokesčio tarifui esant mažesniai už B šalyje taikomą pelno mokesčio tarifą, t. y. $p_A < p_B$, kontroliuojamo sandorio kainos dydis priklausys nuo muto mokesčio ir pelno mokesčio tarifų A ir B šalyse skirtumo: jei $(p_B - p_A) < m(1 - p_B)$, A įmonė norės nustatyti kuo mažesnę produkcijos pardavimo kainą, ir atvirkščiai, jei $(p_B - p_A) > m(1 - p_B)$, A įmonė sieks nustatyti kuo mažesnę kontroliuojamo sandorio kainą.
- A šalies pelno mokesčio tarifui esant didesniai už B šalies pelno mokesčio tarifą, t. y. $p_A > p_B$, A įmonė sieks nustatyti kuo didesnę kontroliuojamo sandorio kainą, jei $(p_B - p_A) < m(1 - p_B)$, ir atvirkščiai.

Pažymėtina, jog iš Bernard A., Jensen B. ir Schott P. darbe pateiktos formulės galima išvesti baudos už netinkamą sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą formulę:

$$\theta = ((p_A - p_B) + m(1 - p_B)) / (a - t) q_B.$$

Taip pat Bernard A., Jensen B. ir Schott P. analizuoja sandorio šalių valiutų kurso pasikeitimo įtaką sandorių kainodarai. Tuo atveju, jei B šalies valiuta nuvertėja A šalies valiutos atžvilgiu, A įmonė mažintų savo produkcijos pardavimo kainą B įmonei, jei šios įmonės būtų nesusijusios. Kainos mažinimo procentas priklausytų nuo A įmonės parduodamos produkcijos

šalyje B paklausos elastingumo. Tačiau jei įmonės A ir B yra susijusios, A įmonė savo kainodaros nekeistų nuvertėjus B šalies valiutai A šalies valiutos atžvilgiu.

Empiriniai tyrimai sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros srityje atlikti Grubert H., Goodspeed T., Siverson D. (1993); Harris D. (1993); Harris D., Morck R., Slemrod J., B. Yeung (1993); Klassen K., Lang M., Wolfson M. (1993); Jacob J. (1996), Clausing K. (1998) parodė, kad didieji mokesčių tarifai turi neigiamą įtaką tarptautinių bendrovių užsienio tiesioginėms investicijoms bei skatina nustatyti tokią sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, kuri leistų minimizuoti mokėtinus mokesčius šalyje, kurioje mokesčių tarifai yra dideli.

Taip pat nemažai atlikta tyrimų, kuriuose nagrinėjama, kiek tarptautinės įmonės, sudarančios sandorius su asocijuotais asmenimis, perkelia pajamų, o kartu ir pelno mokesčio naštos, įmonėms, veikiančioms šalyse, kur pelno mokesčio tarifas yra mažas (Bartlesmann E., Beetsma R., 2000; Grubert H., Slemrod J., 1998; Grubert H., Mutti J., 1991; Harris D. 1993).

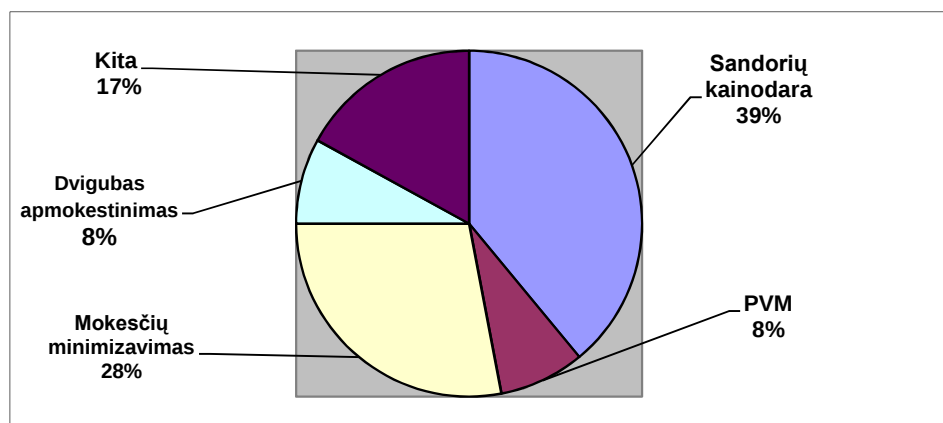
Harris D. (1993) ištyręs 200 JAV veikiančių gamintojų finansinius rezultatus 1984–1988 metais, padarė išvadą, kad tarptautinės bendrovės, turinčios dukterinių įmonių šalyse, kuriose yra maži pelno mokesčio tarifai, sumokėjo mažiau pelno mokesčio (lyginant sumokėtų mokesčių ir pardavimo pajamų santykį), nei tos tarptautinės įmonės, kurios turi dukterinių įmonių šalyse, kuriose pelno mokesčio tarifas yra santykinai didelis.

Vaitsos R. (1974) atliko tyrimą, kurio tikslas buvo įvertinti užsienio valiutos keitimo kontrolės, pelno paskirstymo apribojimų, paskolų kontrolės ir kitų veiksnių įtaką sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai. Tyrimo rezultatai parodė, kad JAV tarptautinės bendrovės, parduodančios produkciją ar teikiančios paslaugas savo dukterinėms įmonėms, kurios yra įsikūrusios šalyse, kur buvo griežta užsienio valiutos keitimo kontrolė (pvz. Kolumbijoje) ar pelno paskirstymo akcininkams apribojimai (pvz. Brazilijoje), nustatydavo didesnes nei rinkos kontroliuojamų sandorių kainas.

Clausing K. (2003) savo tyrime analizavo kokią įtaką skirtingi pelno mokesčio tarifai turi sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai. Tyrime buvo naudojami 1997–1999 m. JAV mėnesiniai importo ir eksporto kainų, nustatytų tarp asocijuotų asmenų ir tarp nesusijusių asmenų, duomenys. Clausing K. padarė išvadą, jog pelno mokesčio tarifui esant 1 procentiniu punktu mažesniai šalyje, kurioje yra įsikūrusi viena iš sandorio šalių, eksporto kainos buvo 1,8 % mažesnės, o importo kainos buvo 2 % didesnės negu analogiškų eksportuojamų / importuojamų prekių kainos, nustatytos tarp nesusijusių asmenų.

„Ernst and Young“ bendrovės tyrimas (2007). Tarptautinė audito bendrovė „Ernst and Young“⁴ 2007 atliko tyrimą, kurio metu apklausė 850 įmonių, sudarančių sandorius su asocijuotais asmenimis, finansų ir mokesčių vadovų iš 24 pasaulio šalių (Argentinos, Australijos, Belgijos, Brazilijos, Kanados, Kinijos, Danijos, Suomijos, Prancūzijos, Vokietijos, Indijos, Airijos, Italijos, Japonijos, Korėjos, Meksikos, Naujosios Zelandijos, Olandijos, Norvegijos, Ispanijos, Švedijos, Šveicarijos, Didžiosios Britanijos, JAV). Šio tyrimo tikslas – įvertinti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reikšmę tarptautinėms įmonėms.

Mokesčių sritys, kurias įmonių finansų vadovai (finansų direktoriai, vyr. finansininkai ir kt.) nurodė kaip pačias svarbiausias ir aktualiausias, nurodomos 15 paveiksle.

15 pav. Svarbiausios įmonių finansų vadovams mokesčių sritys

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis „Ernst and Young“ bendrovės tyrimo duomenimis (2007)

Remiantis 15 paveikslo duomenimis, sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara pastaruoju metu yra pati svarbiausia sritis iš visų kitų mokesčių sričių įmonių finansų vadovams. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą kaip svarbiausią mokesčių sritį nurodė 39% visų respondentų.

Pažymėtina, kad sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reikšmingumas įmonėms, veikiančioms skirtingose ūkio šakose, stipriai skiriasi. Remiantis „Ernst and Young“ tyrimo (2007) duomenimis, net 76% farmacijos įmonių finansų vadovų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara yra svarbiausia mokesčių sritis, o draudimo sektoriuje tik 8% visų apklaustų finansų vadovų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą nurodė kaip svarbiausią ir reikšmingiausią mokesčių sritį.

Farmacijos sektoriuje sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros svarba ir reikšmė yra siejama su dideliu mokesčių inspekcijos atliekamų patikrinimų skaičiumi. Mokesčių

⁴ Tyrimą atliko „Ernst and Young“ bendrovės tinklui priklausančios įmonės 24 šalyse.

administratorius skiria daugiau dėmesio farmacijos sektoriaus įmonėms dėl sudėtingos šio sektoriaus tiekimo grandinės (nuo gamintojo iki galutinio vartotojo vaistai pereina per daug tarpininkų) ir galimybių perskirstyti pajamas ir pelną tarp grupės įmonių manipuliuojant sandorių (tai gali būti produkcijos pardavimo, tiek tyrimo ir plėtos paslaugų teikimo ir kiti sandoriai) kainomis.

Tai rodo ir didžiausias pasaulyje mokesčių administratoriaus atliktas kainų koregavimas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimo metu, kai farmacijos įmonei "GlaxoSmithKline" JAV mokesčių administratorius papildomai priskaičiavo daugiau nei 1 mlrd. JAV dolerių pajamų.

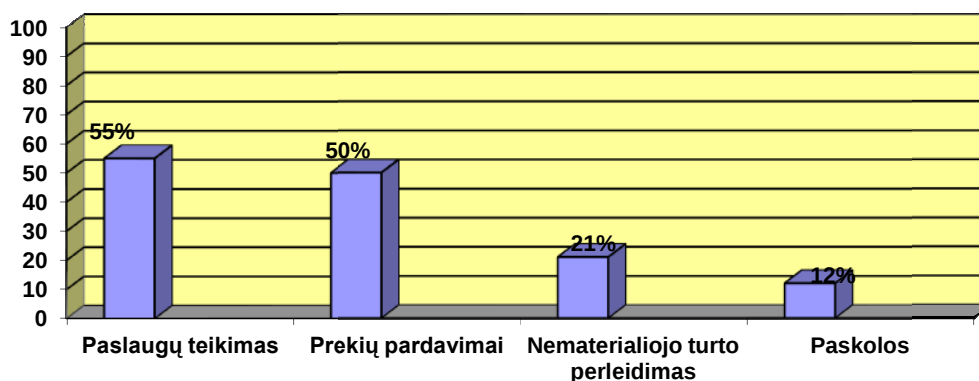
O draudimo įmonėms sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara yra mažai reikšminga daugiausia dėl specifinių reikalavimų draudimo įmonėms. Pavyzdžiui, daugumai draudimo įmonių yra taikomi įvairūs mokumo reikalavimai, dėl kurių draudimo įmonėms reikia išlaikyti tam tikrą pajamų lygį ir todėl grupės įmonėms yra mažai galimybių manipuluoti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara.

Kitose ūkio šakose sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą kaip reikšmingiausią mokesčių sritį nurodė nuo 20 % iki 50 % respondentų.

Tokią sandorių tarp asocijuotų asmenų svarbą tarptautinėms įmonėms lemia ir tai, kad daugiau kaip pusės šių įmonių (52 %) sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara buvo nors kartą tikrinama mokesčių administratoriaus per penkerius metus nuo 2003 iki 2008 m. Per šį laikotarpį daugiausia įmonių buvo patikrinta šiose šalyse: Olandijoje (84 %), JAV (82 %), Kanadoje (81 %), Prancūzijoje (76 %), Šveicarijoje (76 %) ir Didžiojoje Britanijoje (75 %). 28 % patikrinimo atvejų mokesčių administratorius koreguodavo sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, priskaičiuodamas papildomai mokėtinus mokesčius ir baudas.

Nagrinėjant sandorių rūšis, į kurias Mokesčių inspekcija atkreipia daugiausiai dėmesio sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimų metu, reikėtų išskirti paslaugų teikimo ir prekių pardavimo sandorius; jie tikrinami atitinkamai 55 % ir 50 % atvejų. Rečiau yra tikrinami nematerialiojo turto perleidimo ir paskolų sandoriai tarp asocijuotų asmenų.

Kokių rūšių sandoriai dažniausiai tikrinami Mokesčių inspekcijos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimo metu, nurodoma 16 paveiksle.

16 pav. Dažniausiai mokesčių inspekcijos tikrinami sandoriai tarp asocijuotų asmenų

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Ernst and Young“ bendrovės tyrimo duomenimis (2007)

Pažymėtina, kad Lietuvoje Mokesčių inspekcijai pradėjus tikrinti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą 2008 m., prekių pirkimo ir pardavimo bei paslaugų teikimo sandoriai tarp asocijuotų asmenų (o ypač valdymo paslaugų) taip pat yra dažniausiai tikrinami, palyginti su kitomis sandorių rūšimis.

Išvados

Spartėjant globalizacijai vis daugiau sandorių sudaroma tarp asocijuotų asmenų. Kai kainodara tarp asocijuotų asmenų neatspindi rinkos veiksmų ir neatitinka „ištiestosios rankos“ principo, yra iškraipomi šių ūkio subjektų mokestiniai įsipareigojimai ir šalių, kuriose veikia ūkio subjektai, mokestinės pajamos. Todėl didėja mokestinių pajamų perskirstymas tarp šalių, t.y. iš šalių, kuriose mokesčių tarifai yra didesni, dalis mokesčių sumokama į biudžetus tų šalių, kurių mokesčiai yra mažesni. Taip pat neefektyviai paskirstomi ištekliai tarp grupės įmonių, iškraipomi šių įmonių veiklos rodikliai.

Remiantis atliktais tyrimais, sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą siūloma priskirti šioms sritims:

- Mokesčių sričiai, nes sandorių kainodara turi įtakos sandorių šalių mokestiam pelnui ir kitų mokėtinų mokesčių dydžiui. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara nagrinėjama kaip mokesčių planavimo, mokesčių įstatymų laikymosi ir mokesčių kontrolės priemonė.
- Įmonių valdymo sričiai, nes sandorių kainodara yra sandorio šalių veiklos vertinimo ir efektyvaus išteklių paskirstymo priemonė, taip pat įmonių, sudarančių

sandorius tarp asocijuotų asmenų, vadovų motyvavimo ir jų rezultatų vertinimo priemonė.

Išnagrinėjus mokslinėje literatūroje pateiktus sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros termino apibrėžimus, nustatyta, kad nėra bendro šios sąvokos apibrėžimo. Autorius papildė ir siūlo naudoti šį apibrėžimą: mokesčių tikslais nustatoma sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara – tai kontroliuojamų sandorių kainų ir / ar iš kontroliuojamų sandorių uždirbamo pelno nustatymas / paskirstymas sandorio šalims.

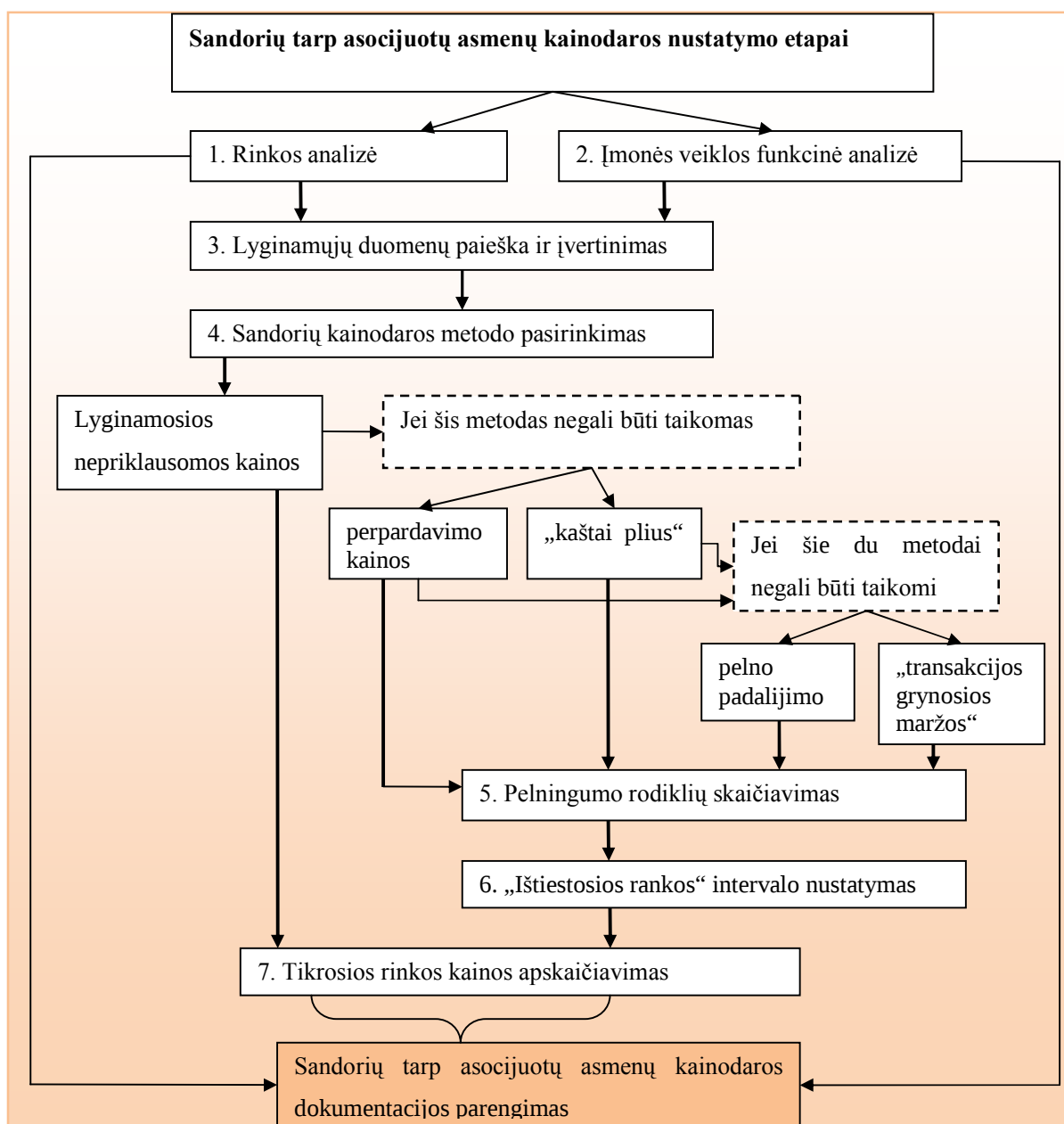
2. SANDORIŲ TARP ASOCIJUOTŲ ASMENŲ KAINODAROS NUSTATYMO METODIKA

Atsižvelgiant į Lietuvos teisės aktų, reglamentuojančių ir kontroliuojančių sandorių kainodarą, reikalavimus, EBPO metodines rekomendacijas, užsienio šalių mokslinę literatūrą bei autoriaus darbo patirtį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros srityje, šiame darbe pateikiama sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo metodika. Pirmiausiai siūloma atlikti rinkos, kurioje veikia kontroliuojančius sandorius sudarančios įmonės, analizę, ir šių įmonių veiklos funkcinę analizę.

Remiantis rinkos analizės ir funkcinės analizės rezultatais, turėtų būti ieškomi ir atrenkami lyginamieji duomenys, t. y. sandoriai, sudaryti su nesusijusiais asmenimis, arba nepriklausomų lyginamų įmonių finansiniai rodikliai. Toliau pasirenkamas vienas iš sandorių kainodaros metodų: lyginamosios nepriklausomos kainos, perpardavimo kainos, „kaštai plus“, pelno padalijimo ir „transakcijos grynosios maržos“. Pasirinkus lyginamosios nepriklausomos kainos metodą, kontroliuojamo sandorio kaina nustatoma atsižvelgiant į lyginamųjų nekontroliuojamų sandorių kainas. Naudojant visus kitus metodus, kontroliuojamo sandorio kaina nustatoma netiesiogiai: pirmiausiai skaičiuojami pelningumo rodikliai, nustatant, kokią pelno iš kontroliuojamo sandorio dalį turi uždirbti įmonė, bei nustatomas „ištiesiosios rankos“ intervalas, o vėliau nustatoma sandorio kaina, atitinkanti tikrąją rinkos kainą.

Svarbu pažymėti, kad Lietuvos įmonės ir užsienio įmonės, vykdančios veiklą Lietuvoje per nuolatines buveines, kurių pardavimo pajamos mokestiniu laikotarpiu, einančiu prieš mokestinį laikotarpį, kuriuo atliekamas sandoris, siekė per 10 milijonų litų, bei finansų, kredito ir draudimo įmonės turi parengti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros dokumentaciją, kurioje būtų pateikta kontroliuojamų sandorių kainodaros nustatymo metodika.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo etapai nurodomi 17 paveiksle.

17 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo etapai

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001; Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymu Nr. 1K-123, 2004 ir užsienio šalių moksline literatūra

Kiekvieno iš 17 pav. nurodytų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo etapų analizė pateikiama 2.1–2.5 poskyriuose.

2.1. Rinkos ir įmonių veiklos funkcinė analizė

Vienas iš svarbiausių uždavinių, nustatant kainas tarp asocijuotų asmenų, yra surinkti pakankamai duomenų apie konkrečią ūkio šaką / rinką, kurioje veikia nagrinėjama įmonių grupė, nes kaina sandoriuose tarp grupės įmonių paprastai priklauso nuo ūkio šakos / rinkos struktūros, konkurencijos bei bendrų rinkos ir ekonomikos tendencijų. Kainodarą tarp asocijuotų asmenų reglamentuojančiuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose (Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-123, 2004) nurodyta, kad, siekiant visapusiškai įvertinti analizuojamą sandorį, būtina nuodugniai išanalizuoti ekonomines šio sandorio aplinkybes. Todėl rinkos analizė yra svarbus veiksnys pagrindžiant kainodarą tarp asocijuotų asmenų bei įrodant, kad sandoriai vyko laikantis „ištiesiosios rankos“ principo.

Taip pat rinkos analizė reikalinga siekiant įvertinti sandorio šalių konkurencinius pranašumus bei nustatyti pagrindinius verslo sėkmės veiksnys. Tinkamai atlikta rinkos analizė padeda aiškiai įvardyti turtą, kuriuo būtina disponuoti, bei veiklą, kurią reikia vykdyti, siekiant įsitvirtinti rinkoje ir uždirbti pelną, būdingą tos rinkos įmonėms. Be to, remiantis atlikta rinkos struktūros analize yra nustatomi galimi lyginamieji sandoriai ir (arba) identifikuojamos nesusijusios įmonės, kurios atlieka panašias funkcijas ir prisiima panašaus pobūdžio riziką, kaip sandorius sudarančios asocijuotos įmonės.

Kadangi atlygio dydis sandoriuose tarp nesusijusių asmenų priklauso nuo įmonių prisiimamų funkcijų, patiriamos rizikos ir panaudojimo turto, todėl, norint nustatyti tikrąją rinkos kainą atitinkančią kontroliuojamo sandorio kainą, taip pat svarbu atlikti įmonių, kurios sudaro kontroliuojamus sandorius, veiklos funkcinę analizę (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001). Kuo viena iš sandorio šalių atlieka daugiau funkcijų, kuo daugiau prisiima rizikos ir panaudoja turto, tuo didesnė pelno, uždirbto iš kontroliuojamo sandorio, dalis turi atitekti šiai įmonei. Dėl to, daugeliu atvejų kainodaros metodo ir pelningumo rodiklio pasirinkimas priklauso nuo įmonės vykdomų funkcijų, prisiimamos rizikos ir sandoryje naudojamo turto.

Paprastai kuo sandorio šalis vykdo daugiau funkcijų, valdo turto ir prisiima rizikos, tuo atlygio (grąžos) dydis turi būti didesnis. Pavyzdžiui, jei perpardavėjas veikia kaip savarankiškas platintojas, kuris, rizikuodamas savo ištekliais, prisiima atsakomybę už pardavimus ir rinkodarą, parduodamų prekių kainodara turi būti nustatyta taip, kad ši įmonė galėtų uždirbti didesnę pelningumą negu ribotos rizikos platintojas (kuris turėtų gauti stabilų, garantuotą, bet nedidelį pelną).

Retai kada įmanoma įmonei pritaikyti konkrečius standartinius apibūdinimus, nes tam tikra prasme kiekviena įmonė yra unikali. Tačiau įmonę galima apibūdinti panaudojant tam tikrų charakteristikų visumą, įvertinant konkrečios įmonės atliekamas funkcijas, prisiimamą riziką ir naudojamą turtą. Užsienio šalių literatūroje (Pearce J., Butel L., McIntyre J., Curtis T., Smith D., Swales C., 1998; Hiles T., 2002; Rolfe C., 2005) pateikiami įvairūs įmonių grupavimai pagal prisiimamas funkcijas, patiriamą riziką ir naudojamą turtą. Dažniausiai išskiriamos gamybos įmonės ir įmonės, perparduodančios prekes.

Gamybos įmonės, atsižvelgiant į jų vykdomas funkcijas, patiriamą riziką ir valdomą turtą, gali būti skirstomos į penkias grupes: savarankišką gamintoją, ribotos rizikos gamintoją, kontraktinį gamintoją, gamintoją pagal užsakymus ir surinkėją. Jų vykdomos funkcijos, prisiimama rizika ir naudojamas turtas yra aprašomi detaliau:

1. Savarankiškas gamintojas (angl. *full – fledged manufacturer*). Šis gamintojas vykdo visas atitinkamoje ūkio šakoje veikiančiai įmonei būdingas verslo funkcijas (pvz., tiriamuosius ir plėtros darbus, produktų vystymą, gamybą, kokybės kontrolę), patiria visą konkrečiai ūkinei veiklai būdingą riziką (pvz., atsargų sumažėjimo riziką, rinkos riziką) ir valdo nematerialųjį turtą (pvz., know-how, licencijas).
2. Ribotos rizikos gamintojas (angl. *limited risk manufacturer*). Šis gamintojas atlieka beveik visas funkcijas kaip ir savarankiškas gamintojas, tačiau jam nuosavybės teise nepriklauso su gaminama produkcija susijęs nematerialusis turtas, o verslo strategija yra formuojama jo motininės bendrovės.
3. Kontraktinis gamintojas (angl. *contract manufacturer*). Paprastai kontraktinis gamintojas atlieka funkcijas, reikalingas produktui pagaminti (žaliavų pirkimo, gamybos, gamybos proceso palaikymo, produkcijos kokybės užtikrinimo). Tačiau kontraktinis gamintojas neužsiima rinkodaros veikla, jam nepriklauso nematerialusis turtas.
4. Gamintojas pagal užsakymus (angl. *toll manufacturer*). Šio gamintojo funkcijos atitinka gamintojo pagal sutartis funkcijas, išskyrus tai, kad gamintojas pagal užsakymus neatlieka žaliavų pirkimo funkcijos, jam nuosavybės teise nepriklauso žaliavos, nebaigta gamyba arba pagamintos produkcijos atsargos.
5. Surinkėjas (angl. *assembler*). Jis atlieka nedaug verslo funkcijų ir prisiima labai ribotą riziką (produkcijos kokybės rizika). Surinkėjas veikia griežtai pagal motininės kliento / kitos grupės įmonės pateiktas produkto specifikacijas, kokybės užtikrinimo ir kontrolės procedūras ir gamybos grafikus. Surinkėjo kuriama pridėtinė vertė apsiriboja gamybos funkcija, kurią vykdyti pačiam klientui ekonominiu požiūriu yra neefektyvu. (Rolfe, 2005).

Remiantis Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, būtų galima išskirti du pagrindinius įmonių besiverčiančių prekių ar paslaugų perpardavimu, tipus: platintojai ir komisionieriai. Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse platintojas apibrėžiamas kaip „nepriklausoma įmonė (verslininkas), savo vardu ir lėšomis perkanti prekes iš gamintojo ar kito distributoriaus ir perparduodanti jas galutiniam vartotojui ar kitiems distributoriams“. Komisionierius – įmonė, veikianti pagal komiso sutartį. „Komiso sutartimi viena šalis (komisionierius) įsipareigoja kitos šalies (komitento) pavedimu už atlyginimą sudaryti vieną ar kelis sandorius savo vardu, bet komitento lėšomis“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2004, 6.799 skirsnis)

Tačiau užsienio šalių mokslinėje literatūroje išskiriama daugiau tokių įmonių grupių. Pavyzdžiui, Hiles T. (2002) išskiria keturis perpardavėjų tipus, atsižvelgiant į jų atliekamas funkcijas, prisiimamą riziką ir valdomą turtą:

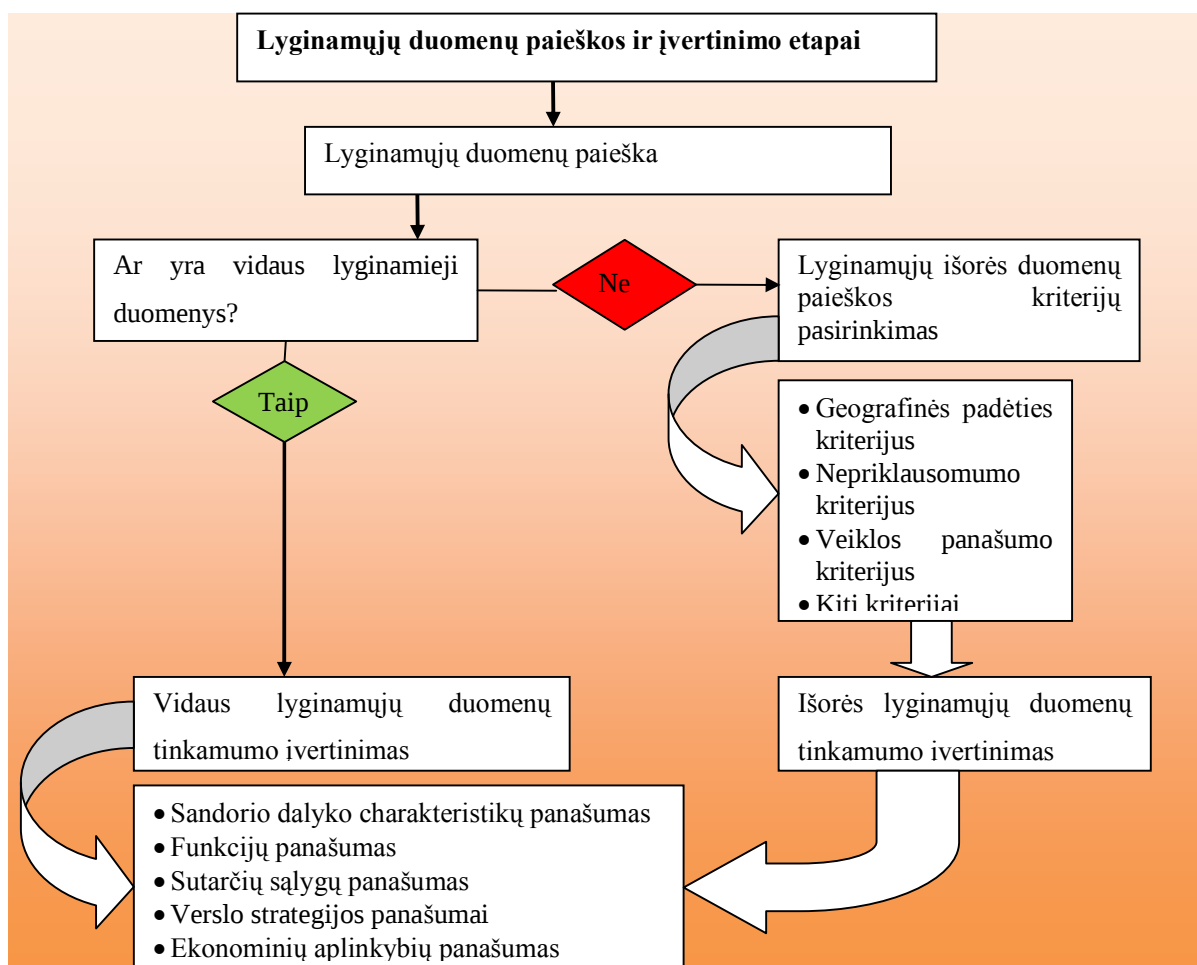
1. Platintojas. Tai nepriklausoma įmonė, savo vardu ir lėšomis perkanti prekes iš gamintojo ar kito distributoriaus ir perparduodanti jas galutiniam vartotojui ar kitiems distributoriams. Šio tipo įmonės verčiasi pardavimo ir pirkimo veikla, apimančia visas su pardavimu ir platinimu susijusias funkcijas, ir prisiima visą dėl šių veiksmų kylančią riziką, būdingą toje pramonės šakoje veikiančiai platinimo įmonei. Taip pat platintojui nuosavybės teise priklauso nematerialusis turtas (pvz., prekės ženklas).
2. Ribotos rizikos platintojas. Šio platintojo veikla yra labai panaši į platintojo veiklą, išskyrus tai, kad ribotos rizikos platintojas nedalyvauja sprendžiant strateginius rinkodaros klausimus, prisiima tik ribotą rinkos riziką ir nekuria jokio rinkodaros nematerialiojo turto.
3. Komisionierius / neatsiskleidęs tarpininkas. Neatsiskleidęs tarpininkas (arba komisionierius) – asmuo, kuris tarpininkauja prekių tiekimo arba paslaugų teikimo sandoryje savo vardu, nors ir kito sąskaita. Neatsiskleidęs tarpininkas neprivalo atskleisti, kas yra jo atstovaujama įmonė. Jis yra atsakingas už tokias įprastas pardavimo funkcijas: potencialių klientų nustatymas, naujų produktų pristatymas, santykių su klientais palaikymas ir ribotos techninės pagalbos teikimas. Neatsiskleidęs tarpininkas derasi su klientais, vadovaudamasis iš atstovaujamos įmonės gautais bendrais nurodymais, tačiau jis nėra atsakingas už pardavimo sutarčių sudarymą, neturi nuosavybės teisės į perparduodamas prekes.
4. Atsiskleidęs tarpininkas. Tai – asmuo, kuris tarpininkauja prekių tiekimo arba paslaugų teikimo sandoryje kito vardu ir sąskaita. Atsiskleidęs tarpininkas paprastai veikia kaip pardavimo atstovas, kuris neperka produktų perparduoti, bet tarpininkauja parduodant produktus klientams, su kuriais jis užmezgė kontaktą gamybos ar paskirstymo įmonių

vardu. Atsiskleidęs tarpininkas yra atsakingas už tokias įprastas pardavimo funkcijas: potencialių klientų nustatymas, naujų produktų pristatymas, klientų užsakymų priėmimas, santykių su klientais palaikymas ir ribotos techninės pagalbos teikimas.

Pažymėtina, kad dažnai pasitaiko ir įvairių tarpinių variantų, pavyzdžiui, įmonė vykdo ribotos rizikos platintojo funkcijas, tačiau valdo reikšmingą nematerialiųjų turtą, ir pan.

2.2. Lyginamųjų duomenų paieška ir įvertinimas

Minėta, kad „ištiesiosios rankos“ principo taikymas yra grindžiamas kontroliuojamų ir nekontroliuojamų sandorių sąlygų palyginimu (jei yra lyginamos sandorių kainos) arba nepriklausomų įmonių palyginimu (jei yra lyginami šių įmonių pelningumo rodikliai). Lyginant sandorius turi būti atsižvelgta į skirtumus tarp lyginamųjų (kontroliuojamų ir nekontroliuojamų) sandorių. Siekiant nustatyti, ar sandoriai (ar įmonės) yra tarpusavyje palyginami, svarbu palyginti sandorių (įmonių) ar jų šalių požymius, kurie vienaip ar kitaip galėtų turėti įtakos „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančio sandorio sąlygoms. Lyginamųjų duomenų atrankos etapai pateikiami 18 paveiksle.

18 pav. Lyginamųjų duomenų atrankos ir įvertinimo schema

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Norint palyginti kontroliuojamą sandorį su nekontroliuojamu sandoriu pirmiausia turi būti naudojami vidaus lyginamieji duomenys t. y. sandoriai, sudaryti vienos sandorio šalies su nesusijusias asmenimis.

Nesant vidaus lyginamųjų duomenų turi būti naudojami išorės lyginamieji duomenys, t. y. lyginami sandoriai, sudaryti tarp nesusijusių asmenų, arba nepriklausomų lyginamų įmonių pelningumo rodikliai (lyginant šių įmonių pelningumą su vienos iš kontroliuojamo sandorio šalies uždirbtu pelningumu).

Esant vidaus lyginamiesiems duomenims, reikia įvertinti, ar šie duomenys yra tinkami nustatyti „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančią kainą. Vertinant vidaus lyginamųjų duomenų tinkamumą atsižvelgiama į šiuos kriterijus:

- sandorio dalyko charakteristikos panašumas,
- sandorio šalių funkcijų panašumas,

- sandorių sąlygų panašumas,
- ekonominių aplinkybių panašumas,
- verslo strategijos panašumas.

Sandorio dalyko charakteristikų panašumas. Įvertinant sandorio dalyko charakteristikas, reikia atsižvelgti į visus veiksnius, kurie gali lemti kainų rinkoje skirtumą. Pavyzdžiui, jei sudaromi paskolos sandoriai su asocijuotais asmenimis ir su neasocijuotais asmenimis, šių sandorių kainodarą bus galima palyginti, jei asocijuotiems asmenims ir neasocijuotiems asmenims suteikiamos paskolos ta pačia valiuta, panašiais terminais ir datomis, panaši jų suma ir t.t. O jeigu sandorio dalykas yra produkcijos pardavimas, reikia įvertinti tos produkcijos fizines savybes, kokybę, galiojimo laiką, galimų pakaitalų prieinamumą ir pan.

Sandorio šalių funkcinis panašumas. Sandoriuose tarp dviejų neasocijuotų asmenų atlyginimas paprastai rodo asmenų atliktų funkcijų, atsižvelgiant į panaudotą turtą, lėšas ir prisiimtą riziką, apimtį. Todėl nustatant, ar kontroliuojamas ir nekontroliuojamas sandoris gali būti palyginami, turi būti atliktas prisiimtų ir atliekamų funkcijų palyginimas, t. y. atlikta funkcinė analizė.

Sutarties sąlygos. Ieškant lyginamųjų sandorių svarbu, kad tiek kontroliuojami, tiek nekontroliuojami sandoriai būtų sudaryti vienodomis sutarties sąlygomis. Vertinant sandorio sąlygas, reikia atsižvelgti į tokius veiksnius: mokėjimo terminai, pristatymo sąlygos (prekių ar turto pirkimo ir pardavimo atvejais), suteikiamos garantijos ir pan. Svarbu pažymėti, kad turi būti atsižvelgiama ne tik į rašytinės formos dokumentus, bet ir į žodinius susitarimus.

Ekonominės aplinkybės. Lyginamų sandorių „ištiesiosios rankos“ principą atitinkanti kaina gali kisti priklausomai nuo rinkos, kurioje tokie sandoriai yra sudaromi, sąlygų, todėl norint rasti palyginti tinkamus nekontroliuojamus sandorius, būtina nustatyti, ar rinkos, kuriose nepriklausomi ir asocijuoti asmenys vykdo veiklą, gali būti palyginamos, ar tarp jų nėra kokių nors ypatingų skirtumų. Ekonominės aplinkybės, kurios gali turėti įtakos galimybei rinkas palyginti, gali būti: geografinė padėtis (pvz., jei sandoris sudaromas tarp įmonių, esančių skirtingose valstybėse, šie sandoriai gali būti nepalyginami dėl rinkų skirtumo), prekių arba paslaugų pakaitalų prieinamumas, valstybės reguliavimo lygis, rinkos dydis ir pan.

Verslo strategijos. Siekiant tinkamai atlikti sandorio lyginimą, turi būti įvertintos sandorio šalių verslo strategijos. Verslo strategijoje paprastai matyti daugelis įmonei svarbių aspektų: naujovių įdiegimas, naujo produkto plėtra, siūlomo asortimento (produkcijos, paslaugų) apimtis, siekimas išvengti rizikos, politiniai pokyčiai ir daugelis kitų panašių aspektų, būtinų vykdant kasdienę veiklą, todėl, nustatant ar kontroliuojamas ir nekontroliuojamas sandoris palyginamas, būtina į tai atsižvelgti.

Pavyzdžiui, įmonė gali taikyti mažesnes kainas nesusijusiems asmenims (palyginti su susijusiems asmenims taikomomis kainomis) vien dėl to, kad ji taiko įsiskverbimo į rinką strategiją ir todėl laikinai taiko mažesnes kainas ir uždirba mažesnę pelningumą.

Minėta, jei vidaus lyginamųjų duomenų nėra ar jie netinkami, turi būti atliekama išorės lyginamųjų duomenų paieška. Ieškant lyginamųjų įmonių būtų galima išskirti tokius išorės lyginamųjų duomenų paieškos kriterijus:

- geografinės padėties – pasirenkamas regionas, kuriame bus ieškoma lyginamųjų duomenų (regionas pasirenkamas toks, kuriame yra panašiausios rinkos sąlygos);
- vykdomos veiklos rūšies – turi būti ieškoma įmonių, kurios užsiima tokia pat veiklos rūšimi;
- nepriklausomumo – atmetamos įmonės, kurios yra kontroliuojamos / kontroliuojančios arba valdo (yra valdomos) asocijuotus asmenis;
- veiklos laikotarpio – lyginti atrenkamos tam tikrą laikotarpį veiklą vykdančios įmonės;
- ir kitus.

Suradus išorės lyginamųjų duomenų, vertinamas jų tinkamumas pagal tuos pačius kriterijus kaip ir vidaus duomenų, t. y. funkcinis panašumas, ekonominių aplinkybių panašumas ir t. t.

2.3. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodo pasirinkimas

Atlikus rinkos ir sandorio šalių funkcinę analizę ir suradus tinkamus lyginamuosius duomenis, toliau pasirenkamas vienas iš penkių sandorių kainodaros metodų ir nustatoma “ištiestosios rankos” principą atitinkanti kaina.

Kaip jau buvo minėta, renkantis tinkamiausią sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodą, toliau pateikti metodai turi būti naudojami tokiu eiliškumu:

1. Lyginamosios nepriklausomos kainos metodas,
2. Perpardavimo kainos arba “kaštai plius” metodas;
3. Pelno padalijimo arba “transakcijos grynosios maržos” metodas.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodo pasirinkimą lemia daugelis veiksnių:

- Informacijos apie lyginamus sandorius prieinamumas (pvz., jei informacija apie lyginamuosius sandorius nėra prieinama, lyginamosios nepriklausomos kainos metodas negali būti naudojamas).

- Sandorio pobūdis (sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros tikslais sandoriai dažniausiai yra skirstomi į šias grupes: pagamintos produkcijos pardavimas, prekių perpardavimas, paslaugų teikimas, nematerialiojo turto perleidimas, paskolų teikimas).
- Atliekamų funkcijų, prisiimamos rizikos ir valdomo turto pasiskirstymo tarp sandorius vykdančių įmonių (kuo daugiau funkcijų ir rizikos įmonė prisiima, tuo didesnis turi būti šios įmonės pelningumas).

Lyginamosios nepriklausomos kainos metodą rekomenduojama naudoti tais atvejais, jei yra galimybė nustatyti lyginamuosius vidaus ir išorės sandorius. EBPO metodinėse rekomendacijose teigiama, kad rezultatai, gauti pritaikius lyginamosios nepriklausomos kainos metodą, gali būti laikomi tiksliais ir patikimais tik tuo atveju, jei nekontroliuojamas sandoris yra palyginamas, t. y. jei tarp analizuojamo ir lyginamojo sandorio bei sandorio šalių nėra esminių skirtumų, kurių poveikio kainai nebūtų galima pakoreguoti, arba šie skirtumai yra nereikšmingi, t. y. jie nedaro poveikio sandorio kainai (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Labai dažnai nustatoma esminių kontroliuojamų ir nekontroliuojamų sandorių skirtumų (pvz., sutarties sąlygos, sandorio apimtis, papildomos sąlygos ir kt.), todėl lyginamosios nepriklausomos kainos metodas yra naudojamas retai. Dažniausiai šis metodas yra naudojamas finansinių sandorių (pvz., paskolos palūkanų normų nustatymas) ir turto nuomos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai nustatyti.

Kaip jau buvo minėta, jei sandorių kainodarai nustatyti negali būti naudojamas lyginamosios nepriklausomos kainos metodas, turi būti taikomas perpardavimo kainos arba „kaštai plus“ metodas.

Naudojant perpardavimo kainos metodą, „ištiesiosios rankos“ principą atitinkanti kaina nustatoma iš sandorio su asocijuotu asmeniu objekto tolesnio perpardavimo nepriklausomam asmeniui kainos atimant nepriklausomo lyginamojo sandorio bendrąją maržą (LR finansų ministro įsakymas Nr. 1K-123, 2004). O EBPO metodinėse rekomendacijose minima, kad perpardavimo kainos metodas tikriausiai yra geriausiai tinkamas nustatant su marketingo veikla susijusių sandorių kainodarą (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001). Taigi perpardavimo kainos metodas yra naudojamas prekių (paslaugų) perpardavimo sandorių kainodarai nustatyti. Svarbu atkreipti dėmesį, kad šis metodas negali būti taikomas, kai prekės yra perkamos iš nepriklausomo asmens ir perparduodamos asocijuotam asmeniui.

Atlygio už perpardavėjo atliktas funkcijas dydis priklauso nuo įmonės atliktų funkcijų, prisiimtų rizikos ir pardavėjo naudojamo turto. Kitaip tariant, perpardavimo kainos metodas

nustato paskirstymo funkcijos vertę, todėl jį rekomenduojama naudoti tais atvejais, kai perpardavėjo sukuriamą papildomą produkto vertę prieš perparduodant produktą nesusijusiai šaliai yra nedidelė.

Paprastai perpardavimo kainos metodas nėra tinkamas tuo atveju, jei perpardavėjo indėlis kuriant galutinę turto vertę yra reikšmingas, t.y. jei perpardavėjas atlieka papildomas produkto gamybos ar montavimo funkcijas arba sandoriui įvykdyti panaudoja vertingą specifinį nematerialų turtą, pavyzdžiui, prekės ženklą (Rolfe, 2005).

Remiantis EBPO metodinėmis rekomendacijomis, „kaštai plus“ metodą naudingiausia naudoti tada, kai tarp asocijuotų asmenų yra vykdomi pusgaminių pardavimai, kai susijusios šalys yra sudariusios bendrų paslaugų sutartis arba ilgalaikius pirkimo ir tiekimo susitarimus arba kai kontroliuojamasis sandoris yra paslaugų teikimas (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001). Beveik visais atvejais „kaštai plus“ metodas yra taikomas nustatant paslaugų, teikiamų tarp asocijuotų asmenų, kainodarą. Taip pat šis metodas dažnai naudojamas apskaičiuojant atlygį ribotos rizikos gamintojams ir pardavėjams (išskyrus visą riziką prisiimančius perpardavėjus). Vienas iš pagrindinių šio metodo pranašumų – paprasta jį taikyti (prie planinių sąnaudų pridedamas „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantis antkainis). Dėl to šis metodas yra dažniausiai naudojamas kainodaros metodas.

Kai pirmiau paminėti metodai negali būti taikomi, gali būti naudojami pelno padalijimo arba „transakcijos grynosios maržos“ metodai (kartais vadinami netradiciniais metodais). Pažymėtina, kad kaip kuriose šalyse (pvz. Rusijoje) pelno padalijimo ir „transakcijos grynosios maržos“ metodų taikyti neleidžiama. Dėl to kartais kyla sunkumų nustatant sandorių, sudaromų tarp skirtingose šalyse esančių asocijuotų įmonių, kainodarą.

Pelno padalijimo metodas yra naudojamas tais atvejais, kai sandorius sudarančios įmonės yra tarpusavyje glaudžiai susijusios ir jų veiklą yra sunku atskirti (pvz., dvi grupės įmonės verčiasi klinikiniais tyrimais ir vaistų gamyba) arba tais atvejais, kai sandoris yra labai unikalus ir specifinis, pavyzdžiui, perleidžiamas nematerialusis turtas (PricewaterhouseCoopers, 2009). Pelno paskirstymas yra grindžiamas funkcijų tarp pačių asocijuotų įmonių pasidalijimu.

Išorės nepriklausomų įmonių duomenys yra svarbūs atliekant pelno padalijimo analizę pirmiausia siekiant nustatyti, kiek kiekviena asocijuota įmonė prisideda prie sandorių, o ne tiesiog nustatyti pelno padalijimą. Dėl to pelno padalijimo metodas suteikia lankstumo, nes jį naudojant yra atsižvelgiama į asocijuotų įmonių konkrečius, galbūt unikalius faktus ir aplinkybes, kurios nebūdingos nepriklausomoms įmonėms.

Didžiausias šio metodo trūkumas yra susijęs su pelno padalijimo metodo taikymo sunkumais: labai sudėtinga tiksliai nustatyti asocijuotų įmonių atliekamų funkcijų ir gautino

pelno proporcijas, todėl įmonėms yra sudėtinga pagrįsti tokios kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui.

„Transakcijos grynosios maržos“ metodas yra panašus į perpardavimo kainos ir „kaštai plius“ metodus ir yra dažnai naudojamas tikrinant jau nustatytos kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui (pvz., metų pradžioje keletui sandorių tarp asocijuotų asmenų buvo nustatyta kainodara tradiciniais kainodaros metodais, o metų pabaigoje patikrinama ar bendras įmonės veiklos pelningumas atitinka „ištiesiosios rankos“ principą).

Kokie kainodaros metodai yra dažniausiai naudojami nustatant įvairių rūšių sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, nurodoma 5 lentelėje.

5 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodo parinkimas atsižvelgiant į sandorio tipą

Sandorio tipas	Dažniausiai taikomas metodas
Pagamintos produkcijos pardavimas	„Kaštai plius“
Prekių perpardavimas	Perpardavimo kainos
Paslaugų teikimas	„Kaštai plius“
Finansavimas (paskolos, garantijos)	Lyginamosios nepriklausomos kainos
Nematerialiojo turto perleidimas	Pelno padalijimo, „transakcijos grynosios maržos“
Turto nuoma	Lyginamosios nepriklausomos kainos

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis PricewaterhouseCoopers, 2009

Pasirinkus vieną iš galimų sandorių kainodaros metodų, skaičiuojama „ištiesiosios rankos“ principą atitinkanti kaina. Taikant lyginamosios nepriklausomos kainos metodą, ši kaina nustatoma lyginant kontroliuojamų sandorių kainą su nekontroliuojamų sandorių kaina. Naudojant visus kitus metodus pirmiausiai yra skaičiuojamas kuris nors finansinis rodiklis (pvz., bendrasis pelningumas, turto grąža ir kt.), todėl 2.4 disertacijos skyriuje pateikiama finansinių santykinų rodiklių lyginamoji analizė (t. y. kada koks rodiklis yra tinkamiausias).

2.4. Pelningumo rodiklių, taikomų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje, lyginamoji analizė

Mokslinėje-metodinėje literatūroje (E. Buškevičiūtė, I. Mačerinskienė, 1999; J. Mackevičius, D. Poškaitė, 1998; V. Bagdžiūnienė, 2005; J. Mackevičius, 2007; Helfert E.A,

1996; Bragg S., 2006 ir kitoje) yra aprašoma ir nagrinėjama dešimtys skirtingų finansinių rodiklių. Dažniausiai jie yra skirstomi į įvairias grupes: likvidumo rodikliai, pelningumo rodikliai, mokumo rodikliai, efektyvumo (apyvartumo) rodikliai, rinkos vertės rodikliai, diagnostiniai rodikliai ir kt.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje yra naudojami pelningumo rodikliai (nustatant arba tikrinant kontroliuojamų sandorių kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui), nes visų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodų, išskyrus lyginamosios nepriklausomos kainos metodą, esmė yra tokia pati, t. y. pelno, uždirbto iš kontroliuojamos transakcijos, paskirstymas grupės įmonėms, lyg jos veiktų kaip nesusiję asmenys.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje dažniausiai yra naudojami šie pelningumo rodikliai:

- bendrasis pardavimų pelningumas;
- veiklos pelningumas;
- turto pelningumas;
- antkainis nuo pasigaminimo / įsigijimo savikainos ir antkainis nuo tipinės veiklos sąnaudų;
- Berrio rodiklis.

Kiti pelningumo rodikliai (grynasis pardavimų pelningumas, nuosavo kapitalo pelningumas ir kt.) sandorių kainodaroje yra naudojami labai retai dėl mažo šių rodiklių patikimumo (pvz., skirtingose šalyse veikiančių ir ta pačia veikla užsiimančių įmonių grynasis pardavimų pelningumas gali skirtis ne tik dėl skirtingų ekonominių sąlygų ar įmonių veiklos efektyvumo, bet ir dėl skirtingų pelno mokesčio tarifų).

Kai kurie iš šių rodiklių, pavyzdžiui, bendrasis pardavimų pelningumas, veiklos pelningumas, turto pelningumas, yra plačiai aprašyti mokslinėje literatūroje. Mažiau yra nagrinėti antkainis nuo prekės / paslaugos savikainos bei antkainis nuo tipinės veiklos sąnaudų. Berrio rodiklis lietuvių mokslinėje literatūroje iki šiol nebuvo nagrinėtas, nors, nustatant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, šis rodiklis yra naudojamas įvairiose Lietuvos įmonėse.

Bendrasis pardavimų pelningumas. Bendrasis pardavimų pelningumas parodo kiek bendrojo pelno tenka vienam pardavimų pajamų piniginiam vienetui. Šis rodiklis apskaičiuojamas bendrąjį pelną dalijant iš pardavimo pajamų.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje bendrasis pardavimų pelningumas skaičiuojamas perpardavimo kainos metodu. Taikant šį metodą, tikroji rinkos kaina nustatoma iš sandorio dalyko (prekių ar paslaugų), įsigyto iš asocijuoto asmens, tolesnio perpardavimo

nepriklausomam asmeniui kainos atimant „ištiesiosios rankos“ principą atitinkanti sandorio bendrąjį pardavimo pelną. Sandorio bendrasis pardavimo pelnas šiuo atveju apibrėžiamas kaip perpardavimo kainos ir įsigijimo kainos skirtumas. „Ištiesiosios rankos“ principą atitinkantis bendrasis pardavimo pelnas dažniausiai nustatomas apskaičiuojant nepriklausomų lyginamųjų įmonių (t. y. įmonių, kurios prisiima tokias pačias funkcijas ir riziką kaip ir kontroliuojamame sandoryje dalyvaujanti įmonė) bendrąjį pardavimo pelningumą (tam tikrais atvejais bendrasis pardavimo pelningumas nustatomas lyginant įmonės lyginamųjų sandorių su nesusijusiais asmenimis bendrąjį pardavimų pelningumą).

Kadangi perpardavimo kainos metodas yra taikomas prekių (ar paslaugų) perpardavimo sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai nustatyti, bendrasis pardavimų pelningumas yra laikomas geriausiu (patikimiausiu) finansiniu rodikliu vertinant platintojų kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui.

Vienas iš pagrindinių bendrojo pardavimo pelningumo privalumų yra tas, kad jis geriausiai parodo įmonės atliekamų prekių paskirstymo (perpardavimo) funkcijų kompleksiskumą (kuo atliekama daugiau funkcijų ir kuo jos sudėtingesnės, tuo įmonės bendrasis pelningumas didesnis), todėl panašias funkcijas atliekančių ir panašiose rinkose veikiančių įmonių bendrojo pardavimo pelningumo rodikliai turi būti panašūs (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001). Taip pat kainodarą, grindžiamą bendrojo pardavimų pelningumu, nesunku taikyti (tuo atveju, jei žinomas „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantis bendrasis pardavimų pelningumas).

Tačiau yra nemažai atvejų, kai šis rodiklis negali būti patikimas. Visų pirma, tai susiję su skirtingais finansinės apskaitos standartais įvairiose šalyse: pavyzdžiui, vienos sąnaudų rūšys vienoje šalyje gali būti priskirtos prekės įsigijimo savikainai, o kitoje šalyje – veiklos sąnaudoms. Dėl to įmonių bendrasis pelningumas gali gerokai skirtis. Pavyzdžiui, Estijos ir Čekijos didmeninės prekybos įmonių bendrasis pardavimų pelningumas yra labai mažas, nes beveik visos sąnaudos priskiriamos prekių įsigijimo savikainai, o Vengrijoje atvirkščiai – didžioji dalis sąnaudų patenka į veiklos sąnaudas. Tai patvirtina ir autoriaus atliktas tyrimas, kurio metu buvo apskaičiuoti ES šalių – Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos, Čekijos ir Vengrijos įmonių, užsiimančių didmenine ir mažmenine prekyba, bendrojo pardavimo pelningumo rodikliai. Šios šalys buvo pasirinktos tyrimui todėl, kad jose panašios verslo sąlygos, šių šalių įmonių veiklos ar grynasis pardavimų pelningumas yra panašus, tačiau dėl to, jog šiose šalyse nevienonai priskiriamos sąnaudos pardavimų savikainai ir veiklos sąnaudoms, bendrasis pardavimų pelningumas skiriasi (žr. 6 ir 7 lenteles).

6 lentelė. ES šalių didmeninės prekybos įmonių bendrasis pardavimų pelningumas 2009–2007 m. (proc.)

Šalis	Įmonių skaičius	Aritmetinis vidurkis			Mediana		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	1482	18,8	21,9	25,4	16,5	17,2	22,5
Latvija	1023	14,7	15,1	18,8	13,5	14,3	16,3
Estija	1685	9,3	8,9	9,4	5,1	5,8	6,3
Lenkija	804	23,2	22,3	23,4	n.d.	18,4	19,6
Vengrija	1283	Daugiau kaip 90			100		
Čekija	3240	n.d.	7,8	7,7	n.d.	4,5	4,8

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeus“ finansinių duomenų bazę

7 lentelė. ES šalių mažmeninės prekybos įmonių bendrasis pardavimų pelningumas 2009–2007 m.(proc.)

Šalis	Įmonių skaičius	Aritmetinis vidurkis			Mediana		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	392	23,4	24,8	27,4	22,3	23,0	26,1
Latvija	547	17,9	18,7	23,4	16,5	16,8	20,6
Estija	686	6,7	6,5	8,4	3,4	3,0	3,6
Lenkija	426	n.d.	23,4	26,3	n.d.	22,8	25,3
Vengrija	738	Daugiau kaip 90			100		
Čekija	2405	n.d.	7,2	7,8	n.d.	5,3	5,0

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeus“ finansinių duomenų bazę

Jeigu asocijuotos įmonės kainodara yra nustatoma remiantis nepriklausomų skirtingų šalių⁵ lyginamųjų įmonių bendroju pardavimų pelningumu, neatsižvelgiant į esamus apskaitos

⁵ Visų pirma turi būti atrenkamos tos pačios šalies palyginamos įmonės, tačiau jei tokių įmonių nėra pakankamai, imamos ir kitų šalių, kuriose yra panašios rinkos sąlygos, lyginamosios įmonės. Dėl to, pvz., Lietuvos įmonės, sudarančios sandorius su asocijuotais asmenimis, pelningumas gali būti nustatomas remiantis lyginamųjų Baltijos šalių ar naujųjų ES šalių įmonių pelningumu.

skirtumus, sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara gali neatitikti „ištiesiosios rankos“ principo.

Bendrasis pardavimų pelningumas yra tinkamas finansinis rodiklis savarankiškų platintojų (įmonės, kurios prisiima visą rinkos ir finansinę riziką, atlieka visas rinkodaros funkcijas savarankiškai, kuriems priklauso perparduodamos prekės nuosavybės teisė) perparduodamų prekių kainodarai nustatyti. Tuo atveju, kai įmonė veikia kaip komisionierius, ji prisiima labai ribotą riziką ir atlieka ribotas rinkodaros funkcijas, o „daiktai, kuriuos komisionierius gauna iš komitento arba įgyja komitento lėšomis, yra komitento nuosavybė nuo perdavimo momento“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2004), todėl bendrasis pardavimų pelningumas netinkamai parodo tokios įmonės sukurtą indėlį. Pažymėtina, kad tokių įmonių vykdoma veikla dažnai traktuojama ne kaip distribucija, o kaip rinkodaros paslaugų teikimas (tada paslaugų kainodara dažniausiai nustatoma „kaštai plus“ metodu, kai prie sąnaudų pridedamas tam tikro dydžio atkainis). Taip pat jei nustatoma didelė, nors ir atitinkanti tikrąją rinkos kainą sandorio kaina (t. y. prekių įsigijimo iš asocijuotos įmonės kaina), asocijuotai bendrovei paliktas bendrasis pelnas iš prekių perpardavimo gali nepadengti veiklos sąnaudų ir tada įmonė patirs veiklos nuostolių.

Veiklos pelningumas. Veiklos pelningumas parodo, kiek veiklos pelno tenka vienam pardavimų pajamų piniginiam vienetui. Šis rodiklis apskaičiuojamas veiklos pelną dalijant iš pardavimo pajamų.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje šis rodiklis yra naudojamas taikant „transakcijos grynosios maržos“ metodą. Taikant šį metodą yra nustatoma kontroliuojamo sandorio pelno dalis, kuri turi būti uždirbta atsižvelgiant į tam tikrus rodiklius. Svarbu pažymėti, kad, remiantis Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymu Nr. 1K-123 bei EBPO sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodinėmis rekomendacijomis, yra skaičiuojamas ne grynas, o veiklos pelnas, uždirbtinas vykdant kontroliuojantį sandorį. Dėl to „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančio sandorio veiklos pelnui nustatyti yra naudojamas rodiklis - lyginamųjų įmonių veiklos pelningumas.

Pažymėtina, kad keliama sandorių lyginamo reikalavimai panašūs į reikalavimus, kurie keliama taikant perpardavimo kainos ir „kaštai plus“ metodus, tačiau papildomai turi būti įvertinamos sandorio pelnui turinčios įtakos veiklos sąnaudos, išskyrus finansinės ir investicinės veiklos sąnaudas.

Veiklos pelningumas, skirtingai negu bendrasis pardavimų pelningumas, dažniausiai yra taikomas ne nustatyti, bet tikrinti kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui, t. y. metų pabaigoje tikrinama jau nustatyta sandorių kainodara. Pažymėtina, kad veiklos pelningumas gali

būti taikomas visų rūšių įmonių (gamintojų, distributorių, paslaugų teikėjų) sudarytų sandorių kainodarai įvertinti. Taip pat skaičiuojant veiklos pelningumą galima labiau toleruoti funkcinius kontroliuojamų ir nekontroliuojamų sandorių skirtumus, nei taikant bendrąjį pelningumą.

Vienas iš pagrindinių šio rodiklių privalumų yra tas, kad šiam rodikliui beveik neturi įtakos skirtingi apskaitos principai (minėta, kad skirtingose šalyse savikainai ir veiklos sąnaudoms priskiriami skirtingi sąnaudų straipsniai, todėl vienodą veiklos pelną uždirbančių įmonių bendrasis pardavimų pelningumas ar antkainis nuo savikainos gali skirtis keliasdešimt kartų. ES šalių prekybos įmonių veiklos pelningumas 2009–2007 m. skyrėsi labai nedaug, o šių įmonių bendrasis pardavimų pelningumas akivaizdžiai skiriasi (žr. 8 ir 9 lentelę).

8 lentelė. ES šalių didmeninės prekybos įmonių veiklos pelningumas 2009–2007 m. (proc.)

Šalis	Įmonių skaičius	Aritmetinis vidurkis			Mediana		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	1283	4,1	4,3	5,6	3,1	3,3	4,8
Latvija	963	2,9	3,7	4,8	2,7	3,0	3,8
Estija	1387	5,8	6,0	6,3	3,8	4,1	4,3
Lenkija	3642	n.d.	3,8	4,2	n.d.	3,3	3,6
Vengrija	2445	n.d.	3,4	3,5	n.d.	2,7	2,9
Čekija	5280	2,7	2,9	3,2	2,0	1,7	2,3

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeus“ finansinių duomenų bazę

9 lentelė. ES šalių mažmeninės prekybos įmonių veiklos pelningumas 2009–2007 m. (proc.)

Šalis	Įmonių skaičius	Aritmetinis vidurkis			Mediana		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	454	2,1	1,8	2,6	1,9	2,0	2,3
Latvija	583	1,4	1,5	2,8	1,3	1,6	2,5
Estija	663	3,3	3,5	4,2	3,1	3,3	3,8
Lenkija	1483	n.d.	2,5	2,3	n.d.	2,0	1,8
Vengrija	967	n.d.	2,2	2,7	n.d.	2,5	2,6
Čekija	3452	1,2	0,8	1,4	1,4	1,2	1,3

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeus“ finansinių duomenų bazę

Veiklos pelningumas retai taikomas sandorių kainodarai nustatyti (taikomas tikrinant jau nustatytą kainodarą), nes tais atvejais, kai įmonė sudaro sandorius su asocijuotais ir su neasocijuotais asmenimis, yra sunku tiksliai priskirti veiklos sąnaudas kontroliuojamam sandoriui ir nustatyti „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantį veiklos pelningumą.

Turto pelningumas. Turto pelningumas – tai finansinis rodiklis, parodantis, kiek pelno uždirba vienas litas turto. Dažniausiai turto pelningumas apibrėžiamas kaip grynojo pelno ir turto santykis, tačiau sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje paprastai yra taikoma ši turto pelningumo rodiklio formulė:

$$\text{Turto pelningumas} = \text{veiklos pelnas} / \text{turtas}$$

Taip pat gali būti naudojami ir kiti turto pelningumo rodikliai: investicinio turto pelningumas, ilgalaikio turto pelningumas bei šių rodiklių įvairūs deriniai, jei tik šių rodiklių taikymas gali būti ekonomiškai pagrįstas (Przysuski M., Lalapet S., 2005).

Lietuvos mokesčių administratoriaus išleistose rekomendacijose „Mokesčių mokėtojams apie kontroliuojamų sandorių kainodarą“ (Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, 2007) turto pelningumas nurodytas kaip tinkamas finansinis rodiklis sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai nustatyti ar pagrįsti.

Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, JAV, mokesčių administracijos išleistose metodinėse rekomendacijos detalios aprašomi atvejai, kai turto pelningumas gali būti naudojamas nustatant tikrąją rinkos kainą (Internal Revenue Services, 1999).

Turto pelningumas yra laikomas patikimu finansiniu rodikliu tik tada, kai įmonės turi daug turto ir jį panaudoja itin intensyviai. Pavyzdžiui, gamybos (baldų, chemijos ir kitos) įmonės, kai kurie paslaugų teikėjai (telekomunikacinių paslaugų teikėjai, geležinkelio įmonės, kelių tiesimo ir remonto įmonės) naudoja daug turto, ir tokių įmonių turto pelningumas paprastai būna 5–10 proc. (žr. 10 ir 11 lenteles).

10 lentelė. ES šalių chemijos produktų gamintojų turto pelningumas 2009–2007 m. (proc.)

Šalis	Įmonių skaičius	Aritmetinis vidurkis			Mediana		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	48	8,4	8,6	11,2	6,5	7,0	8,8
Latvija	23	6,5	7,1	8,3	7,2	8,5	8,6
Estija	37	7,8	8,2	9,2	6,2	5,8	7,3
Lenkija	412	n.d.	7,7	8,2	n.d.	8,4	9,3
Vengrija	145	n.d.	8,4	10,5	n.d.	7,7	9,4
Čekija	282	6,2	6,8	7,5	5,5	6,1	7,3

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeus“ finansinių duomenų bazę

11 lentelė. ES šalių baldų gamintojų turto pelningumas 2009–2007 m. (proc.)

Šalis	Įmonių skaičius	Aritmetinis vidurkis			Mediana		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	135	4,2	7,4	8,2	3,4	5,5	7,2
Latvija	64	3,4	5,9	5,5	2,7	3,6	2,9
Estija	122	5,2	5,4	4,9	4,6	3,6	4,1
Lenkija	363	n.d.	10,8	9,5	n.d.	10,1	9,3
Vengrija	69	n.d.	5,9	5,2	n.d.	4,9	4,7
Čekija	285	5,1	5,3	4,4	4,3	4,7	4,6

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeus“ finansinių duomenų bazę

O kitos įmonės (paslaugų teikėjai, platintintojai) naudoja nedaug turto (ilgalaikis turtas dažnai būna nuomojamas) ir turto naudojimo intensyvumas yra nedidelis, o jų turto pelningumas stipriai svyruoja ir gali būti didelis – daugiau kaip 20 proc. (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. ES šalių informacinių technologijų paslaugas teikiančių įmonių turto pelningumas 2009–2007 m. (proc.)

Šalis	Įmonių skaičius	Aritmetinis vidurkis			Mediana		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	38	12,1	9,9	23,4	11,8	10,5	19,6
Latvija	55	6,8	4,3	18,6	8,9	7,2	18,1
Estija	69	12,3	10,6	14,2	10,4	9,1	12,3
Lenkija	317	n.d.	15,3	17,2	n.d.	11,2	13,4
Vengrija	245	n.d.	10,3	11,1	n.d.	7,9	8,1
Čekija	593	11,5	12,1	21,3	10,6	9,1	15,2

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeus“ finansinių duomenų bazę

Pažymėtina, kad turto pelningumą nėra tikslinga skaičiuoti, kai įmonė veikia kaip gamintoja pagal sutartis ar surinkėja, nes šių įmonių naudojamas turtas (pvz., gamybiniai įrengimai, gamybos technologija) paprastai priklauso kitai grupės įmonei (dažniausiai motininei bendrovei).

Taip pat nemažai diskutuojama, ar į turto pelningumo formulę turi būti įtraukiamas nematerialusis turtas. Jei nematerialusis turtas neįtraukiamas į turto pelningumo skaičiavimo formulę, iš veiklos sąnaudų turi būti atimamos nematerialiojo turto amortizacijos sąnaudos (Przysuski M., Lalapet S., 2005).

Kaip ir veiklos pelningumas, šis rodiklis dažniausiai yra naudojamas tikrinti (bet ne nustatyti) sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui.

Antkainis nuo pardavimo savikainos ir nuo tipinės veiklos sąnaudų. Antkainis nuo pardavimo savikainos parodo kiek parduotos prekės ar paslaugos kaina yra didesnė už jų savikainą. Antkainis nuo pardavimo savikainos skaičiuojamas bendrąjį pelną dalijant iš pardavimo savikainos. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje šis rodiklis yra skaičiuojamas „kaštai plus“ metodu: „ištiesiosios rankos“ principą atitinkanti sandorio kaina yra apskaičiuojama prie tiesioginių ir netiesioginių sąnaudų pridedant tam tikro dydžio antkainį.

Antkainis nuo pardavimo savikainos dažniausiai yra taikomas nustatant kontraktinių gamintojų ar surinkėjų sudaromų sandorių su asocijuotais asmenimis kainodarą.

Šio rodiklio privalumai ir trūkumai yra panašūs į bendrojo pardavimų pelningumo: šį rodiklį lengva taikyti, tačiau jis gali būti netinkamas naudoti, kai palyginamosios įmonės taiko skirtingus apskaitos standartus (nevienodai apskaičiuojama pasigaminimo ar įsigijimo

savikaina). Tai patvirtina 13 lentelėje pateikti skaičiavimai. Lietuvos, Latvijos, Estijos, Lenkijos, Čekijos ir Vengrijos įmonių, užsiimančių chemijos produktų gamyba, uždirbti antkainiai nuo tipinės veiklos sąnaudų yra panašūs, tačiau dėl to, jog šiose šalyse neviedonai priskiriamos sąnaudos pardavimų savikainai ir veiklos sąnaudoms, antkainiai nuo savikainos skiriasi.

Taip pat nustačius per mažą (nors ir atitinkantį „ištiesiosios rankos“ principą) antkainį nuo savikainos, įmonė gali patirti veiklos nuostolius iš kontroliuojamo sandorio.

Antkainis nuo tipinės veiklos sąnaudų parodo kiek parduotos prekės ar paslaugos kaina yra didesnė už tipinės veiklos sąnaudas. Antkainis nuo tipinės veiklos sąnaudų apskaičiuojamas veiklos pelną dalijant iš tipinės veiklos sąnaudų, t. y. savikainos ir veiklos sąnaudų.

Dažniausiai šis rodiklis yra taikomas nustatant ribotos rizikos gamintojų ir paslaugų teikėjų kontroliuojamų sandorių kainodarą. Pavyzdžiui, ribotos rizikos gamintojas prisiima tik produkcijos kokybės riziką, o rinkos riziką dažniausiai prisiima kita grupės įmonė, atsakinga už šio gamintojo pagamintos produkcijos pardavimus, todėl geriausia yra nustatyti tam tikro dydžio antkainį nuo tipinės veiklos sąnaudų, kuris įmonei garantuoja nedidelį, tačiau stabilų ir fiksuotą veiklos pelną (PricewaterhouseCoopers, 2009).

13 lentelė. ES šalių chemikalų ir cheminių produktų gamintojų uždirbamas antkainis nuo pardavimų savikainos ir veiklos pelno 2009–2007 m. (proc.)

Šalis	Įmonių skaičius	Antkainis nuo pardavimų savikainos			Antkainis nuo veiklos sąnaudų		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	48	22,5	28,1	52,1	8,2	12,3	11,5
Latvija	23	15,4	25,3	49,2	4,2	9,3	9,1
Estija	36	20,1	18,3	19,8	9,2	11,2	10,8
Lenkija	476	n.d.	34,2	67,8	n.d.	13,5	12,7
Vengrija	173	-			n.d.	8,7	10,1
Čekija	282	15,8	16,8	17,2	7,3	7,8	7,6

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeus“ finansinių duomenų bazę

Žinoma, kai yra nustatytas tam tikro dydžio fiksuotas antkainis, įmonė gali pradėti dirbti neefektyviai, t. y. didinti veiklos sąnaudas. Tačiau EBPO metodinėse rekomendacijose nurodoma, kad tokiu atveju turėtų būti atliekami kainų koregavimai, nes sandoriuose tarp nepriklausomų asmenų papildomos veiklos sąnaudos nebūtų kompensuojamos (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Berio rodiklis. Berrio rodiklis – tai rodiklis parodantis įmonės bendrojo pelno ir patirtų veiklos sąnaudų santykį. Šis rodiklis, užsienio šalyse naudojamas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje, Lietuvoje dar mažai kam žinomas. Šio rodiklio ištakos siekia praėjusio amžiaus septintąjį dešimtmetį, kai Princetono universiteto mokslininkas Berry C. įrodė, kad šis rodiklis yra tinkamas nustatyti „grynųjų“ platintojų ir kai kurias atvejais paslaugų teikėjų sandorių su asocijuotais asmenimis kainodarą, atitinkančią „ištiesiosios rankos“ principą.

Berry C. tyrime buvo pateiktas šio rodiklio ekonominis pagrindimas. Jei platintoja atlieka tik tipines perpardavėjo funkcijas (prekių paskirstymo, logistikos), jo bendrasis pelnas yra analogiškas įmonės pardavimo pajamoms, o platintojo veiklos sąnaudos – visoms įmonės sąnaudoms (nes platintojo sąnaudos, patirtos vykdant įprastą veiklą, patenka į veiklos sąnaudas, o pardavimo savikainą sudaro tik prekių savikaina, pardavimo savikaina neparodo įmonės kuriamo indėlio). Dėl to Berrio rodiklis parodo įmonės gaunamą pelningumą, atliekant tipines vertę kuriančias funkcijas (t.y. susijusias su prekių perpardavimu), laikant, kad išlaidos, patirtos atliekant šias funkcijas, yra priskiriamos veiklos sąnaudoms (Berry C., 1999).

Tais atvejais, kai įmonė atlieka kitas funkcijas (pvz., gamyba, nematerialiojo turto kūrimas, papildomos paslaugos), t. y. nėra „grynuoju“ platintoju, Berrio rodiklis nėra tinkamas rodiklis sandorių kainodarai nustatyti, nes tokiu atveju šis rodiklis neparodys tos įmonės gaunamos gražos iš papildomų vertę kuriančių funkcijų (nes sąnaudos, patirtos vykdant šias funkcijas, bus priskirtos ne veiklos sąnaudoms, o pardavimų savikainai) (Przysuski M., Lalapet S., 2005).

Taigi Berrio rodiklis gali būti naudojamas tik distributorių, kurie atlieka tipines perskirstymo funkcijas, ir kai kurių paslaugų teikėjų sandorių kainodarai nustatyti. Tačiau visais atvejais:

- Turi būti stipri koreliacija tarp įmonės veiklos sąnaudų ir pardavimo pajamų;
- Įmonės bendrasis pelnas turi didėti proporcingai veiklos sąnaudoms;
- Lyginamosios įmonės apskaitos principai sutapti su analizuojamos įmonės apskaitos principais (t. y. tos pačios sąnaudų grupės priskiriamos pardavimo savikainai ir veiklos sąnaudoms) (D. Poškaitė, M. Novikovas, 2006).

Nagrinėjant tam tikrą didmeninės ir mažmeninės prekybos sektorių (prekyba maisto produktais, prekyba namų apyvokos prekėmis, prekyba mediena ir medienos gaminiais ir t. t.) įmonių veiklos sąnaudų ir pardavimo pajamų priklausomybę, buvo pastebėta⁶, kad, imant visas vieno ar kito sektoriaus įmones, koreliacija tarp šių įmonių veiklos sąnaudų ir pardavimo pajamų yra stipri ir svyruoja nuo 0,75 iki 0,95. Tačiau tokie rezultatai yra gauti imant kelis šimtus ar

⁶ Autoriaus atliktas tyrimas remiantis finansiniais duomenimis iš Amadeus duomenų bazės

kelis tūkstančius įmonių, o atrinkus tik 10 ar 20 distributorių, tarp kurių gali būti ir papildomas funkcijas atliekančių įmonių, rezultatai gali būti visiškai kitokie, t. y. koreliacija bus silpna ir Berrio rodiklis negalės būti taikomas (Novikovas M, 2008).

Vienas iš pagrindinių šio rodiklio trūkumų – sunku jį pritaikyti praktiškai, dėl to dažniausiai Berrio rodiklis skaičiuojamas tikrinant (bet ne nustatant) sandorių kainodaros atitiktį „ištiestosios rankos“ principui. Taip pat šis rodiklis yra labai jautrus apskaitos principams: įmonei priskyrus vienas išlaidas ne veiklos sąnaudoms, o pardavimo savikainai, Berrio rodiklis smarkiai sumažėja (pvz., jei įmonės bendrasis pelnas 12 mln. Lt, o veiklos sąnaudos 8 mln. Lt, Berrio rodiklis būtų 1,5, tačiau jei ši įmonė dalį sąnaudų, pvz., 2 mln., priskirtų ne veiklos sąnaudoms, o pardavimo savikainai, Berrio rodiklis sumažėtų iki 1).

Berrio rodiklio skaičiavimai pateikiami 14– 5 lentelėse.

14 lentelė. ES šalių didmeninės prekybos įmonių Berrio rodiklis 2009–2007 m.

Šalis	Įmonių skaičius	Aritmetinis vidurkis			Mediana		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	1283	1,27	1,38	1,72	1,22	1,26	1,34
Latvija	963	1,29	1,34	1,53	1,19	1,22	1,30
Estija	1387	28,50	24,74	36,02	10,68	9,81	7,34
Lenkija	3642	n.d.	1,56	1,62	n.d.	1,34	1,41
Vengrija	2445	-			-		
Čekija	5280	n.d.	13,42	17,23	n.d.	4,56	5,62

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeu“ finansinių duomenų bazę

15 lentelė. ES šalių mažmeninės prekybos įmonių Berrio rodiklis 2009–2007 m.

Šalis	Įmonių skaičius	Aritmetinis vidurkis			Mediana		
		2009 m.	2008 m.	2007 m.	2009 m.	2008 m.	2007 m.
Lietuva	454	1,23	1,52	1,45	1,12	1,33	1,28
Latvija	583	1,18	1,56	1,48	1,09	1,41	1,25
Estija	663	34,60	65,33	51,32	19,72	45,73	34,21
Lenkija	1483	n.d.	1,14	1,15	n.d.	1,08	1,09
Vengrija	967	-			-		
Čekija	3452	n.d.	23,48	16,27	n.d.	4,56	2,35

Šaltinis: autoriaus tyrimas naudojant „Amadeus“ finansinių duomenų bazę

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje Berrio rodiklis dažniausiai yra naudojamas taikant sandorių grynosios maržos metodą, pvz. JAV sandorių kainodarą reglamentuojančiuose teisės aktuose (US Treasury Regulations, 1999) Berrio rodiklis nurodomas kaip vienas iš trijų galimų pelningumo rodiklių naudojant „transakcijos grynosios maržos“ metodą. EBPO metodinėse rekomendacijose šis rodiklis nėra minimas, tačiau daugumoje Europos šalių (kuriose yra įteisinta sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara) mokesčių administratoriai leidžia naudoti šį rodiklį.

Pažymėtina, kad Berrio rodiklis yra glaudžiai susijęs su antkainio rodikliu. Pavyzdžiui, Berrio rodiklis nesunkiai gali būti perskaičiuojamas į antkainį nuo veiklos sąnaudų, iš Berrio rodiklio atimant vieneta:

$$B - 1 = BP / VS - 1 = BP / VS - VS / VS = (BP - VS) / VS = \text{Veiklos pelnas} / VS = A;$$

Čia: B – Berrio rodiklis, BP – bendrais pelnas, VS – veiklos sąnaudos, A – antkainis.

Dėl to Berrio rodiklis galėtų būti skaičiuojamas taikant ir „kaštai plus“ metodą.

2.5 „Ištiesiosios rankos“ principo intervalo nustatymas bei rinkos kainos skaičiavimas

Taikant perpardavimo kainos, „kaštai plus“, pelno padalinimo ar „transakcijos grynosios maržos“ metodus bei pasirinkus tinkamą pelningumo santykinį rodiklį, yra analizuojama, kiek nepriklausomos lyginamos įmonės uždirba pelno sudarydamos analogiškus sandorius su neasocijuotais asmenimis. Paprastai yra atrenkamos kelios ar kelios dešimtys tokių įmonių, todėl yra imama ne konkreti pelningumo rodiklio reikšmė, o jų intervalas.

Skaičiuojant intervalų reikšmes galima naudotis įvairiais statistiniais metodais: skaičiuoti svertinius vidurkius, naudoti paprastus vidurkius arba kaupiamuosius vidurkius (angl. *pooling* arba *pooled average method*). Dažniausiai skaičiuojant „ištietosios rankos“ principo intervalą naudojami paprasti vidurkiai arba kaupiamieji vidurkiai. Naudojant paprastuosius vidurkius, iš kiekvienos atrinktos bendrovės skirtingų metų duomenų yra išvedamas bendrovės rodiklio vidurkis. Šie bendrovių vidurkiai yra naudojami apskaičiuojant „ištietosios rankos“ principo intervalą (žr. pavyzdį, pateiktą 16 lentelėje).

16 lentelė. „Ištietosios rankos“ principo intervalo skaičiavimas naudojant paprastąjį vidurkį, 2009–2007 m.

Įmonės pavadinimas	Veiklos pelningumas, %, 2007 m.	Veiklos pelningumas, %, 2008 m.	Veiklos pelningumas, %, 2009 m.	Veiklos pelningumo paprastasis vidurkis, 2009 – 2007 m.
A	7,5	7	3,5	6
B	12,2	10,5	10,8	11,2
C	-	1,5	-2,8	-0,7
D	4,5	6	2,4	4,3
E	16,1	9,5	-	12,8
Apatinis kvartilis				4,3
Mediana				6
Viršutinis kvartilis				11,6

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Naudojant kaupiamąjį metodą intervalas skaičiuojamas imant iškart visus duomenis, tokiu atveju kiekvienos bendrovės kiekvienų metų rodiklis turi tokį patį svorį („ištietosios rankos“ principo intervalo apskaičiavimo naudojant kaupiamąjį vidurkį pavyzdys pateikiamas 17 lentelėje).

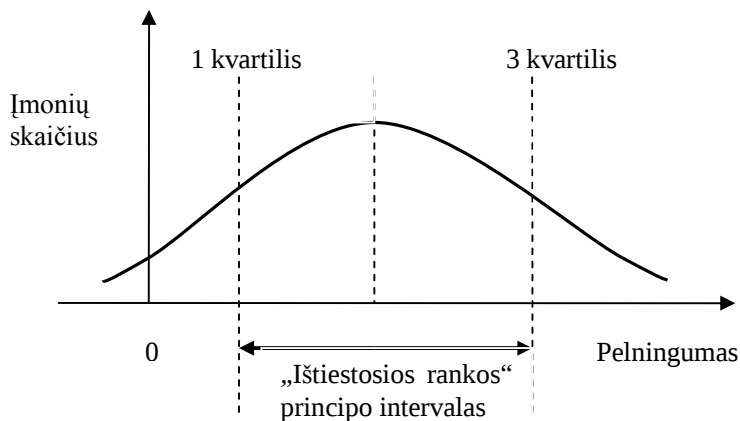
17 lentelė. „Ištiesiosios rankos“ intervalo skaičiavimas naudojant kaupiamąjį vidurkį

Įmonės pavadinimas	Veiklos pelningumas, %, 2007 m.	Veiklos pelningumas, %, 2008 m.	Veiklos pelningumas, %, 2009 m.	Veiklos pelningumo kaupiamasis vidurkis, 2009 – 2007 m.
A	7,5	7	3,5	
B	12,2	10,5	10,8	
C	-	1,5	-2,8	
D	4,5	6	2,4	
E	16,1	9,5	-	
Apatinis kvartilis				3,5
Mediana				7
Viršutinis kvartilis				10,5

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Renkantis metodą, kuriuo bus skaičiuojami rezultatai, svarbiausia įvertinti lyginamuosius duomenis. Jeigu trūksta kai kurių bendrovės metinių duomenų, naudojant kaupiamąjį metodą tai, kad nėra tokios bendrovės duomenų, didelės įtakos.

Gauti antrankos rezultatai, kurie yra arba aukštesni, arba žemesni už medianą, suteikia informaciją apie atlikto tyrimo rezultatų intervalo plotį, todėl tyrimo tikslais jie gali būti naudojami „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančiai kainai nustatyti. Kalbant apie rezultatus (t. y. lyginamųjų įmonių pelningumą), esančius kraštutiniuose intervalo taškuose, reikia pabrėžti, kad šie rezultatai yra netipiški ir neparodo tikros rinkoje susiklosčiusios situacijos, todėl yra netinkami nustatant „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančią kainą. Dėl to „ištiesiosios rankos“ principo intervalu pasirenkamas intervalas tarp 1-ojo ir 3-ojo kvartilių (žr. 19 pav.).

19 pav. „Ištiesiosios rankos“ pricipo intervalas

Šaltinis: sukurta autoriaus

Nustačius pelningumo „ištiesiosios rankos“ intervalą yra skaičiuojama kontroliuojamo sandorio kaina. Kaina yra laikoma atitinkančia tikrąją rinkos kainą, jei įmonės gaunamas pelningumas (bendrasis pardavimų pelningumas, veiklos pelningumas, antkainis nuo savikainos, turto grąža ir pan.) patenka į apskaičiuotą intervalą tarp kvartilių.

Tuo atveju, jei yra taikomas lyginamosios nepriklausomos kainos metodas, intervalas tarp kvartilių nėra skaičiuojamas: rinkos kaina yra laikoma kaina, nustatyta sandoriuose su nesusijusiais asmenimis.

Apskaičiavus rinkos kainą, taikytiną sandoryje tarp asocijuotų asmenų, sandorio šalys turi parengti kainodaros dokumentaciją, kurioje būtų aprašyta, kaip rinkos kaina buvo nustatyta, t. y. dokumentacijoje turi būti pateikta rinkos analizė, funkcinė analizė, palyginamųjų duomenų paieškos, sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodo parinkimas ir t.t.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros dokumentaciją privalo parengti šie asmenys:

- Lietuvos vienetai, kurių finansinė atskaitomybė sudaroma vadovaujantis Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymu ir kurių pardavimo pajamos mokestiniu laikotarpiu, einančiu prieš mokestinį laikotarpį, kuriuo atliekamas sandoris, siekė per 10 milijonų litų;
- Finansų įmonės ir kredito įstaigos bei draudimo įmonės, neatsižvelgiant į šių įmonių uždirbamas pajamas;
- Užsienio vienetai, jei šių vienetų nuolatinei buveinei Lietuvoje priskiriamos pajamos mokestiniu laikotarpiu, ėjusi prieš mokestinį laikotarpį, kuriuo atliekamas sandoris, siekė per 10 milijonų litų (Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-123, 2004 m.).

Visiems kitiems asmenims, vykdančiams sandorius su asocijuotais asmenimis sandorių kainodaros dokumentaciją yra rekomenduojama parengti, nes mokesčių administratorius gali pareikalauti įrodyti, kad sandoriuose su asocijuotais asmenimis nustatyta kaina atitinka „ištiesiosios rankos“ principą.

Pažymėtina, kad sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros dokumentacija mokesčių administratoriui turi būti pateikta per 30 dienų po šios dokumentacijos pareikalavimo.

Išvados

Siekiant užtikrinti, kad sandoriai tarp asocijuotų asmenų būtų sudaromi tikrąją rinkos kainą ir nebūtų iškraipomos rinkos sąlygos bei nebūtų neteisingo mokesčių pasiskirstymo tarp

skirtingų šalių, daugelyje šalių, ir Lietuvoje, buvo įteisinti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai, kuriais remiantis nustatoma tikroji rinkos kaina:

- palyginamosios nepriklausomos kainos metodas,
- perpardavimo kainos metodas,
- „kaštai plus“ metodas,
- pelno padalinimo metodas,
- „transakcijos grynosios maržos“ metodas.

Kainodaros metodo parinkimas priklauso nuo daugelio veiksnių (įmonės prisiimamų funkcijų bei rizikos, veiklos pobūdžio, sandorio rūšies, informacijos prieinamumo), tačiau visais atvejais šiuos metodus reikia rinktis nurodytu eiliškumu, t. y. pradedant palyginamosios nepriklausomos kainos metodu ir baigiant „sandorio grynosios maržos“ metodu.

Atsižvelgiant į užsienio šalių mokslininkų literatūrą, EBPO metodines rekomendacijas bei vietinius valstybių (ir Lietuvos) teisės aktus sudarytas modelis, pagal kurį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara turi būti nustatoma šiais etapais:

- Atlikti rinkos analizę ir kontroliuojamame sandoryje dalyvaujančių įmonių funkcinę analizę, t. y. įvertinti kontroliuojamo sandorio šalių vykdomas funkcijas, prisiimamą riziką bei valdomą turą.
- Ieškoti ir įvertinti lyginamuosius duomenis. Vertinant duomenų palyginamumą ir tinkamumą, reikia atsižvelgti į: sandorio dalyko charakteristikų panašumą, sutarčių sąlygas, sandorio šalių funkcijų panašumą, ekonomines aplinkybes bei sandorio šalių verslo strategijų panašumą.
- Priklausomai nuo įmonės atliekamų funkcijų, kontroliuojamo sandorio tipo bei prieinamų lyginamųjų duomenų parinkti tinkamą sandorio kainodaros metodą.

Pasirinkus palyginamosios nepriklausomos kainos metodą, turi būti lyginamos ir nustatomos kontroliuojamų sandorių kainos, o taikant visus kitus metodus yra nustatoma gautino pelno iš kontroliuojamo sandorio dalis. Gautino pelno iš kontroliuojamos sandorio dalis skaičiuojama naudojant įvairius pelningumo rodiklius: bendrąjį pardavimų pelningumą, veiklos pelningumą, turto pelningumą, atkainį nuo pardavimo savikainos, atkainį nuo tipinės veiklos sąnaudų, Berrio rodiklį ir kitus. Autoriaus atliktas tyrimas parodė, kad tokie pelningumo rodikliai kaip antai: bendrasis pardavimų pelningumas, atkainis nuo pardavimo savikainos ir Berrio rodiklis gali būti netikslūs ir nepalygintini dėl skirtingų sąnaudų apskaitos principų skirtingose šalyse.

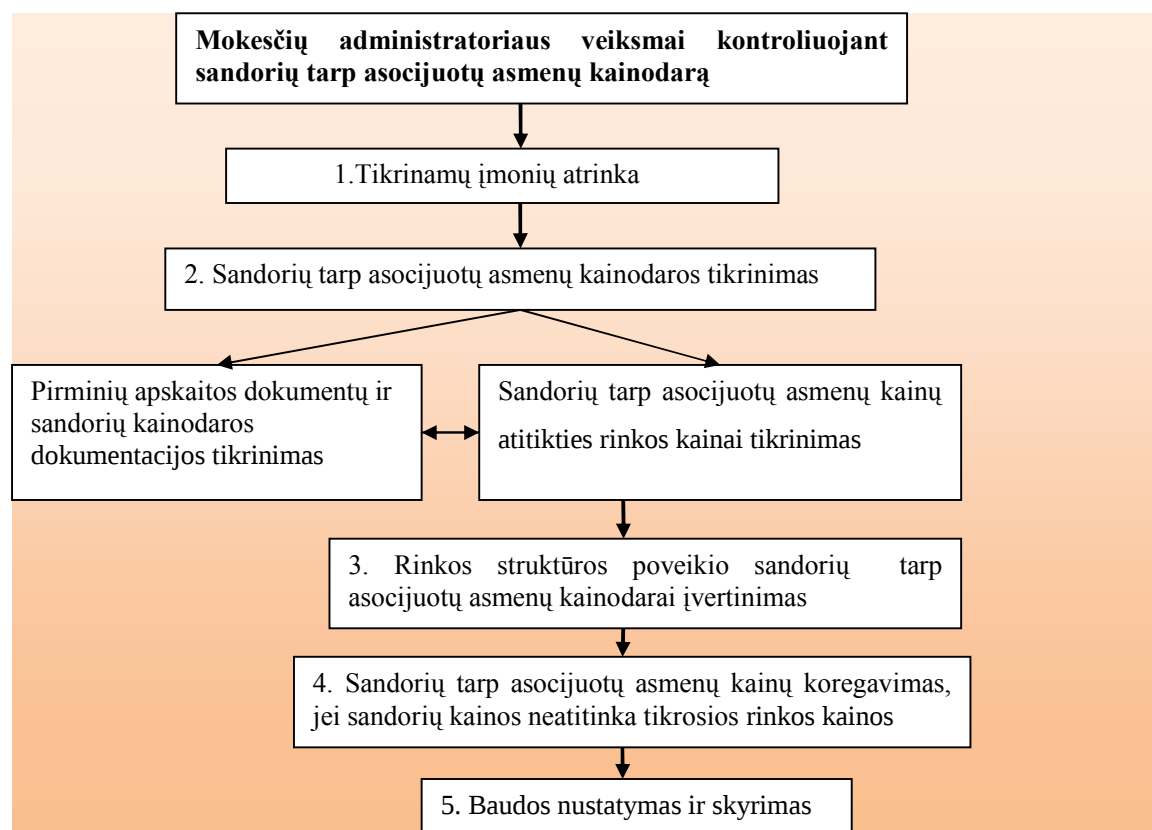
- Nustatyti „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančią kainą. Kadangi rinkos sąlygomis tokią pačią veiklą vykdančių nepriklausomų įmonių pelninguma skiriasi, nustatant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą atitinkančią „ištiesiosios rankos“ principą turi būti imama ne konkreti kainos ar pelningumo rodiklio reikšmė, o kainų ar rodiklių intervalas tarp tarp 1-ojo ir 3-ojo kvartilių.

3. SANDORIŲ TARP ASOCIJUOTŲ ASMENŲ KAINODAROS KONTROLĖS METODIKA MOKESČIŲ ADMINISTRATORIUI

3.1. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros atitikties „ištiesios rankos“ principui kontrolės etapai

Minėta, kad sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara Lietuvoje yra reglamentuojama nuo 2004 metų. Lietuvos Respublikos valstybinė mokesčių inspekcija (toliau – VMI) pirmąsias sandorių tarp asocijuotų asmenų taikymo rekomendacijas išleido tik 2007 metais. Pirmuosius sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimus, kurių metu žiūrima, ar mokesčių mokėtojas sudaro sandorius pagal „ištiesios rankos“ principą, VMI pradėjo 2008 metais. Taigi šių patikrinimų praktika Lietuvoje tik formuojasi.

Atsižvelgiant į OECD metodines rekomendacijas, užsienio šalių literatūrą, kurioje yra apibūdinama užsienio šalių mokesčių inspekcijos praktika, pateikiama sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros atitikties „ištiesios rankos“ principui kontrolės etapai, kuriais galėtų vadovautis Lietuvos mokesčių administratorius. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros kontrolės etapai mokesčių administratoriui nurodomi 20 paveiksle.

20 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros kontrolės etapai

Šaltinis: sukurta autoriaus

Rengiantis atlikti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimą, pirmiausiai siūloma pagal tam tikrus nustatytus kriterijus atrinkti įmones, kurių sudaromų sandorių su asocijuotais asmenimis kainodara bus tikrinama. Tikrinant įmones reikėtų skirti ypatingą dėmesį specifiniams sandoriams, tokiems kaip antai: valdymo paslaugų teikimas ir nematerialiojo turto perleidimas, nes šie sandoriai dažniausiai sudaromi tik tarp susijusių asmenų ir todėl kyla sunkumų ieškant lyginamųjų duomenų ir nustatant tikrąją rinkos kainą.

Vertinant lyginamųjų duomenų, t. y. sandorių, sudarytų su nesusijusiais asmenimis ar nepriklausomų lyginamų įmonių, tinkamumą reikia atsižvelgti ir į rinkos, kurioje sudaromi lyginamieji sandoriai ar veikia lyginamos įmonės, struktūrą (monopolinę, oligopolinę, tobulos konkurencijos) bei įvertinti galimą poveikį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai.

Mokesčių administratoriui nustačius, kad sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara neatitinka „ištiesiosios rankos“ principo, kainos turi būti koreguojamos, perskaičiuojamos tikrinamos įmonės apmokestinamos pajamos, priskaičiuojami papildomai mokėtini mokesčiai ir skiriamos baudos bei delspinigiai (už laiku nesumokėtus mokesčius).

Tikrinamų įmonių atrinka. Paprastai mokesčių administratorius tikrinti renkasi tas įmones, kurios, taikant šiuolaikinius įmonės rizikos vertinimo analizės metodus, yra nustatomos kaip rizikingesnės mokestiniu požiūriu. turi būti VMI vykdomi rizikos valdymo procesai mokesčių mokėjimo kontrolės srityje susieti su VMI sukaupta duomenų baze. Tai apima sukaupią praktiką, naujai nustatytą mokesčių nemokėjimo riziką bei ekonominę ir mokestinę analizę, įskaitant prognozavimu paremtą mokestinių prievolių nevykdymo rizikos identifikavimą. Kasmet VMI nustato savo veiklos prioritetus ir mokesčių kontrolės priemonių prioritetus. Atsižvelgiant į šiuos kontrolės priemonių prioritetus ir numatomą kontrolės mastą, sudaromi rizikingų mokesčių mokėtojų sąrašai. Į sąrašus patenka tokie mokesčių mokėtojai, kurių rizikos požymiai VMI sukauptoje duomenų bazėje labiausiai parodo, kad tie mokesčių mokėtojai gali netinkamai ar ne laiku vykdyti mokestines prievoleles. Paprastai rizikingiausios tos įmonės, kurių sumokami mokesčiai yra gerokai mažesni nei kitų tokią pačią veiklą vykdančių įmonių.

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimus, kurie yra atliekami siekiant užtikrinti teisingą pelno mokesčio apskaičiavimą ir sumokėjimą į valstybės biudžetą, VMI pradėjo vykdyti 2008 m. pradžioje. Remiantis VMI žodiniu paaiškinimu, sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai patikrinti VMI atrenka įmones atsižvelgdama į asocijuotų asmenų sandorių arba ūkinių operacijų formose FR0528 pateiktą informaciją. Forma FR0528 - tai pelno mokesčio deklaracijos priedas, kurį turi pildyti įmonės, sudariusios sandorių su asocijuotais asmenimis, kurių vertė per metus viršijo 300 000 tūkst. litų.

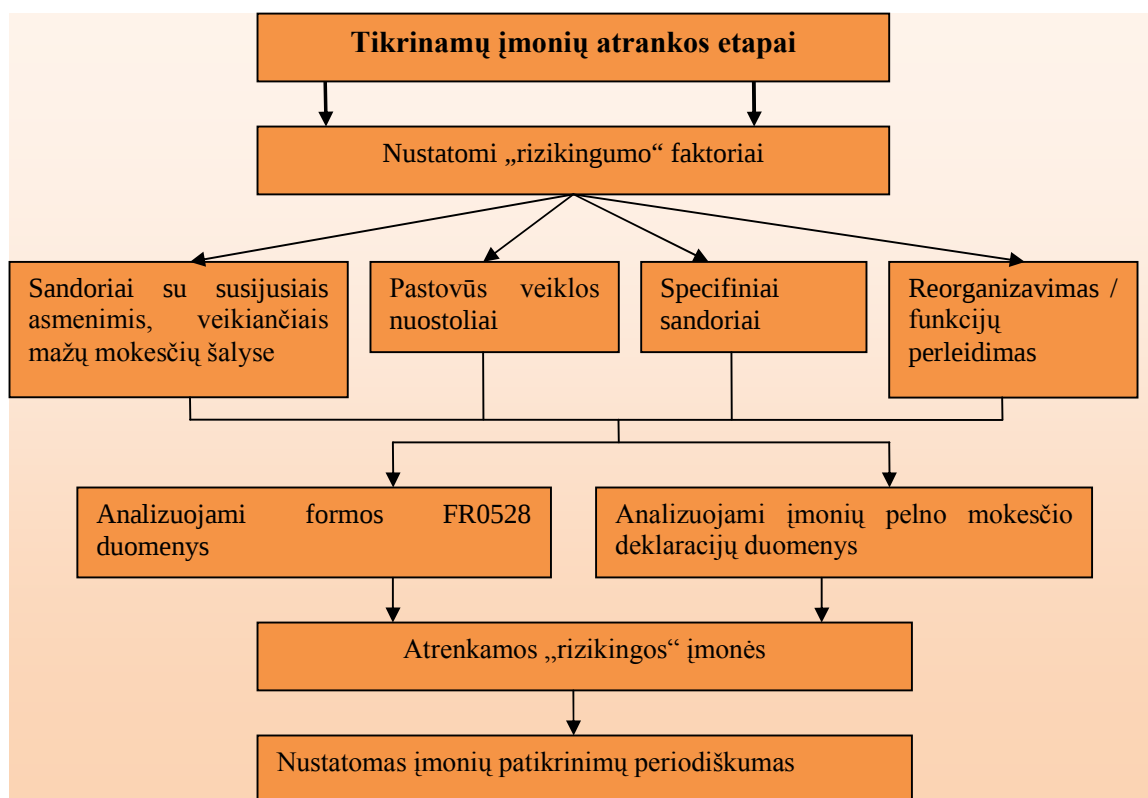
Formoje FR0528 yra pateikiama informacija apie vykdytus sandorius su asocijuotais asmenimis, nurodant jų tipą (pvz., prekių pirkimas ir pardavimas, paslaugų teikimas, paskolų suteikimas ir pan.), uždirbtas pajamos ir / ar patirtas sąnaudos, vykdant sandorius su asocijuotais asmenimis, sandorių skaičius ir kiti duomenys.

Pažymėtina, kad šioje ataskaitoje pardavimo (perleidimo) sandorį sudariusi įmonė turi įrašyti vieną iš trijų kodų: 1 – jei kainos buvo nustatytos taikant Lietuvos sandorių kainodaros taisyklėse nustatytus sandorių kainodaros metodus, 2 – jei kainodaros metodai buvo taikyti tik kai kurių sandorių kainoms nustatyti ir 3 – jei sandorių kainos buvo nustatytos netaikant sandorių kainodaros metodų. Autoriaus nuomone, toks informacijos pateikimas nėra tikslus ir gali klaidinti VMI, nes būna atvejų, kai įmonės nustato kainas, netaikydamos sandorių kainodaros metodų, t. y. įmonė ataskaitoje turėtų įrašyti kodą nr. 3, o vėliau sandorių kainodaros dokumentacijoje pagrindžia šias kainas kaip atitinkančias „ištiestosios rankos“ principą, taikydamos kurį nors kainodaros metodą.

Dėl to siūloma formoje FR0528 nurodyti, ar kontroliuojamo sandorio kainodara atitiko „ištiestosios rankos“ principą, ir jei atitiko, koks konkrečiai kainodaros metodas iš penkių leidžiamų buvo taikomas, pavyzdžiui, įvedant numeraciją nuo 1 iki 5.

Be formoje FR0528 pateiktų duomenų, turėtų būti analizuoti ir Pelnų mokesčio deklaracijos priedai ir kita VMI turima informacija apie grupės įmones, taip siekiant identifikuoti „rizikingas“ įmones, t. y. įmones, kurios dėl netinkamai nustatyto sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros sumoka mažiau mokesčių į šalies biudžetą nei turėtų sumokėti.

Autoriaus siūlomi įmonių, kurių sudarytų sandorių su asocijuotais asmenimis kainodarą mokesčių administratorius turėtų patikrinti, atrankos etapai pateikiami 21 paveiksle.

21 pav. Tikrinamų įmonių atrankos etapai

Šaltinis: sukurta autoriaus

Atsižvelgiant į kai kurių užsienio šalių (pvz., JAV, Danijos, Japonijos) mokesčių administratorių, vykdančių sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimus, praktiką, patikrinti siūlytina atrinkti tas įmones, kurios:

- sudaro sandorius su asocijuotomis įmonėmis, veikiančiomis šalyse, kuriose mokesčių (ypač pelno mokesčio) tarifai yra gerokai mažesni negu toje šalyje galiojantys mokesčių tarifai;
- sudaro specifinius sandorius su asocijuotais asmenimis (pvz., valdymo paslaugų teikimas, nematerialiojo turto perleidimas), kurių apimtis yra reikšminga;
- patiria nuostolių keletą metų iš eilės arba uždirba ženkliai mažiau pelno negu kitos tos ūkio šakos įmonės;
- perleido dalį savo funkcijų kitoms grupės įmonėms, pvz., įmonė veikusi kaip savarankiškas gamintojas, tapo kontraktiniu gamintoju, kuris nebevykdo pardavimų ir marketingo funkcijų, ir dėl to sumažėjo įmonės pelnas ir mokėtini mokesčiai (PricewaterhouseCoopers, International Transfer Pricing, 2009).

Pažymėtina, kad kai kurių valstybių (pvz., JAV, Vokietijos, Vengrijos) mokesčių inspekcijos didžiausių tarptautinių šalies įmonių sudarytų sandorių su asocijuotais asmenimis

kainodarą tikrina reguliariai – kas 3 – 5 metus. Dėl to ir Lietuvos mokesčių administratoriui siūlytina sudaryti sąrašą reguliariai tikrintinų įmonių.

Atrinkęs įmones, kurios bus tikrinamos, mokesčių administratorius daugiausia dėmesio turėtų atkreipti į šiuos sandorius:

- sandorius neįprastomis prekybos sąlygomis, tokiomis kaip antai: kaina, nuolaidų procentas, garantijos, mokėjimo terminai;
- sandorius, nepagrįstus verslo logika;
- sandorius, kurių forma ir turinys skiriasi;
- sandorius, apdorotus neįprastu būdu;
- didelius (ar svarbius) sandorius su tam tikrais tiekėjais ir pirkėjais;
- neužregistruotus sandorius, pvz., valdymo paslaugų gavimas be jokio užmokesčio ar atidėjimai (Tarptautiniai audito standartai, 2011).

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros tikrinimas. Tikrindamas ir vertindamas pasirinktų įmonių (kurios buvo atrinktos pagal tam tikrus kriterijus) sudaromų sandorių su asocijuotais asmenimis kainodaros atitikti „ištiesiosios rankos“ principui, mokesčių administratorius turi vadovautis tais pačias teisės aktais ir rekomendacijomis, reglamentuojančiomis sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, t. y. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. balandžio 9 d. įsakymu 1K-123, EBPO metodinėmis rekomendacijomis ir pan.

Tikrindamas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, mokesčių administratorius turi:

- patikrinti, ar sandorio šalių uždirbtos pajamos ir pelnas iš kontroliuojamo sandorio atitinka jų atliekamas funkcijas, prisiimamą riziką ir valdomą turtą;
- patikrinti, ar mokesčių mokėtojas pasirinko tinkamus lyginamuosius duomenis (lyginamus sandorius ar įmones);
- patikrinti, ar sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara buvo nustatyta tinkamu sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodu. Tuo atveju, jei buvo taikytas ne prioritetinis sandorių kainodaros metodas (pvz., pelno padalinimo ar „transakcijos grynosios maržos“ metodas), mokesčių administratorius turi patikrinti, ar mokesčių mokėtojas argumentuotai atmėtė prioritetinius kainodaros metodus (pvz., palyginamosios nepriklausomos kainos metodą);
- įvertinti, ar įmonė pasirinko tinkamą pelningumo rodiklį ir teisingai apskaičiavo „ištiesiosios rankos“ kainos intervalą.

Ypatingą dėmesį mokesčių administratorius turi skirti specifiniams sandoriams, tokiems kaip antai: valdymo paslaugos ir nematerialiojo turto perleidimo sandoriai, nes šie sandoriai

dažniausiai sudaromi tik tarp susijusių asmenų. Dėl to lyginamieji duomenys tokiems sandoriams paprastai yra sunkiai prieinami, o tai įmonėms teikia daugiau galimybių manipuluoti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainomis, siekiant susimąžinti mokėtinus mokesčius (Markusen J., 2002).

Kita priežastis, dėl kurios šiems sandoriams turi būti skiriama daugiau dėmesio yra ta, kad tiek valdymo paslaugos, tiek nematerialiojo turto perleidimo sandoriai neturi materialaus pagrindo, skirtingai negu kiti sandoriai (prekių pardavimas, žaliavų pirkimas, patalpų nuoma ir t. t.). Dėl to įmonės gali sudarinėti fiktyvius sandorius, kai paslauga ar nematerialusis turtas faktiškai nebuvo suteikta / perleistas, tačiau susijusi įmonė už paslaugą ar nematerialųjį turtą sumokėjo ir patirtas sąnaudas priskyrė prie leidžiamų atskaitymų pelno mokesčio tikslais, t. y. susimąžino mokėtiną pelno mokestį.

Vertindamas valdymo paslaugų suteikimo faktą mokesčių administratorius turi patikrinti paslaugų suteikimą pagrindžiančius dokumentus (įrodymus). Tai gali būti rašytinės sutartys, susitarimai, susirašinėjimo tarp sandorio šalių ir kitų subjektų faktai (paprasti ir elektroniniai laišakai, faksograma ir pan.), paslaugų užsakymai, sąskaitos, paslaugų aprašymai ir kiti dokumentai.

Taip pat reikia įvertinti, ar mokesčių mokėtojas iš valdymo paslaugų gavo ekonominę naudą, t. y. ar valdymo paslaugos buvo tiesiogiai naudingos įmonei ir nedubliavo jos pačios atliekamų funkcijų. Tuo tikslu mokesčių administratorius turi atlikti sandorių šalių funkcinę analizę.

Tuo atveju, kai valdymo paslaugų sandorių kainodara buvo nustatyta „kaštai plus“ metodu, mokesčių administratorius turi patikrinti, ar paslaugų teikėjas teisingai nustatė ir paskirstė valdymo paslaugų sąnaudas paslaugų gavėjams (dažniausiai valdymo paslaugos yra teikiamos motininės įmonės kitoms grupės įmonėms).

Rinkos struktūros poveikis sandorių kainodarai. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai nustatyti gali būti taikomi penki kainodaros metodai. Tačiau visais atvejais sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara yra nustatoma naudojant lyginamuosius duomenis. Tai gali būti lyginamų sandorių, sudarytų su neasocijuotais asmenimis, kainos ar gautas pelningumas vykdant šiuos sandorius.

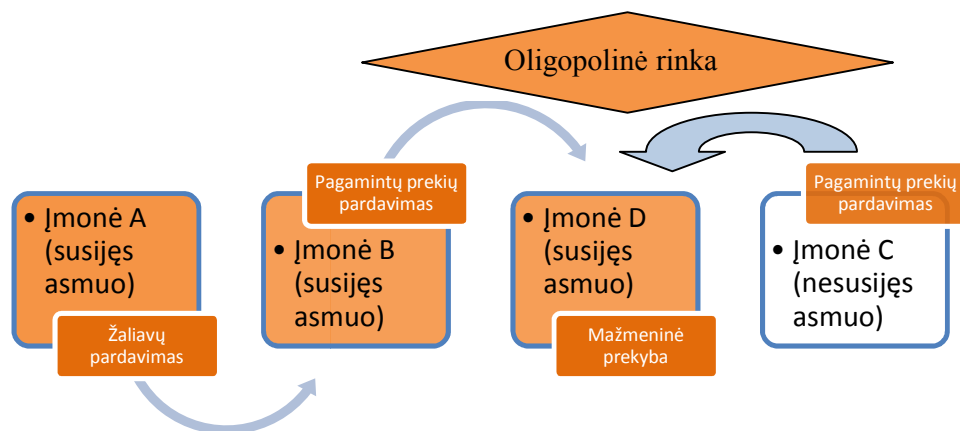
Kai įmonė, kuri sudaro sandorį su asocijuotu asmeniu, negali daryti įtakos lyginamųjų nekontroliuojamų sandorių kainoms ar lyginamųjų nepriklausomų įmonių veiklos rezultatams, sandorių tarp asocijuotų asmenų kainos, nustatytos naudojant šiuos duomenis, atitiks tikrąją rinkos kainą. Tačiau tais atvejais, kai įmonė turi rinkos galią, ji gali daryti poveikį

nekontroliuojamų sandorių kainomis, taip darydama įtaka ir sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai. (Gresik T., Osmundsen P., 2006).

Pavyzdžiui, rinkos galią turinti įmonė parduoda savo produkciją kitoms grupės įmonėms užsienyje ir nesusijusioms šalims. Tarkime, įmonė veikia šalyje, kurioje yra mažas pelno mokesčio tarifas, todėl įmonei mokesčių tikslais apsimoka nustatyti kuo didesnes produkcijos kainas grupės įmonėms (nes tokiu atveju bus sumokama mažiau mokesčių šalyje, kuriose pelno mokestis yra didelis). Remdamasi „ištiesiosios rankos“ principu, įmonė turi nustatyti vienodą kainą tiek susijusiems, tiek nesusijusiems asmenims. Turėdama rinkos galią, įmonė gali nustatyti didesnes kainas ir nesusijusiems asmenims. Tokiu atveju, nors įmonė ir nustatys „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančias kainas grupės įmonėms, tačiau manipuliudama kainomis ji sumažins mokėtinus mokesčius grupės mastu.

Rinkos galią įmonė gali turėti esant oligopolinei ir monopolinei rinkai, todėl toliau šiame darbe poveikis sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai nagrinėjamas atskirai šiais dviem atvejais.

Pirmiausia, nagrinėjama situacija, kai įmonė veikia oligopolinėje rinkoje. 22 paveiksle pateikta vertės kūrimo grandinės schema.

22 pav. Vertės kūrimo grandinė

Šaltinis: sukurta autoriaus

Tarkime, įmonės A, B ir D yra susiję asmenys. Įmonė A veikia šalyje, kurioje pelno mokesčio tarifas yra 10 %, o įmonės B ir D šalyje, kurioje pelno mokesčio tarifas yra 20 %. Įmonė A tiekia žaliavas įmonei B, kuri gamina produkciją ir parduoda ją vietinėje rinkoje mažmenininkui D. Tokias pačias prekes gamina ir nepriklausoma įmonė C, kuri pagamintas prekes parduoda įmonei D. Įmonė B veikia oligopolinėje rinkoje ir turi rinkos galią, t. y. ji yra rinkos lyderė, o kita rinkos dalyvė – įmonė C – rinkos sekėja. Tarkime, įmonės B sąnaudų

funkcija yra $C_1 = 10y_1$, įmonės C sąnaudų funkcija $-C_2 = y_2^2 / 2$, o rinkos paklausos funkcija yra $D = 80 - 3p$, čia p yra prekės kaina.

Kadangi įmonės B ir D yra susiję asmenys, įmonės B parduodamų prekių kainos turi atitikti „ištiesiosios rankos“ principą, t.y. įmonė B turi parduoti prekes už tokią kainą, už kurią prekes įmonei D parduoda įmonė C (nesusijęs asmuo).

Remiantis kainos lyderystės modeliu, lyderė nustato kainą p . Laikysime, kad sekėja šią kainą priima kaip nustatytą ir pasirenka pelną maksimizuojančią gamybos apimtį. Kainų lyderystės modelyje įmonė sekėja pasirenka kainą kaip neprieinamą jos kontrolei dėl to, kad ją jau nustatė įmonė lyderė. Įmonė sekėja nori maksimizuoti pelną:

$$\max p y_2 - c_2(y_2)$$

$$y_2$$

Todėl įmonė sekėja norės pasirinkti tokią gamybos apimtį, kuriai esant kaina lygi ribinėms sąnaudoms. Iš čia gaunama, kad įmonė sekėja gamins $S(p)$ produktų. Vadinasi, lyderė galės parduoti $R(p) = D(p) - S(p)$ produkcijos.

Jei lyderės ribiniai produkcijos kaštai c yra pastovūs, tai kiekvienai p kainai jos pelnas bus:

$$\pi_1(p) = (p - c)[D(p) - S(p)] = (p - c)R(p).$$

Siekdama maksimizuoti pelną, lyderė norės pasirinkti tokį kainos ir gamybos apimtys derinį, kuriam esant ribinės pajamos lygios ribiniams kaštams. Bet ribinės pajamos turi būti ribinės pajamos *likutinei* paklausos kreivei, t. y. tai kreivei, kuri rodo, kiek produkcijos įmonė lyderė galės parduoti pasirinkus kiekvieną kainą. Esant bet kuriai p kainos reikšmei, įmonė sekėja norės gaminti tokį produkcijos kiekį, kuriam esant kaina lygi ribinėms sąnaudoms. Kadangi sąnaudų funkcija yra $C_2 = y_2^2 / 2$, ribinių sąnaudų kreivė bus $MC_2 = y_2$. Kainos ir ribinių sąnaudų lygybės atveju: $p = y_2$.

Suradę sekėjos pasiūlos kreivę, gausime: $y_2 = S(p) = p$. Lyderės paklausos kreivė - likutinė paklausos kreivė - yra:

$$R(p) = D(p) - S(p) = 80 - 3p - p = 80 - 4p.$$

p suradę kaip lyderės gamybos y_1 apimtys funkciją, gausime:

$$p = \frac{80}{3+1} - \frac{1}{3+1} y_1$$

Tai yra atvirkščia lyderės paklausos funkcija. Su ja susijusi ribinių pajamų funkcija bus to paties vertikalaus aukštumo ir dvigubai statesnė. Tai yra ji bus nusakoma kaip:

$$MR_1 = \frac{80}{3+1} - \frac{2}{3+1} y_1$$

Įvedę ribinių pajamų ir ribinių kaštų lygybę, gausime

$$MR_1 = \frac{80}{3+1} - \frac{2}{3+1} y_1 = c = MC_1$$

Jei $C_1 = 10y_1$, tai $MC = 10$. Iš čia randame lyderės pelną maksimizuojančią gamybos apimtį:

$$y_1^* = \frac{80 - 10(3+1)}{2} = 20$$

Tuomet $p = 80/4 - 1/4y = 15$. Iš čia plaukia, kad $p = y_2 = 15$. Įmonės B pelnas bus lygus $\pi = (20 \times 15 - 10 \times 20) = 100$. Jei šalyje pelno mokesčio tarifas yra 20 %, įmonė sumokės pelno mokesčių, lygų 20.

Tačiau, jei, tarkime, įmonė A ir B susitaria, kad įmonė A įmonei B parduos žaliavą už didesnę kainą. Dėl to padidėja įmonės B kaštai. Tarkime, įmonės B sąnaudų funkcija tapo $C_1 = 15y_1$. Iš čia išeina, kad įmonė B gamins ne 20 vnt. produkcijos, o 10 vnt., nes:

$$y_1^* = \frac{80 - 15(3+1)}{2} = 10$$

Tokiu būdu produkcijos pardavimo kaina p padidėja iki 17,5 ($p = 80/4 - 1/4y = 20 - 2,5 = 17,5$), t.y. tiek įmonė B, tiek nesusijusi įmonė C parduos produkciją už didesnę kainą. Šiuo atveju įmonės B pelnas bus lygus tik 25 ($10 \times 17,5 - 15 \times 10 = 25$). Įmonė B sumokės pelno mokesčių, lygų 5 (vietoje 20). Kadangi grupės įmonė A padidino žaliavų pardavimo kainą, ši įmonė uždirbs daugiau pelno ir atitinkamai sumokės daugiau mokesčių. Šalyje, kurioje veikia įmonė A, pelno mokestis yra mažesnis, negu šalyje, kurioje veikia įmonė B, todėl grupės mastu bus sumažinta mokesčių našta, o į šalies, kurioje veikia įmonė B, biudžetą sumokėta mažiau mokesčių, negu turėtų būti sumokėta.

Ir nors įmonė B prekes parduoda įmonei D už rinkos kainą, tačiau, turėdama rinkos galią, įmonė B gali daryti įtaką nesusijusio asmens, įmonės C, kainodarai ir tokiu būdu, formaliai nepažeisdama „ištiesiosios rankos“ principo, sumažinti mokesčių naštą grupės mastu.

Dėl to autorius siūlo mokesčių administratoriui lyginti ne prekių kainas, nustatytas įmonių B ir C, t. y. taikyti palyginamosios nepriklausomos kainos metodą (nors šis metodas yra prioritetinis metodas kitų keturių metodų atžvilgiu), o lyginti lyginamų nepriklausomų įmonių, kurios veikia tobulos konkurencijos rinkose, pelningumą, t. y. taikyti „kaštai plus“ metodą arba „transakcijos grynosios maržos“ metodą. Pavyzdžiui, jei minėtos įmonės B ir C veikia oligopolinėje rinkoje Lietuvoje, tuomet lyginti reikėtų kitų šalių rinkoje (jei jos nėra oligopolinės ar monopolinės rinkos) veikiančių panašių į įmones B ir C gamintojų pelningumą (veiklos pelningumą, antkainį nuo savikainos ir pan.).

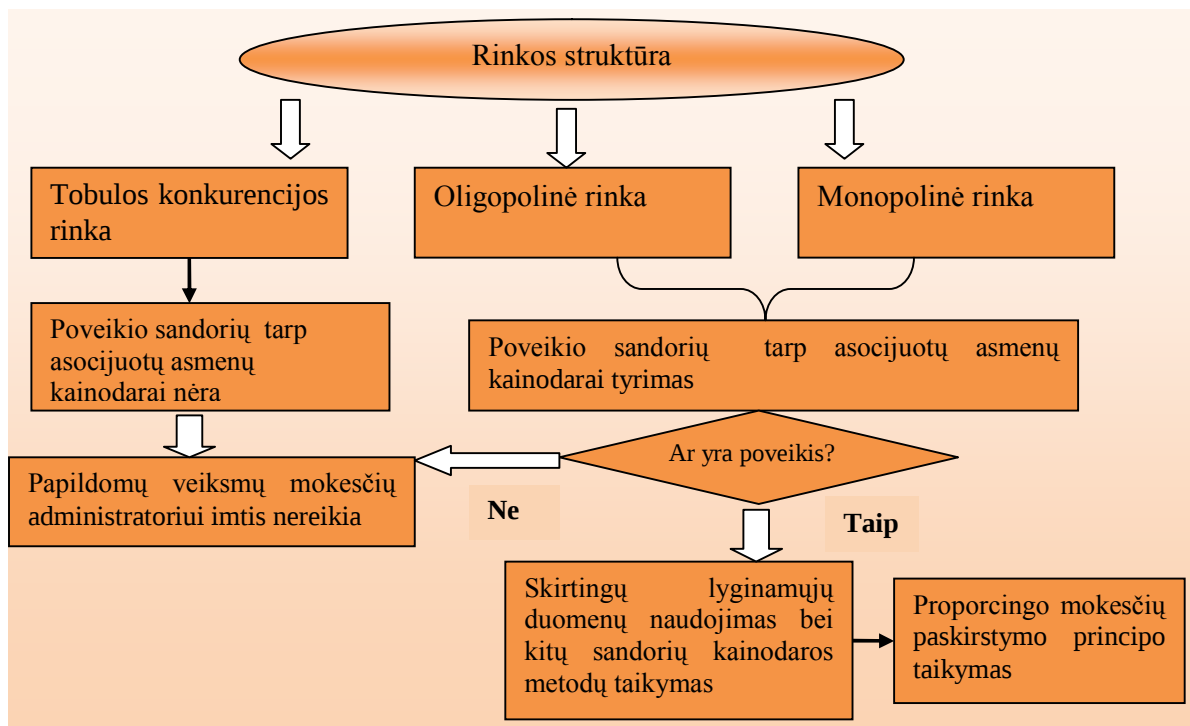
Tuo atveju, jei tokie lyginamieji duomenys nėra tinkami ar prieinami, galėtų būti taikomas proporcingo apmokestinamo pelno paskirstymo principas (šis principas yra aprašytas 3.2 disertacijos dalyje). Taikant šį principą sandorio šalių apmokestinamo pelno ir mokėtinų mokesčių dydis nepriklausytų nuo įmonės B parduodamų prekių susijusiam asmeniui įmonei D kainos.

Kaip ir oligopolinėje rinkoje, taip pat ir monopolinėje rinkoje veikianti grupės įmonė gali manipuluoti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara. Pavyzdžiui, įmonė A, kuri veikia monopolinėje rinkoje, teikia tokias pačias paslaugas susijusiai įmonei B bei nesusijusiai įmonei C.

Remiantis sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros taisyklėmis, įmonė A turi nustatyti vienodą paslaugų kainą tiek susijusiai įmonei B, tiek nesusijusiai įmonei C. Turėdama monopolinę rinkos galią, įmonė A gali keisti (didinti ar mažinti) paslaugų kainą nesusijusiai įmonei C, kartu keisdama kainą ir susijusiai įmonei B.

Dėl to, kaip ir oligopolinės rinkos struktūros atveju, esant monopolinei rinkos struktūrai reikėtų parinkti skirtingus lyginamuosius duomenis (pvz., lyginti kaip už tokias pačias paslaugas atsilyginama kitose rinkose, bet nelyginti įmonės A kainų, nustatytų nesusijusiai įmonei C) ir / ar taikyti skirtingus kainodaros metodus. Jei tokių lyginamųjų duomenų nėra, ar jie netinkami, galėtų būti taikomas proporcingo apmokestinamo pelno paskirstymo principas.

Rinkos struktūros poveikio sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai tyrimo etapai pateikti 23 paveiksle.

23 pav. Rinkos struktūros poveikio sandorio tarp asocijuotų asmenų kainodarai tyrimo etapai

Šaltinis: sukurta autoriaus, remiantis Nielsen S., Raimondos – Moller P., Schelderup G., 2001

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad į rinkos struktūros poveikį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai turi būti atsižvelgta visose valstybėse, kuriose veikia sandorio šalys. Jei šis poveikis bus vertinamas ir pašalinamas tik vienos šalies mokesčių administratoriaus, kyla rizika, jog gali susidaryti dvigubas ekonominis apmokestinimas sandorio šalims dėl skirtingų kainodaros metodų taikymo skirtingose šalyse (pvz., vienos šalies mokesčių administratorius atmeta palyginamosios nepriklausomos kainos metodą ir taiko „kaštai plus“ metodą dėl to, jog viena iš įmonių veikia oligopolinėje rinkoje, o kitos šalies mokesčių administratorius taiko palyginamosios nepriklausomos kainos metodą).

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainų koregavimas. Mokesčių mokėtojas, apskaičiuodamas apmokestinamąjį pelną, pajamomis iš sandorio, sudaryto su asocijuotu asmeniu, turi pripažinti sumą, atitinkančią tokio sandorio tikrąją rinkos kainą, o leidžiamais atskaitymais turi pripažinti tokio sandorio sąnaudų sumą, atitinkančią tokio sandorio tikrąją rinkos kainą. Tais atvejais, kai nustatytų reikalavimų nesilaikoma, mokesčių administratorius pelno mokesčio apskaičiavimo tikslais gali koreguoti iš sandorio tarp asocijuotų asmenų susidariusio apmokestinamojo pelno sumą, jei gauta apmokestinamo pelno suma skiriasi nuo tos,

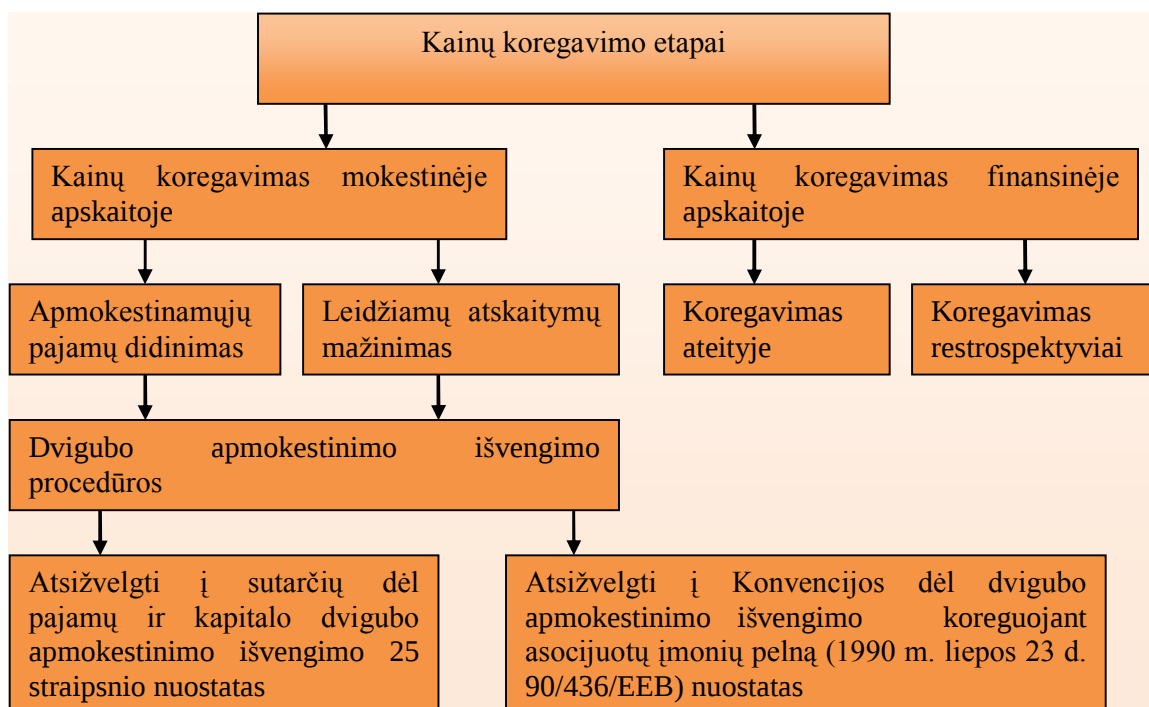
kuri būtų uždirbta atlikus sandorį pagal tikrąją rinkos kainą (Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 40 str. 2 d.).

Tuo atveju, jei atliekamas kainos koregavimas didinant pardavimo kainą, padidėja apmokestinamos pajamos, o jeigu atliekamas kainos koregavimas mažinant pirkimo kainą, sumažėja su tuo sandoriu susijusios sąnaudos, t.y. padidėja neleidžiami atskaitymai pelno mokesčio tikslais. Abiem atvejais koreguojamas įmonės mokestinis rezultatas, t. y. koreguojamas mokėtinas pelno mokestis. Todėl jei koregavimas atliekamas po metinės pelno mokesčio deklaracijos pateikimo, įmonė turės tikslinti šią deklaraciją, sumokėti papildomai priskaičiuotą mokestį ir delspinigius.

Svarbu pažymėti, kad mokesčių administratorius gali koreguoti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą ne tik pelno mokesčio tikslais, bet ir kitų mokesčių (pvz. tikrindamas pridėtinės vertės mokestį, gyventojų pajamų mokestį, muitus) tikslais, jei mokesčių mokėtojo sumokėtų mokesčių suma skiriasi nuo tos, kuri būtų uždirbta atlikus sandorį pagal tikrąją rinkos kainą. Koreguodamas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą pridėtinės vertės mokesčio tikslais, mokesčių mokėtojas turi ne tik tikslinti pridėtinės vertės mokesčio deklaraciją, bet ir išrašyti koreguojančią sąskaitą faktūrą (paprastą ar kreditinę) ir atitinkamai koreguoti finansinę apskaitą (pelno mokesčio tikslais finansinė apskaita nebūtinai turi būti koreguojama). Gavusi sąskaitą kita sandorio šalis padidėjusį pirkimo pridėtinės vertės mokestį gali įsitraukti į atskaitą.

Tuo atveju, jeigu yra viršijamas materialumo lygis, nustatytas finansinio audito tikslais, kainų koregavimas finansinėje apskaitoje turi būti atliekamas retrospektyviai, o jei materialumo lygis nėra viršijamas, sandorių kainos finansinėje apskaitoje turi būti koreguojamos ateityje.

Kainų koregavimo etapai pateikiami 24 paveiksle.

24 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros koregavimo etapai

Šaltinis: sukurta autoriaus

Jeigu po mokesčių administratoriaus atliktų koregavimo veiksmų susidaro ekonominis dvigubas apmokestinimas, tokio apmokestinimo panaikinimo klausimams spręsti gali būti taikomos:

- Konvencijos dėl dvigubo apmokestinimo išvengimo koreguojant asocijuotų įmonių pelną (1990 m. liepos 23 d. 90/436/EEB) nuostatos;
- Sutarčių dėl pajamų ir kapitalo dvigubo apmokestinimo išvengimo 25 straipsnio nuostatos.

Ekonominis dvigubas apmokestinimas gali susidaryti tada, kai kainų koregavimas atliekamas tik vienai sandorio šaliai, o kitai – ne. Pavyzdžiui, įmonė A teikia paslaugas įmonei B. Už paslaugas įmonė B sumokėjo 500 000 eurų. Šalies B mokesčių administratorius nustatė, kad įmonė B per brangiai pirko paslaugas iš įmonės A, ir todėl tam tikrą dalį sumokėto mokesčio už paslaugas (tarkime, 200 000 eurų) priskyrė prie neleidžiamų atskaitymų pelno mokesčio tikslais. Tačiau šalies A mokesčių administratorius nesutiko sumažinti paslaugų pardavimo kainos ir atitinkamai, t. y. 200 000 eurų, sumažinti įmonės A apmokestinamąsias pajamas. Taip dalis mokesčio už paslaugas, t. y. 200 000 eurų, yra apmokestinama du kartus: įmonei A šios pajamos yra priskiriamos prie apmokestinamųjų pajamų, o įmonei B šios sąnaudos nemažina

įmonės apmokestinamųjų pajamų, nes yra priskirtos prie neleidžiamų atskaitymų pelno mokesčio tikslais.

Dėl šių priežasčių labai svarbu, kad skirtingų valstybių mokesčių administratoriai vienodai traktuotų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros taisykles ir mokesčių tikslais pripažintų kitų mokesčių administratorių atliktus kainų koregavimus.

Baudų nustatymas. Skirtingose pasaulio šalyse yra taikomos įvairaus pobūdžio baudos, susijusios su sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros taisyklių pažeidimais: už kontroliuojamų sandorių kainų neatitiktį „ištiesiosios rankos“ principui, už sandorių kainodaros dokumentacijos neturėjimą ir pan. ES sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros forumo leidinyje „Review of penalty regimes within ES regarding transfer pricing documentation and adjustments“ tokios baudos klasifikuojamos į įvairias grupes, pavyzdžiui, administracinės, kriminalinės, specifinės ir kitos baudos (EU Joint Transfer Pricing Forum, 2005). Autorius siūlo skirti šias dvi pagrindines baudų rūšis:

- Baudos už sandorių kainodaros dokumentacijos neturėjimą, neatsižvelgiant į tai, ar kontroliuojamų sandorių kainodara atitinka rinkos kainas. Iš ES šalių tokios baudos yra taikomos Danijoje (baudos dydis 200 % įmonės sąnaudų, sutaupyto nerengiant dokumentacijos), Suomijoje (maksimalios baudos dydis 25 000 eurų), Vengrijoje (baudos dydis iki 8 000 eurų, jei nėra vieno sandorio kainodaros dokumentacijos) ir Vokietijoje (maksimalaus baudos dydis yra 1 mln. eurų).
- Baudos už mokesčių (pvz., pelno mokesčio, PVM, muitų) nesumokėjimą dėl neteisingo sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo. Šių baudų dydis priklauso nuo nesumokėtų mokesčių sumos ir skirtingose ES valstybėse tokių baudų dydžiai svyruoja nuo 3 % (Airijoje) iki 260 % (Italijoje) nesumokėtų mokesčių sumos. Liuksemburgas yra vienintelė ES valstybė, kurioje nėra nustatyta bauda už neteisingą sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymą.

Lietuvoje nėra nustatytos baudos už sandorių kainodaros dokumentacijos neturėjimą ir nepateikimą mokesčių administratoriui per 30 dienų po pareikalavimo.

Tačiau Lietuvoje yra taikomos baudos už mokesčių nesumokėjimą dėl neteisingo sandorių kainodaros nustatymo. Jei mokesčių administratorius nustato, kad sandoris tarp asocijuotų asmenų buvo sudarytas ne rinkos kaina ir šio sandorio kainodara yra koreguojama, atitinkamai padidėja įmonės apmokestinamosios pajamos arba sumažinami leidžiami atskaitymai pelno mokesčio tikslais. Dėl šių priežasčių padidėja įmonės mokėtini mokesčiai: pelno mokestis, muitai ir importo PVM (jei buvo padidinta įsigytų prekių, atsivežtų iš ne ES šalių, vertė), gyventojų pajamų mokestis (jei sandoris sudarytas su fiziniu asmeniu). Remiantis Lietuvos

Respublikos mokesčių administravimo įstatymu (139 straipsnis), įmonėms už mokesčių nesumokėjimą gali būti skiriama bauda - nuo 10 % iki 50 % nesumokėtų mokesčių sumos. Be to, yra numatyti delspinigiai už laiku nesumokėtus mokesčius.

Pavyzdžiui, įmonė gamindavo ir pardavdavo prekes kitai grupės įmonei. Prekių kainodara buvo nustatyta „kaštai plius“ metodu, prie prekių pardavimo savikainos pridedant 20 % antkainį. Per 2008 m. įmonės pajamos iš prekių pardavimo buvo 24 mln. litų, o prekių pardavimo savikaina – 20 mln. litų. Įmonė patyrė 3 mln. litų veiklos sąnaudų, todėl apmokestinamasis įmonės pelnas buvo 1 mln. litų ($24 - 20 - 3$). 2008 m. pelno mokesčio tarifas buvo 15%, todėl įmonė sumokėjo 150 tūkst. litų pelno mokesčio. Patikrinimo metu mokesčių administratorius nustatė, kad rinkoje nepriklausomi gamintojai vidutiniškai uždirbdavo 30 % antkainį nuo pardavimo savikainos, todėl įmonė turėjo uždirbti ne 24 mln. litų pajamų, o 26 mln. litų ($20 + 20 \times 30\%$). Atitinkamai įmonės apmokestinamasis pelnas padidėja 2 mln. litų ir įmonei yra papildomai priskaičiuojama 300 tūkst. litų pelno mokesčio. Tokiu atveju bauda šiai įmonei už nesumokėtus mokesčius gali siekti nuo 30 iki 150 tūkst. litų.

Lietuvoje taikomos baudos yra panašaus dydžio kaip ir daugelyje kitų ES šalių, t. y. patenka į 10 % – 100 % nuo nesumokėtų mokesčių sumos intervalą (žr. 18 lentelę).

18 lentelė. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros baudų dydžiai ES šalyse 2009 m.

Baudos dydis	ES šalis
Baudos nenustatytos	Liuksemburgas
Baudos iki 10 % nesumokėtų mokesčių	Airija* Austrija, Graikija, Kipras, Malta, Suomija** Vokietija
Baudos nuo 10 % iki 100 % nesumokėtų mokesčių	Airija*, Belgija***, Bulgarija, Čekija, Didžioji Britanija, Ispanija, Lietuva, Lenkija, Olandija, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Slovėnija, Suomija**, Švedija, Vengrija
Baudos nuo 100 % nesumokėtų mokesčių	Belgija***, Italija, Latvija, Danija
Baudos dydis priklauso nuo delspinigių, palūkanų normos ir nesumokėtų mokesčių sumos	Estija, Slovakija

* - Airijoje baudos dydis gali būti nuo 3 % iki 100 %; dažniausiai taikoma 5 – 30 % bauda.

** - Suomijoje baudos dydis svyruoja nuo 5 % iki 30 %;

*** - Belgijoje baudos dydis svyruoja nuo 10 % iki 200 %, tačiau dažniausiai taikoma nuo 10 iki 50 % bauda.

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis PricewaterhouseCoopers, International Transfer Pricing, 2009

Mažesnės baudos negu Lietuvoje, t. y. mažiau negu 10 % nesumokėtų mokesčių sumos, yra taikomos šalyse, kuriose galioja maži pelno mokesčio tarifai, pavyzdžiui, Airijoje, Kipre, Liuksemburge, Maltoje. Šiose šalyse yra taikomos įvairios mokesčių lengvatos tarptautinių bendrovių kontroliuojančioms įmonėms, todėl mažai tikėtina, kad grupės įmonės manipuliuos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara siekdamos sumažinti mokėtinus mokesčius. Taip pat nedidelės baudos yra taikomos šalyse, kuriose dar nėra įteisinti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reikalavimai, pavyzdžiui, Austrijoje, Graikijoje, Maltoje, Liuksemburge. Pažymėtina, kad Vokietijoje baudosi už sandorių kainodaros koregavimą yra mažesnės (5 – 10 % nesumokėtų mokesčių sumos) negu Lietuvoje, tačiau Vokietijoje yra didelės baudos (iki 1 mln. eurų) už sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros dokumentacijos neturėjimą.

Didesnės baudos negu Lietuvoje, t. y. daugiau negu 50 % nesumokėtų mokesčių sumos, yra taikomos šiose ES šalyse: Slovėnijoje (iki 60 %), Prancūzijoje (iki 80 %), Didžiojoje Britanijoje (iki 100 %), Latvijoje (100 %), Belgijoje (iki 200 %), Danijoje (iki 200 %), Italijoje (iki 260 %).

Pažymėtina, kad daugelyje ES šalių, ir Lietuvoje, baudų dydžių ribos „nuo – iki“ gana smarkiai svyruoja, pavyzdžiui, Belgijoje gali būti taikoma nuo 10 % iki 200 %, o Italijoje – nuo 100 % iki 260 % dydžio bauda, tačiau nėra aiškių kriterijų, nuo kurių priklausytų tikslus baudos dydis. Lietuvoje taip pat nėra nustatytų aiškių kriterijų, nuo ko priklauso baudos dydis (pvz. kodėl vienu atveju yra taikoma 10%, o kitu atveju - 50% bauda).

Ir tik kai kuriose ES šalyse yra nustatyta arba fiksuoto dydžio bauda (tam tikras nuo nesumokėtų mokesčių sumos procentas), pavyzdžiui, Latvijoje yra taikoma 100 %, o Lenkijoje ir Vengrijoje – 50 % nesumokėtų mokesčių bauda, arba yra nustatyti aiškūs baudos skyrimo kriterijai. Slovėnijoje yra taikoma 20 % bauda, jei nesumokėtų mokesčių suma neviršija 420 eurų, 40% bauda – jei nesumokėtų mokesčių suma yra nuo 420 iki 4200 eurų, 60 % bauda – jei nesumokėtų mokesčių suma viršija 4200 eurų.

Tokios skirtingos baudų rūšys, baudų dydžiai ir jų taikymo kriterijai ES šalyse gali iškreipti „ištistosios rankos“ principą nustatant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą. Todėl baudų sistemos ES šalyse turėtų būti kuo labiau suvienodintos, t. y. harmonizuotos (EU Joint Transfer Pricing Forum, 2005). Baudos apskritai neturėtų būti skiriamos tada, kai mokesčių mokėtojai nustatė „ištistosios rankos principo“ neatitinkančią sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą dėl to, kad jam nebuvo prieinami lyginamieji duomenys, kuriuos naudojo mokesčių administratorius tikrindamas kainodaros atitikimą „ištistosios rankos“ principui (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Nustatant baudą už sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros neatitiktį „ištiesiosios rankos“ principui, autorius siūlytų remtis Hyde ir Choe modeliu (šis modelis aprašytas pirmoje disertacijos dalyje). Taikant šį modelį baudos dydis P yra skaičiuojamas pagal šią formulę:

$$P = (p_B - p_A) q_B / F (t - a), \text{ čia}$$

P - baudos dydis įmonei B, jei $p_B > p_A$ arba įmonei A, jei $p_B < p_A$,

p_B – pelno mokesčio tarifas šalyje, kurioje veikia įmonė B, parduodant prekes / paslaugas,

p_A – pelno mokesčio tarifas šalyje, kurioje veikia kita sandorio šalis, perkanti prekes / paslaugas,

q_B – parduodamų prekių / paslaugų kiekis,

t – kontroliuojamo sandorio, t. y. parduodamų prekių / paslaugų, kaina,

a – prekių / paslaugų rinkos kaina,

F – tikimybė, kad įmonė bus patikrinta mokesčių administratoriaus.

Žinoma, taikant šią formulę, mokesčių administratoriui tektų nustatyti baudos dydį individualiai kiekvienam mokesčių mokėtojui, nustačiusiam rinkos kainą neatitinkančią sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą. Toks baudos nustatymas galėtų būti per daug sudėtingas, dėl to autorius siūlo nustatyti baudų dydžius tam tikroms įmonių grupėms, suskirstytoms pagal tam tikras ūkio šakas, kuriose jos veikia, veiklos apimtį ir pan.

3.2. Proporcingo mokesčių paskirstymo principas ir jo taikymas

Proporcingo mokesčių paskirstymo principas (angl. *formulary apportionment approach*) apibrėžiamas kaip sistema, kurią taikant pagal iš anksto nustatytą formulę yra paskirstomas visos įmonių grupės konsoliduotas apmokestinamas pelnas konkrečiai grupės įmonei, įskaitant nuolatines buveines, skirtingose šalyse (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Proporcingo mokesčių paskirstymo principas – tai „ištiesiosios rankos“ principo alternatyva. Jei vadovaujantis „ištiesiosios rankos“ principu, kiekvieno sandorio tarp asocijuotų asmenų kaina turi atitikti rinkos kainą ir kiekvienos sandorio šalies mokėtinų mokesčių dydis priklauso nuo jos rezultato, tai pagal proporcingo mokesčių paskirstymo principą visa įmonių grupė yra laikoma viena įmone ir todėl kiekvienos sandorio šalies mokėtinų mokesčių dydis priklauso nuo visos įmonių grupės konsoliduoto rezultato.

Esminis skirtumas tarp proporcingo mokesčių paskirstymo principo ir „ištiesiosios rankos“ principo yra tas, jog taikant pirmąjį grupės įmonėms nebelieka reikalavimų nustatyti kontroliuojamų sandorių rinkos kainą ir mokesčių administratoriui nereikia tikrinti kiekvieno sandorio, sudaryto tarp asocijuotų asmenų, kainodaros atitikties „ištiesiosios rankos“ principui.

Yra du būdai, kaip gali būti taikomas proporcingo mokesčių paskirstymo principas:

- Proporcingo mokesčių paskirstymo principo taikymas globaliu mastu, t. y. tarp skirtingų valstybių;
- Proporcingo mokesčių paskirstymo principo taikymas tik tam tikroje mokesčių jurisdikcijoje. Dabar šis principas yra taikomas trijose federacinėse valstybėse: JAV, Kanadoje ir Šveicarijoje, kuriose yra nustatyti skirtingi pelno mokesčio tarifai šalies valstijose / provincijose / kantonuose (Hamaekers ir Hubert, 2009).

Įmonės apmokestinamasis pelnas dažniausiai paskirstomas naudojant tokius kriterijus: įmonių pajamos, sąnaudos, turimo turto vertė, darbuotojų darbo užmokesčio sąnaudos ir pan. Šių kriterijų svoris gali priklausyti nuo ūkio šakos, kurioje veikia grupės įmonė (tokia sistema veikia Šveicarijoje), nuo regiono (tokia sistema veikia skirtingose JAV valstijose) arba kriterijai gali būti iš anksto fiksuoti (tokia sistema veikia Kanadoje).

Apmokestinamasis pelnas grupės įmonėse galėtų būti skaičiuojamas pagal šią formulę: (Overesh M., 2006):

$$T_i = t_i \left[a_i^P \frac{P_i}{P} + a_i^L \frac{L_i}{L} + a_i^S \frac{S_i}{S} \right] \Pi_i,$$

čia: T – konkrečios grupės įmonės mokėtinas pelno mokestis,

t – pelno mokesčio tarifas, taikomas konkrečiai grupės įmonei,

P_i – konkrečios grupės įmonės turto balansinė vertė,

P – visos įmonių grupės turto balansinė vertė,

L_i – konkrečios grupės įmonės darbuotojų darbo užmokesčio sąnaudos,

L – visos įmonių grupės darbuotojų darbo užmokesčio sąnaudos,

S_i – konkrečios grupės įmonės pardavimo pajamos,

S – visos įmonių grupės pardavimo pajamos,

a – kiekvieno iš trijų kriterijų (P , L , S) svoris,

Π_i – įmonių grupės apmokestinamasis pelnas.

Proporcingo mokesčių paskirstymo principo taikymo pavyzdys, naudojant pirmiau pateiktą formulę ir darant prielaidą, kad visi kriterijai (pardavimai, turtas ir darbuotojų darbo užmokesčio sąnaudos) turi vienodą svorį, lygų 1/3, pateikiamas 19 lentelėje.

19 lentelė. Proporcingo mokesčių paskirstymo principo taikymo pavyzdys (mln. EUR)

Įmonės pavadinimas	Pardavimo pajamos	Turto vertė	Darbuotojų darbo užmokesčio sąnaudos	Apmokestinamas pelnas	Apmokestinamas pelnas (skaičiuotas pagal formulę),
A	30	30	5	4,5	2,49
B	10	15	2	-1	1,06
C	50	15	5	2,5	2,45
Visos grupės rezultatas	90	60	12	6	6

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Visos įmonių grupės apmokestinamojo pelno rezultatai lieka vienodi (perskaičiuojant pelną pagal proporcingo mokesčių paskirstymo principą, tačiau atskirų įmonių rezultatai skiriasi: įmonės A pelnas prieš mokesčius sumažėjo nuo 4,5 iki 2,49 mln. EUR, įmonė B turės mokėti pelno mokestį nuo 1,06 mln. EUR sumos (nors pagal buvusį rezultatą patyrė nuostolį), o įmonės C rezultatas liko beveik nepakitęs.

Proporcingo mokesčių paskirstymo sistema pradėta domėtis praėjusio šimtmečio aštuntajame dešimtmėčiu tiek JAV, tiek EBPO šalyse. Pastarąjį dešimtmetį nemažai diskusijų kilo Europos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros forume, Europos Komisijoje dėl šio principo taikymo galimybių ES šalyse.

Proporcingo mokesčių paskirstymo principo taikymo galimybės, pranašumai bei trūkumai išsamiai nagrinėjami užsienio autorių (Langbein S., 1986; Robinson P., 2000; Weiner J., 2002; Wellish D., 2004; Gresik T., 2006; Overesh M., 2006; Hubert H., 2009) darbuose. Šio principo pranašumai ir trūkumai, palyginti su „ištiesiosios rankos“ principu, pateikiami 20 lentelėje.

20 lentelė. Proporcingo mokesčių paskirstymo principo pranašumai ir trūkumai, palyginti su „ištiesiosios rankos“ principu

Pranašumai	Trūkumai
Sumažėja mokesčių administratoriaus išlaidos, skiriamos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimams	Įmonių pelnas apmokestinamas ne pagal faktinius kiekvienos iš grupės įmonių rezultatus, o tai gali iškreipti laisvosios rinkos dėsnius
Įmonėms sumažėja galimybės susimąžinti mokėtinus mokesčius, manipuliuojant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara	Subjektyvus formulės kriterijų ir jų svorių parinkimas
Panaikinama dvigubo ekonominio apmokestinimo rizika	Sunkumai suderinant apmokestinamų pajamų paskirstymo kriterijus ir jų svorius tarp skirtingų valstybių
	Valstybės, kuriose pelno mokesčio tarifas yra mažas, surinks mažiau pelno mokesčio į šalies biudžetą.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Gresik T., 2006; Overesh M., 2006; Hubert H., 2009

Kadangi tiek „ištiesiosios rankos“ principas, tiek proporcingo mokesčių paskirstymo principas turi ir pranašumų, ir trūkumų, autorius siūlytų mokesčių administratoriui naudoti proporcingo mokesčių paskirstymo principą tam tikrais atvejais, kai:

- nėra galimybių patikimai įvertinti / nustatyti „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančią sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą;
- nėra pakankamai lyginamųjų duomenų, kurie yra reikalingi, norint įvertinti, ar sandoriai tarp asocijuotų asmenų buvo sudaryti rinkos kaina.

Viena iš asocijuotų sandorių šalių ar abi asocijuotos sandorio šalys veikia oligopolinėje ar monopolinėje rinkose (nes tokioje rinkoje veikianti įmonė gali manipuluoti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara bei susimąžinti mokėtinus mokesčius, net ir nustatydamą „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančią kainą.

Išvados

Remiantis pateikta sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodika, mokesčių administratoriui, kuris atlieka sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimus, pirmiausiai siūloma atrinkti tas įmones, kurios:

- Sudaro sandorius su asocijuotais asmenimis, veikiančiais šalyse ar / r teritorijose, kur galioja labai maži mokesčių tarifai bei patiria nuolatinius veiklos nuostolius;
- Sudaro specifinius sandorius, tokius kaip antai: valdymo paslaugų teikimas bei nematerialiojo turto perleidimas, nes šie sandoriai dažniausiai sudaromi tik tarp susijusių asmenų ir todėl kyla sunkumų ieškant lyginamųjų duomenų bei nustatant tikrąją rinkos kainą.
- Perleido dalį savo funkcijų / verslo ar buvo reorganizuotos.

Mokesčių administratoriui siūloma atsižvelgti ir į rinkos, kurioje sudaromi lyginamieji sandoriai ar veikia lyginamos įmonės, struktūrą bei įvertinti galimą monopolinių ir oligopolinių įmonių, kurios turi rinkos galią, poveikį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai. Jei mokesčių administratorius nustato, kad monopolinės ir oligopolinės įmonės gali daryti įtaką sandorių su trečiomis šalimis kainodarai ar nepriklausomų lyginamųjų įmonių uždirbamam pelningumui, vertindamas sandorių su asocijuotais asmenimis kainodarą mokesčių administratorius turėtų:

- parinkti skirtingus lyginamuosius duomenis (jei tokių yra), ar
- taikyti skirtingus kainodaros metodus (pvz., vietoje palyginamosios nepriklausomos kainos metodo būtų galima taikyti pelno padalinimo metodą ar „transakcijos grynosios maržos“ metodą).

Mokesčių administratoriui nustačius, kad sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara neatitinka „ištiestosios rankos“ principo, kainos turi būti koreguojamos, perskaičiuojamos tikrinamos įmonės apmokestinamos pajamos, priskaičiuojami papildomai mokėtini mokesčiai ir skiriamos baudos bei delspinigiai (už laiku nesumokėtus mokesčius).

Atlikta teisės aktų analizė parodė, kad Lietuvoje iki šiol nėra nustatyta baudų už neteisingą sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymą ir dokumentacijos neturėjimą. Tačiau Lietuvoje yra taikomos baudos už mokesčių nesumokėjimą dėl neteisingo sandorių kainodaros nustatymo. ES šalyse baudų už kontroliuojamų sandorių kainodaros neatitiktį „ištiestosios rankos“ principui nustatymo principai ir dydžiai yra labai skirtingi. Tokios skirtingos baudų rūšys, baudų dydžiai ir jų taikymo kriterijai ES šalyse gali iškraipyti „ištiestosios rankos“ principą nustatant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą. Todėl yra

siūloma kuo labiau suvienodinti (harmonizuoti) baudų sistemas ES šalyse. Baudos dydį už sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros neatitiktį „ištiesiosios rankos“ principui siūloma skaičiuoti atsižvelgiant į:

- skirtumą tarp mokesčių mokėtojo nustatytos kontroliuojamo sandorio kainos ir rinkos kainos;
- skirtumą tarp pelno mokesčio tarifų skirtingose valstybėse, kuriose veikia sandorio šalys (jei sandoris vykdomas tarp skirtingų valstybių įmonių);
- tikimybę, kad mokesčių administratorius patikrins mokesčių mokėtojo sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą.

4. SANDORIŲ TARP ASOCIJUOTŲ ASMENŲ KAINODAROS MODELIS IR JO PRAKTINIS TAIKYMAS

4.1. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelio struktūra

Šiame disertacijos skyriuje pateikiamas autoriaus sukurtas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis (žr. 25 pav.). Šis modelis yra sudarytas tam, kad būtų galima supaprastinti „ištiesiosios rankos“ principo taikymą tiek mokesčių mokėtojams, kurie turi nustatyti sandorių su asocijuotais asmenimis kainas, atitinkančias rinkos kainas, tiek mokesčių administratoriams, tikrinantiems sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros teisingumą.

Siūlomas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis susideda iš:

- 1) sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo metodikos mokesčių mokėtojams, kuri apima penkis pagrindinius etapus:
 - rinkos ir funkcinės analizės atlikimą,
 - lyginamųjų duomenų paiešką,
 - sandorių kainodaros metodo parinkimą,
 - pelningumo rodiklių skaičiavimą,
 - „ištiesiosios rankos“ principo intervalo ir tikrosios rinkos kainos nustatymą;
- 2) sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros kontrolės metodikos mokesčių administratoriui, kuri apima penkis pagrindinius etapus:
 - tikrinamų įmonių atranką,
 - sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros ir dokumentacijos tikrinimą,
 - rinkos struktūros poveikio sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai įvertinimą,
 - sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros koregavimą,
 - baudų skyrimą.

Taip pat šiame disertacijos skyriuje apibūdinamas šio modelio praktinis taikymas: nagrinėjami tipinių sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo pavyzdžiai bei vertinamas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros kontrolės efektyvumas Lietuvoje.

Šis modelis kurtas tokiu nuoseklumu:

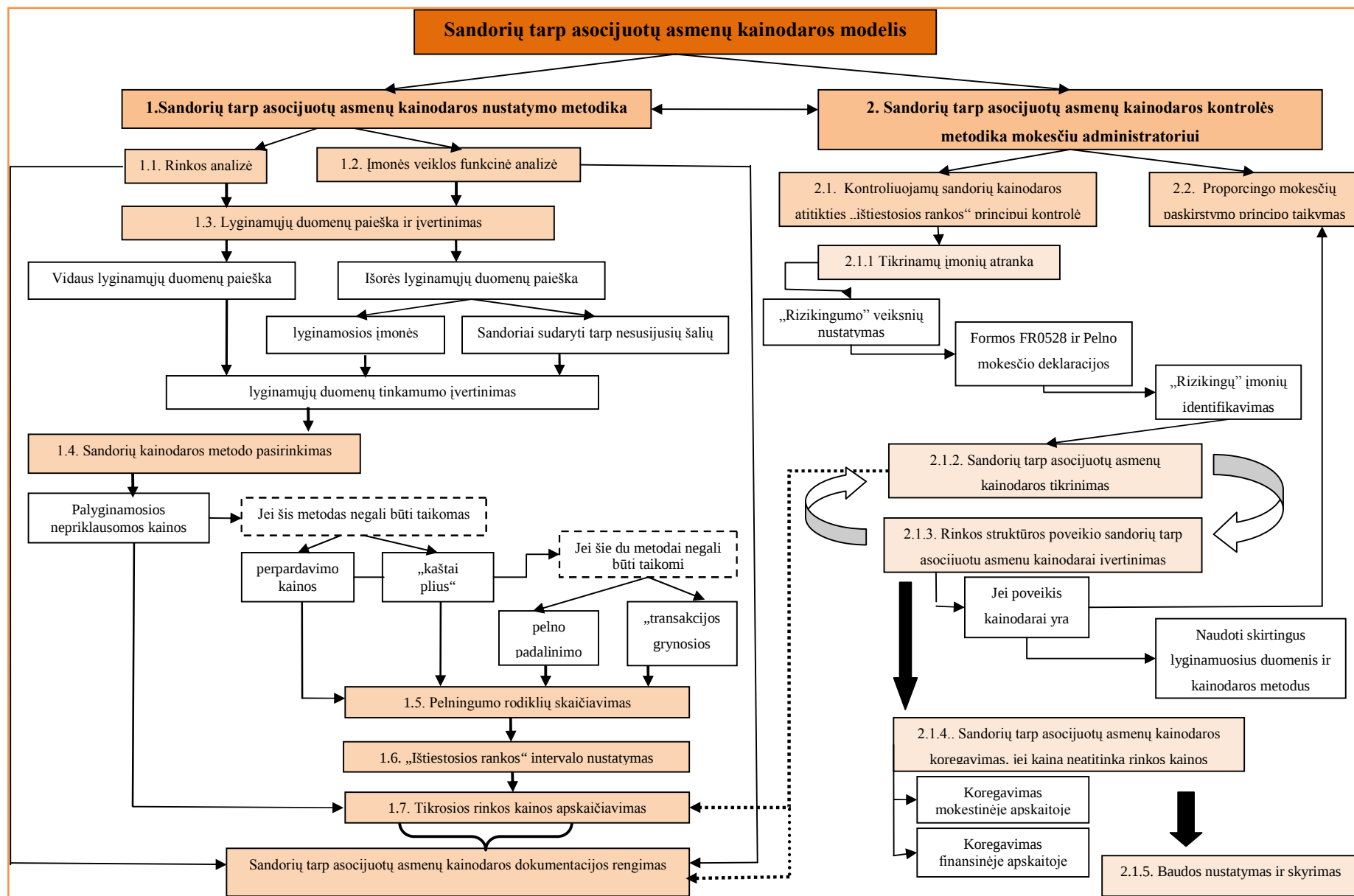
- Išnagrinėta, kaip atlikti rinkos analizę bei kontroliuojamame sandoryje dalyvaujančių įmonių funkcinę analizę;
- Pateiktos rekomendacijos, kaip ieškoti vidaus ir išorės lyginamųjų duomenų ir juos įvertinti;
- Įvertinti sandorio tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai, pateikiant jų naudojimo rekomendacijas;
- Atlikta pelningumo rodiklių, kurie naudojami nustatant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, lyginamoji analizė;
- Išnagrinėti „ištiesiosios rankos“ intervalo nustatymo ir tikrosios rinkos kainos apskaičiavimo ypatumai;
- Pateikta dažniausiai sudaromų tarp asocijuotų asmenų sandorių rūšių (prekių pardavimo, paslaugų, paskolų, nematerialiojo turto perleidimo) kainodaros nustatymo pavydžių.
- Nurodyti įmonių, kurių sudaromų sandorių su asocijuotais asmenimis kainodarą rekomenduotina tikrinti, atrankos kriterijai;
- Pasiūlyta, į ką turėtų atkreipti dėmesį mokesčių administratorius, tikrindamas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą;
- Įvertintos įmonių, veikiančių monopolinėse ir oligopolinėse rinkose, galimybės daryti įtaką sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai bei pateikta sprendimų, kaip užtikrinti „ištiesiosios rankos“ principo veikimą tokiose rinkose;
- Pateikti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros koregavimo etapai tiek finansinėje apskaitoje, tiek pelno mokesčio tikslais;
- Sukurta baudų už sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros neatitiktį „ištiesiosios rankos“ principui nustatymo metodika;
- Įvertintas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros kontrolės efektyvumas Lietuvoje.

Pažymėtina, kad šį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelį gali taikyti:

- Įmonės, veikiančios įvairiose ūkio šakose (pramonės, prekybos, paslaugų, finansų ir kt.);
- Įmonės, sudarančios visų rūšių sandorius su asocijuotais asmenimis (turto perleidimo, prekių pardavimo, paslaugų teikimo, paskolų suteikimo ir kt.);
- Įmonės, veikiančios šalyse (ir Lietuvoje), kuriose įteisintos sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros taisyklės yra parengtos pagal EBPO metodines rekomendacijas;

- Tų šalių mokesčių administratoriai, kuriose įteisintas „ištiesiosios rankos“ principas.

Svarbu, jog naudojamas šis modelis, mokesčių administratorius tikrindamas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą vienodai vertintų lyginamųjų duomenų tinkamumą, pagal tuos pačius kriterijus pasirinktų taikyti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodus bei pelningumo rodiklius kaip ir mokesčių mokėtojai. Priešingu atveju gali atsitikti, kad mokesčių mokėtojo nustatytos rinkos kainos skirsis nuo mokesčių administratoriaus nustatytos kainodaros ir dėl to mokesčių administratorius koreguos kainodarą priskaičiuodamas papildomai mokėtinus mokesčius ir baudas.

25 pav. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis

4.2. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelio taikymas mokesčių mokėtojams

Minėta, kad sandorius tarp asocijuotų asmenų siūloma skirstyti į šias pagrindines grupes: turto perleidimo sandoriai, paslaugų sandoriai, finansiniai sandoriai bei prekių pardavimo sandoriai, todėl toliau disertacijoje pateikiami šių pagrindinių sandorių rūšių kainodaros nustatymo pavyzdžiai:

- prekių pardavimo;
- valdymo paslaugų teikimo;
- paskolų sandorių;
- nematerialiojo turto perleidimo sandorių.

Kiekvieno iš šių sandorių kainodara yra nustatoma vadovaujantis autoriaus siūlomu sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modeliu. Taikant šį modelį visų pirma atliekama funkcinė analizė, paskui ieškoma lyginamųjų duomenų ir parenkamas sandorių kainodaros metodas bei pelningumo rodiklis, vėliau nustatomas „ištiesiosios rankos“ intervalas bei skaičiuojamos rinkos kainą atitinkančios kainos.

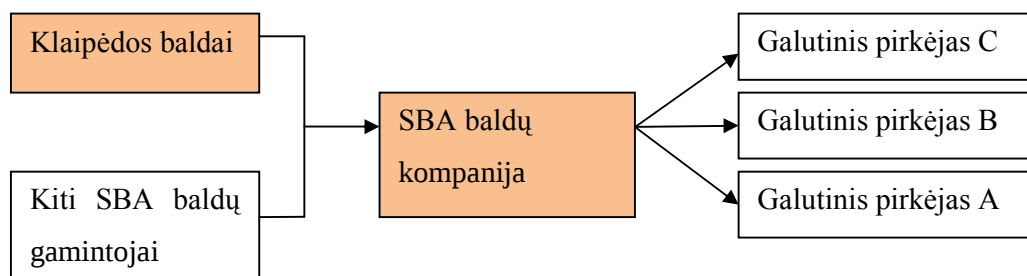
Kadangi sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis gali būti taikomas įvairių rūšių sandoriams ir įvairių šalių įmonėms, analizei buvo pasirinktos tiek Lietuvos, tiek užsienio (Švedijos ir Olandijos) įmonės, veikiančios skirtingose ūkio šakose (baldų gamyba, didmeninė prekyba, bankininkystė, automobilių detalių gamyba).

Prekių pardavimas. Prekių pardavimo sandorių kainodaros analizei buvo pasirinkti baldų pardavimo sandoriai tarp SBA baldų grupės įmonių – AB „Klaipėdos baldai“ (toliau – Klaipėdos baldai) bei UAB „SBA baldų kompanija“ (toliau – SBA baldų kompanija).

Klaipėdos baldai yra viena iš SBA grupės baldų gamintojų, kuris 99%⁷ visos savo produkcijos parduoda asocijuotam asmeniui SBA baldų kompanijai. SBA baldų kompanija veikia kaip baldų planintojas, perparduodantis baldus mažmeninėje rinkoje (savo parduotuvėse). Pažymėtina, kad šios įmonės nesudaro lyginamųjų sandorių su nesusijusiomis šalimis, t. y. neperka ir neparduoda kitų baldų gamintojų baldų.

Baldų pardavimų tiekimo grandinė SBA įmonių grupėje pateikta 26 paveiksle.

⁷ Visa informacija apie įmones Klaipėdos baldai ir SBA baldų kompanija yra paimta iš viešai skelbiamos Klaipėdos baldų veiklos ataskaitos bei Amadeus duomenų bazės.

26 pav. Baldų pardavimų tiekimo grandinė

Šaltinis: Sukurta autoriaus

Kadangi Klaipėdos baldai ir SBA baldų kompanija yra asocijuoti asmenys, Klaipėdos baldai turi pardavinėti savo produkciją SBA baldų kompanijai už rinkos kainą. Baldų pardavimo kainodara yra nustatoma pagal disertacijos 2 dalyje pateiktą sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymo metodiką: įvertinamos sandorių šalių funkcijos, ieškoma palyginamųjų duomenų, parenkamas kainodaros metodas, skaičiuojamas pelningumo rodiklis, nustatoma „ištiesiosios rankos“ principą atitinkanti kainodara.

Klaipėdos baldų ir SBA baldų kompanijos funkcinė analizė. Atliekant Klaipėdos baldų (baldų gamintojo) ir SBA baldų kompanijos (platintojo) funkcinę analizę, turi būti įvertinta, kas iš šių įmonių vykdo šias funkcijas:

- Žaliavų pirkimo: žaliavų poreikio nustatymas, žaliavų tiekėjų paieška, žaliavų užsakymai, atsivežimas ir sandėliavimas.
- Gamybos: technologinių inovacijų diegimas, produkto strategijos ir dizaino kūrimas, gamybos proceso organizavimas, techninis gamybos aptarnavimas, kokybės kontrolė, sąnaudų kontrolė.
- Pardavimo ir marketingo: marketingo strategijos formavimas, rinkos tyrimai, reklama, kainodara, užsakymų priėmimas, klientų paieška, pardavimai, klientų aptarnavimas, paskirstymo tinklų palaikymas ir vystymas.
- Bendrojo valdymo: įmonės strategijos formavimas, finansų valdymas ir kontrolė, personalo valdymas, informacinių technologijų valdymas, teisinė veikla, biuro administravimas.

Taip pat reikia įvertinti, kas iš įmonių prisiima rinkos, kokybės, atsargų, kredito, valiutos keitimo riziką bei valdo nematerialųjį (pvz., gamybos technologijos ir prekių ženklai) ir materialųjį (pvz., gamybiniai ir administraciniai pastatai, sandėliai) turtą.

Atsižvelgiant į šių įmonių atliekamas funkcijas, prisiimamą riziką ir valdomą turtą, šios įmonės turėtų būti priskirtos vienai iš gamintojų ir atitinkamai planintojų grupių, pagal šios disertacijos 2 skyriuje pateiktą įmonių klasifikavimą.

Sandorių kainodaros metodo pasirinkimas. Minėta, kad renkantis tinkamiausią kainodaros tarp asocijuotų asmenų metodą, taikytinus metodus reikėtų vertinti tokiu eiliškumu:

- 1) palyginamosios nepriklausomos kainos metodas,
- 2) perpardavimo kainos arba „kaštai plus“ metodas,
- 3) pelno padalijimo arba „transakcijos grynosios maržos“ metodas.

Siekiant naudoti palyginamosios nepriklausomos kainos metodą, reikia informacijos apie Klaipėdos baldų vykdomus tapačios produkcijos pardavimus identiškomis sąlygomis nepriklausomiems asmenims arba informacija apie SBA baldų kompanijos identiškos produkcijos pirkimus iš nesusijusių asmenų. Kadangi tokių lyginamųjų sandorių nėra, palyginamosios nepriklausomos kainos metodas negali būti taikomas.

Tam, kad būtų pasirinktas perpardavimo kainos ar „kaštai plus“ metodas, įvertinantis produkcijos pardavimų sandorio šalių naudojamos kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui, pirmiausia būtina nustatyti, kurios sandorio šalies (gamintojo ar platintojo) pelningumas bus analizuojamas ir lyginamas. Testuojama šalis susijusių asmenų sandoryje yra ta sandorio šalis, kurios kainos (nustatomos klientams arba mokamos tiekėjams) arba grąža bus vertinama tinkamiausiu kainodaros metodu.

EBPO metodinėse rekomendacijose pabrėžiama, kad paprastai testuojama sandorio šalis yra ta, kuri prisiima mažiau funkcijų ir rizikos bei kurios kainos arba pelnas gali būti pagrindžiamas naudojant patikimesnius duomenis ir atliekant mažiausiai pakeitimų (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001). Atsižvelgiant į atliktos funkcinės analizės išvadas, testuojama šalimi geriausia yra laikyti ta įmonę, kuri prisiima mažiau rizikos ir vykdo mažiau funkcijų.

Jei testuojama šalimi būtų pasirinktas platintojas, reikėtų vertinti jo pelningumą, uždirbtą iš baldų perpardavimo. O, jei testuojama šalimi būtų pasirinktas gamintojas, reikėtų vertinti jo pelningumą, uždirbtą iš pagamintos produkcijos pardavimo.

Antroje šios disertacijos dalyje buvo nustatyta, kad prekių perpardavimo tarp asocijuotų asmenų kainodarai nustatyti tinkamiausias yra perpardavimo kainos metodas. Dėl to, jei testuojama šalimi būtų pasirinktas platintojas, Klaipėdos baldų parduodamų baldų SBA baldų kompanijai kainodara bus nustatyta perpardavimo kainos metodu. O jeigu testuojama šalimi būtų pasirinktas baldų gamintojas, būtų naudojamas „kaštai plus“ metodas.

Siekiant naudoti perpardavimo kainos metodą, reikia informacijos apie nepriklausomas bendroves, kurios atlieka panašias kaip SBA baldų kompanija funkcijas, o siekiant naudoti „kaštai plius“ metodą, reikia informacijos apie baldų gamintojus, atliekančius panašias funkcijas kaip Klaipėdos baldai.

Svarbu pažymėti, kad kainodarą tarp asocijuotų asmenų reglamentuojantys Lietuvos Respublikos teisės aktai (Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. balandžio 9 d. įsakymas Nr. 1K-123) nurodo, kad „ištiesiosios rankos“ principą atitinkanti kainodara turėtų būti taikoma kiekvienam sandoriui tarp asocijuotų asmenų. Tačiau analizuojamu atveju produkcijos partijos tiekimo negalima traktuoti kaip atskiros sandorio, nes šie sandoriai taip glaudžiai susiję, kad vertinti kiekvieno jų kainodarą būtų pernelyg sudėtinga. Be to, vertinant šiuos sandorius atskirai, nebūtų įmanoma tiksliai nustatyti, ar verslo santykių tarp grupės įmonių pobūdis atitinka rinkoje nusistovėjusius kainodaros principus.

„*Ištiesiosios rankos*“ principą atitinkančios kainodaros nustatymas. Pasirinkus „kaštai plius“ metodą, buvo skaičiuojamas antkainis nuo baldų pardavimo savikainos. Siekiant nustatyti „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantį antkainį, buvo atlikta nepriklausomų baldų gamybos įmonių, paieška bei atrinktų lyginamųjų įmonių finansinių duomenų analizė. Siekiant nustatyti nepriklausomas bendroves, vykdančias baldų gamybą ir pardavimus, naudoti šie paieškos kriterijai:

1. Ekonominės veiklos kriterijus. „Amadeus“ duomenų bazėje buvo ieškoma lyginamųjų bendrovių, kurių veikla Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriuje (*Nomenclature générale des activités économiques dans les communautés Européennes* (“NACE Rev. 1.1”) yra priskiriama 361 (baldų gamyba) kodui.
2. Geografinis kriterijus. Kadangi Lietuvoje yra pakankamai baldų gamybą ir pardavimus vykdančių įmonių, pasirinktos tik Lietuvoje veikiančios įmonės.
3. Nepriklausomumo kriterijus. Nepriklausomomis buvo laikomos tos įmonės, kurių akcininkų (juridinių asmenų) valdomas įmonės įstatinio kapitalo dydis neviršijo 24,9% šių įmonių įstatinio kapitalo, įtraukiant ir tas įmones, kurių akcininkų valdomo įmonės kapitalo dydis nėra žinomas.
4. Finansinių duomenų konsolidavimo kriterijus. Lyginamų įmonių paieškos metu buvo atrinktos tik tos įmonės, kurių finansiniai duomenys buvo nekonsoliduoti. Šis kriterijus taikytas siekiant eliminuoti bendroves, turinčias dukterinių įmonių, arba kurios yra kitų verslo vienetų dukterinės įmonės.

5. Įmonių veiklos statuso kriterijus. Buvo atrinkamos veiklą vykdančios įmonės, įtraukiant ir tas įmones, kurių veiklos statusas nėra žinomas, t. y., nėra žinoma, įmonė yra veikianti ar neveikianti.

6. Pardavimo pajamų dydžio kriterijus. Atmestos įmonės, kurių pardavimo pajamos nesiekė 1 mln. litų.

Po atrankos „Amadeus“ duomenų bazėje, atrinktos 56 įmonės. Atrinktų įmonių finansiniai 2006–2008 metų duomenys buvo panaudoti antkainio „ištiesiosios rankos“ intervalui skaičiuoti. Kelerių metų finansiniai duomenys panaudoti tam, kad būtų tiksliai įvertinta įmonės veikla per tam tikrą laikotarpį ir pašalinti atskiriems metams būdingi nuokrypiai.

Atlikta analizė parodė, kad 2006–2008 metais nepriklausomų įmonių uždirbtas antkainis nuo pardavimų savikainos pateko į 21–57,3 % intervalą, kai mediana buvo 35,3 %. Todėl Klaipėdos baldai iš baldų pardavimo susijusiam asmeniui SBA baldų kompanija turėtų uždirbti ne mažesnę negu 21 % ir ne didesnę negu 57 % antkainį nuo pardavimo savikainos.

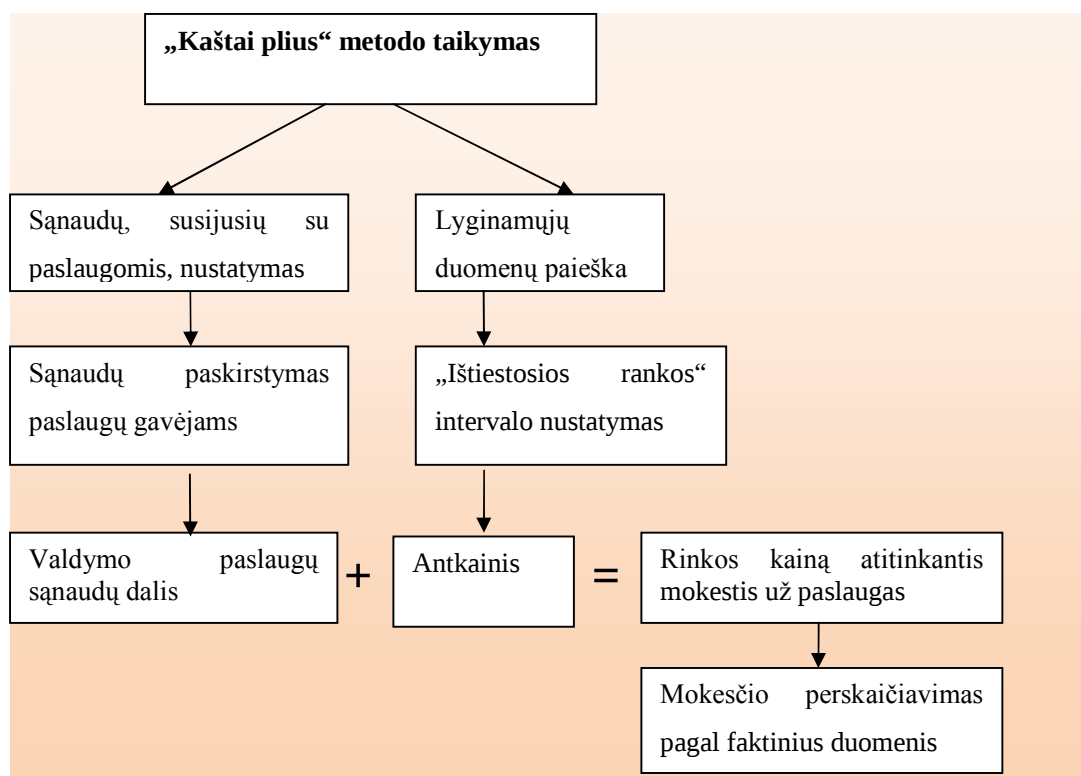
Atrinktų lyginamųjų įmonių finansiniai duomenys, kurie buvo naudojami „ištiesiosios rankos“ intervalui skaičiuoti, pateikiami 2 priede.

Valdymo paslaugų teikimas. Paslaugų sandorių kainodaros analizei buvo pasirinkti valdymo paslaugų teikimo sandoriai „Acer“ įmonių grupėje. Olandijoje veikianti „Acer Europe B.V.“ kuri veikia kaip kontroliuojanti grupės įmonė, savo dukterinėms įmonėms 2009 m. pradėjo teikti šias valdymo paslaugas:

- *Finansų valdymas ir kontrolė*: dukterinių įmonių finansinių duomenų mėnesinių ataskaitų peržiūra bei pelningumo rodiklių, į kuriuos atsižvelgdamos įmonės sudaro savo metinį biudžetą nustatymas;
- *Informacinių technologijų (IT) valdymo paslaugos*: grupės įmonės intranetu yra sujungtos tarpusavyje. „Acer Europe B.V.“ užsiima intraneto palaikymu bei priežiūra, taip pat yra atsakinga už kitų visoms grupės įmonėms prieinamų kompiuterių programų veikimą. Taip pat „Acer Europe B.V.“ atlieka IT auditą, siekiant visapusiškai patikrinti IT sistemų funkcionavimą grupės įmonėse. Tokio audito išvados dukterinėms įmonėms padeda tiksliai įvertinti esamą IT sistemų būklę, nustatyti pagrindinius jų trūkumus bei parinkti optimalius jų trūkumų pašalinimo būdus.
- *Verslo strategijos formavimo ir plėtojimo paslaugos*: „Acer Europe B.V.“ nustato bendras kiekvienai savo dukterinei įmonei verslo plėtros perspektyvas, kad jos atitiktų bendrus visai grupei nustatytus veiklos tikslus, viziją ir misiją.
- *Personalo valdymo paslaugos*: „Acer Europe B.V.“ yra atsakinga už savo dukterinių įmonių direktorių priėmimą / atleidimą iš darbo bei atlyginimų sistemos nustatymą. Taip

pat „Acer Europe B.V.“ organizuoja visų grupės įmonių darbuotojų mokymus ir kvalifikacijos kėlimo kursus.

Kaip buvo minėta disertacijos antroje dalyje, viena iš tinkamiausių „kaštai plus“ metodo taikymo sričių yra paslaugų teikimas susijusiems asmenims. Dėl to mokestis „Acer Europe B.V.“ dukterinėms įmonėms, kurios perka valdymo paslaugas, bus nustatomas „kaštai plus“ metodu. Šio metodo taikymo nuoseklumo schema, nustatant mokestį už valdymo paslaugas, pateikiama 27 paveiksle.

27 pav. Mokesčio už valdymo paslaugas nustatymo schema

Šaltinis: sukurta autoriaus

Taikant „kaštai plus“ metodą, prie sandorio sąnaudų, t. y. sąnaudų patirtų teikiant minėtas paslaugas, pridedamas tam tikro dydžio antkainis. Mokestis už teikiamas valdymo paslaugas skaičiuojamas tokia tvarka:

1. Nustatomos valdymo paslaugų sąnaudos, t. y. „Acer Europe B.V.“ patirtos teikiant valdymo paslaugas sąnaudos.
2. Sąnaudos, susijusios su valdymo paslaugų teikimu, paskirstomos grupės įmonėms (valdymo paslaugų gavėjams).
3. Nustatomas „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantis antkainis.

4. Nustatomas mėnesinis mokestis už valdymo paslaugas.

Su paslaugomis susijusių sąnaudų nustatymas. Paprastai ne visos paslaugų teikėjo sąnaudos turi būti priskiriamos prie valdymo paslaugų sąnaudų ir paskirstomos grupės įmonėms, o tik tam tikra jų dalis. Galėtų būti išskirtos dvi pagrindinės „Acer Europe B.V.“ sąnaudų grupės, kurios neturėtų būti priskiriamos prie valdymo paslaugų sąnaudų, t. y. nepaskirstomos sąnaudos:

1. „Akcininko sąnaudos“ (angl. *shareholder costs*) – „Acer Europe B.V.“ sąnaudos, patirtos vykdanč akcininko veiklą, t. y. užtikrinant grupės akcininkų interesus. Su akcininko veikla susijusios sąnaudos negali būti paskirstomos grupės įmonėms. Akcininko veikla gali apimti tokias funkcijas:

- Įmonės vadovybės pasirengimą ir dalyvavimą akcininkų susirinkimuose.
- Įmonės vadovybės susirinkimus, kuriuose svarstomi grupės organizacinės ir teisinės struktūros klausimai (naujų grupės įmonių steigimas ar esamų likvidavimas, įmonių organizacinių sistemų pakeitimai ir pan.).
- Dukterinių įmonių finansinių rezultatų bei biudžetų vykdymo kontrolė ir pan. (Rolfe C., 2005).

2. Sąnaudos, patirtos vidaus įmonės poreikiams užtikrinti: audito sąnaudos, buhalterinės apskaitos sąnaudos, reprezentacinės sąnaudos, labdara, išlaidos darbuotojų pramogoms ir laisvalaikiui, finansinės veiklos sąnaudos.

Sąnaudų paskirstymas. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymo Nr.1K-123 65 skyriuje numatyta, kad paslaugų grupės viduje teikėjui gali būti atlyginama už kiekvieną paslaugą, t. y. tiesiogiai paskirstant sąnaudas, arba paskirsčius atitinkamas sąnaudas tarp grupės įmonių pagal tam tikrus sąnaudų paskirstymo kriterijus (įmonės apyvarta, įmonės darbuotojų skaičius, įmonės turimo turto vertė ir pan.), t.y. netiesiogiai paskirstant sąnaudas.

Kadangi „Acer Europe B.V.“ negali tiksliai nustatyti, kiek laiko buvo skirta kiekvienai iš dukterinių įmonių teikiant valdymo paslaugas, nuspręsta sąnaudas paskirstyti netiesiogiai pagal tam tikrus kriterijus.

Sąnaudos, pagal kurias „Acer Europe B.V.“ nustatys valdymo mokestį, bus paskirstomos taip:

- a) sąnaudos, susijusios su informacinių technologijų paslaugų teikimu, paskirstomos remiantis metų pabaigoje esančiu asmeninių kompiuterių, prijungtų prie visos grupės elektroninio pašto sistemos, skaičiumi;
- b) sąnaudos, susijusios su finansų valdymu ir kontrole, paskirstomos remiantis paslaugos gavėjo metine apyvarta;

- c) sąnaudos, susijusios su personalo valdymu, paskirstomos pagal metų pabaigoje esantį paslaugos gavėjo darbuotojų skaičių;
- d) sąnaudos, susijusios su verslo strategijos formavimo ir vystymo veikla, paskirstomos remiantis paslaugų gavėjo metine apyvarta.

Pelningumo rodiklio pasirinkimas ir nustatymas. Taikant “kaštai plius” metodą, gali būti skaičiuojami šie pelningumo rodikliai: atkainis nuo savikainos arba atkainis nuo tipinės veiklos sąnaudų (VMI sandorių kainodaros rekomendacijos, 2007). Valdymo paslaugų kainodara buvo nustatyta skaičiuojant atkainį nuo tipinės veiklos sąnaudų.

Siekiant nustatyti „ištiestosios rankos“ principą atitinkantį atkainį, atlikta nepriklausomų įmonių, teikiančių paslaugas, kurios yra panašios į „Acer Europe B.V.“ savo dukterinėms įmonėms teikiamas valdymo paslaugas, paieška bei atrinktų lyginamųjų įmonių finansinių duomenų analizė.

Lyginamų nepriklausomų bendrovių, teikiančių valdymo paslaugas, buvo ieškoma pagal šiuos paieškos kriterijus:

1. Ekonominės veiklos kriterijus. Pirmas paieškos žingsnis - lyginamųjų bendrovių, kurių veiklą būtų galima lyginti pagal Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriuje (Nomenclature générale des activités économiques dans les communautés Européennes ("NACE Rev. 1.1") apibrėžtus ekonominės veiklos kodus paieška,:
 - 721 Konsultacijos dėl techninės įrangos;
 - 7222 Konsultacijos dėl programinės įrangos ir jos tiekimas;
 - 7412 Apskaita, buhalterija, auditas; mokesčių konsultacijos;
 - 7414 Verslo ir valdymo konsultacijos;
 - 744 Reklama;
 - 745 Darbo organizavimas ir personalo aprūpinimas.
2. Geografinis kriterijus. Siekiant užtikrinti duomenų palyginamumą (rinkos sąlygų palyginamumą), iš „Amadeus“ duomenų bazėje pateiktų įmonių atrinktos veikiančios rinkose, kuriose yra palyginamos verslo sąlygos. Pagal geografinį kriterijų autorius atrinko įmones, veikiančias Baltijos šalyse.
3. Finansinių duomenų konsolidavimo kriterijus. Ieškant lyginamų įmonių buvo atrinktos tik tos įmonės, kurių finansiniai duomenys buvo nekonsoliduoti. Šis kriterijus buvo taikytas siekiant eliminuoti bendroves, turinčias dukterinių įmonių arba kurios yra kitų verslo vienetų dukterinės įmonės.

4. Įmonių veiklos statuso kriterijus. Buvo atrenkamos veiklą vykdančios įmonės, įtraukiant ir tas įmones, kurių veiklos statusas nėra žinomas, t. y., nėra žinoma, įmonė yra veikianti, ar neveikianti.

5. Nepriklausomumo kriterijus. Nepriklausomomis laikytos tos įmonės, kurių akcininkų (juridinių asmenų) valdomo įmonės įstatinio kapitalo dydis neviršijo 24,9 % šių įmonių įstatinio kapitalo, įtraukiant ir tas įmones, kurių akcininkų valdomo įmonės kapitalo dydis nėra žinomas. Fiziniais asmenimis toks apribojimas nebuvo taikytas.

Lyginamųjų įmonių paieška buvo atlikta naudojantis „Amadeus“ finansinių duomenų baze. Atrinktos 49 įmonės, kurios teikia valdymo paslaugas, palyginamas su tomis, kurias teikia „Acer Europe B.V.“

Atrinktų įmonių finansiniai 2006–2008 metų duomenys panaudoti antkainio „ištiesiosios rankos“ intervalui skaičiuoti. Kelerių metų finansiniai duomenys panaudoti tam, kad būtų tiksliai įvertinta įmonės veikla per tam tikrą laikotarpį ir eliminuoti atskiriems metams būdingi nuokrypiai.

Atlikta analizė parodė, kad 2006–2008 metais nepriklausomų įmonių taikomas antkainis pateko į intervalą tarp 2,11 % ir 10,44 %, kai mediana buvo 7,24 %. Todėl „Acer Europe B.V.“ gali taikyti antkainį ne mažesnę negu 2,11 % ir ne didesnę negu 10,44 %.

Atrinktų lyginamųjų įmonių finansiniai duomenys, kurie buvo naudojami „ištiesiosios rankos“ intervalui skaičiuoti, pateikiami 3 priede.

Užmokesčio už valdymo paslaugas skaičiavimas. Valdymo paslaugų užmokestis dukterinėms įmonėms turi būti skaičiuojamas už kiekvieną mėnesį, atsižvelgiant į „Acer Europe B.V.“ valdymo paslaugų sąnaudas ir apskaičiuotą „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantį antkainio intervalą. Mėnesinis mokestis už valdymo paslaugas kiekvienai iš grupės įmonių (paslaugų gavėjų) turėtų būti skaičiuojamas pagal šią formulę:

$$M_i = [(VS \times P_i + A) / 12];$$

čia: M_i – dukterinės įmonės mokėtinas mėnesinis mokestis; VS – visos metinės „Acer Europe B.V.“ sąnaudos, patirtos teikiant valdymo paslaugas; P_i – dukterinės įmonės rodiklis, pagal kurį nustatoma sąnaudų dalis (apyvarta, darbuotojų skaičius, kompiuterių skaičius); A – antkainis.

Svarbu pažymėti, kad metų pabaigoje mokestis už valdymo paslaugas turi būti perskaičiuotas įvertinant faktines „Acer Europe B.V.“ patirtas sąnaudas (tuo atveju, jei mokestis būtų nustatytas pagal planines sąnaudas, kurios nesutaptų su faktinėmis sąnaudomis).

Mokesčio už valdymo paslaugas skaičiavimas. Tarkime „Acer Europe B.V.“ planuoja, kad patirs 3 240 000 eurų sąnaudų per 2009 m. teikdama personalo valdymo paslaugas savo

dukterinėms įmonėms. Atitinkamai per vieną mėnesį „Acer Europe B.V.“ sąnaudos sudarys 270 000 eurų. „Acer Europe B.V.“ nusprendė taikyti antkainį, kurio dydis yra lygus apskaičiuoto „ištiesiosios rankos“ intervalo medianai, t. y. 7,83 %. Mėnesinio mokesčio už „Acer Europe B.V.“ suteiktas personalo valdymo paslaugas skaičiavimas pateikiamas 21 lentelėje.

21 lentelė. Mokesčio už valdymo paslaugas skaičiavimas, 2009 m.

Paslaugos gavėjas („Acer Europe B.V.“ dukterinės įmonės)	Darbuotojų skaičius	Visų dukterinių įmonių darbuotojų dalis, %	Taikomas antkainis, %	Sąnaudų dalis ,tenkanti kiekvienai įmonei, EUR	Mėnesinis mokestis, EUR
Acer Computer France	87	16,7	7,83	45 086	48 617
Acer Computer Iberica SA	58	11,1	7,83	30 058	32 411
Acer Italy SRL	198	38,0	7,83	102 610	110 645
Acer U.K. Limited	33	6,4	7,83	17 102	18 441
Olitada S.R.L	145	27,8	7,83	75 144	81 028
Viso	521	100	-	270 000	291 141

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai, remiantis finansine informacija iš „Amadeus“ duomenų bazės

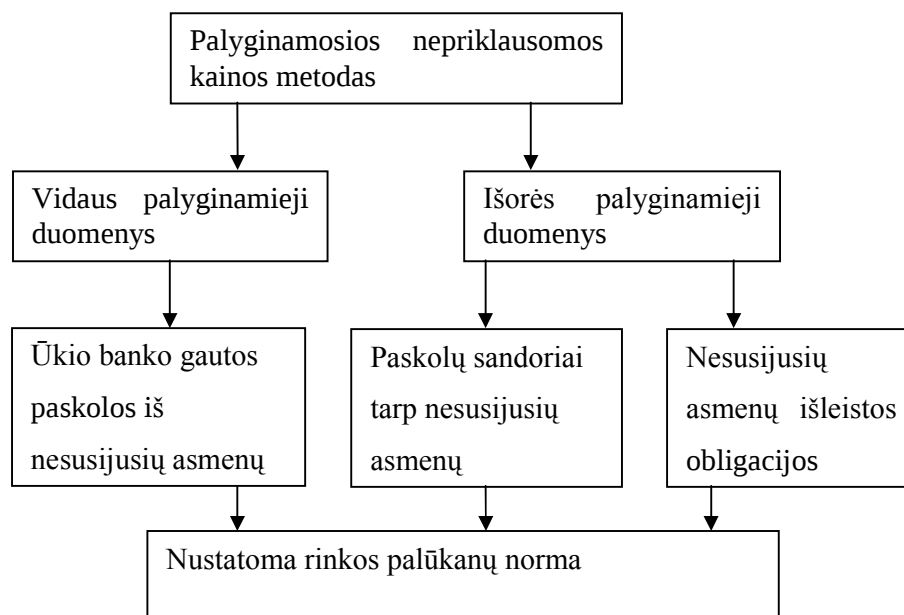
Remiantis 21 lentelėje pateiktais skaičiavimais, per tam tikrą mėnesį „Acer Europe B.V.“ patiria 270 000 eurų sąnaudų, kurios yra paskirstytos paslaugų gavėjams (proporcingai šių įmonių darbuotojų skaičiui), pridedant tam tikro dydžio antkainį. Iš visų paslaugų gavėjų „Acer Europe B.V.“ turi gauti 291 141 eurą pajamų.

Pagal tuos pačius principus yra skaičiuojamas mokestis ir už kitas valdymo paslaugas (IT valdymo, finansų valdymo ir kt.). Skirtumas tik tas, kad yra taikomi nevienodi sąnaudų paskirstymo kriterijai (pvz., įmonių apyvarta, kompiuterių skaičius).

Paskolos suteikimas. Paskolos sandorio kainodaros analizei buvo pasirinktas paskolos sandoris tarp AB „Ūkio bankas“ (toliau – Ūkio bankas) ir šio banko akcininko (fizinio asmens)⁸. 2009 metų gruodį. Ūkio banko pagrindinis akcininkas suteikė paskolą Ūkio bankui. Paskolos dydis – 50 mln. eurų. Suteiktos paskolos palūkanų norma yra kintama.

⁸ Visa informacija apie šį sandorį paimta iš viešai prieinamos Ūkio banko veiklos 2009 m. ataskaitos

Disertacijos 2 skyriuje buvo nustatyta, kad paskolų sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai nustatyti tinkamasias yra palyginamosios nepriklausomos kainos metodas. Šio metodo taikymo schema, nustatant paskolų palūkanų normą, pateikiama 28 paveiksle.

28 pav. Paskolų palūkanų nustatymo schema

Šaltinis: sukurta autoriaus

Taikant palyginamosios nepriklausomos kainos metodą, visų pirma paskolų palūkanų norma turi būti nustatyta remiantis vidaus lyginamaisiais duomenimis, t. y. turi būti analizuojamos Ūkio banko gautos paskolos iš nesusijusių asmenų (jei tokios paskolos buvo paimitos). Jei vidaus lyginamųjų duomenų nėra, turi būti naudojami išorės lyginamieji duomenys, t. y. panašūs paskolų sandoriai sudaryti tarp nesusijusių asmenų arba nesusijusių asmenų, kurių kredito reitingai panašūs į Ūkio banko, išleistas obligacijos.

Vidaus lyginamieji duomenys. Jei Ūkio bankas būtų paėmęs paskolą iš nesusijusių asmenų, paskolos, gautos iš susijusio asmens, palūkanų norma turi būti nustatoma tokia pati, kaip ir nesusijusių asmenų suteiktos paskolos palūkanų norma. Tačiau svarbu, kad nesusijusio asmens suteikta paskola būtų suteikta panašiomis sąlygomis kaip ir susijusio asmens suteikta paskola, t. y. turi būti panašus paskolos suteikimo terminas, panašus paskolos dydis, panaši paskolos suteikimo data, ta pati paskolos valiuta ir pan. Jeigu paskolų suteikimo sąlygos skiriasi, turi būti įvertintas šio skirtumo poveikis palūkanų normai.

Išorės palyginamieji duomenys – obligacijų palūkanų normos. Palyginamos su paskola obligacijos gali būti ieškomos „Bloomberg“ duomenų bazėje. Lyginamųjų obligacijų yra ieškoma pagal šiuos kriterijus:

- 1) geografinį kriterijų: obligacijų leidėjai yra įsikūrę Europos Sąjungos šalyse. Toks geografinis kriterijus buvo pasirinktas dėl to, jog „Bloomberg“ duomenų bazėje nebuvo rasta palyginamųjų obligacijų, išleistų Lietuvos ar Baltijos šalių įmonių;
- 2) trukmės kriterijus: obligacijų trukmė 5–10 metų. Tokia trukmė pasirinkta dėl to, kad Ūkio bankui buvo suteikta ilgalaikė paskola;
- 3) valiutos tipo kriterijų: obligacijų valiuta – EUR, nes Ūkio bankui suteiktos paskolos valiuta yra EUR;
- 4) laikotarpio kriterijų: obligacijų išleidimo data – 2009 m., nes paskola Ūkio bankui buvo suteikta 2009 m.;
- 5) kredito reitingo kriterijų: obligacijų leidėjų kredito reitingas yra „B“ (pagal „Standart & Poors“). Toks kredito reitingas pasirinktas, nes nustatyta, kad Ūkio banko kredito reitingas 2009 m. buvo „B“ (pagal „Standart & Poors“);
- 6) obligacijų kuponų tipo kriterijų: obligacijų kuponai yra su kintamomis palūkanomis, nes paskolos palūkanų normos yra kintamos.

Taikant nurodytus kriterijus, buvo atrinktos 33 obligacijos, kurių pagrindu buvo skaičiuotas palūkanų normos „ištiesios rankos“ intervalas.

Kadangi suteiktos paskolos palūkanų norma yra kintama, susidedanti iš kintamos dalies (tarpbankinės palūkanų normos LIBOR) ir fiksuotos maržos, buvo skaičiuojama ne obligacijų palūkanų normos, bet obligacijų (su kintamomis palūkanomis) palūkanų normų maržos (angl. *Floater spread*) „ištiesios rankos“ intervalas.

Remiantis atliktais skaičiavimais, 2009 m. išleistų obligacijų palūkanų normų maržos „ištiesios rankos“ intervalas yra nuo 0,8 % iki 3,5 %.

Išsami informacija apie atrinktas obligacijas (leidėjo pavadinimas, obligacijos leidėjo kredito reitingas, obligacijų išleidimo data, terminas, kupono palūkanų norma ir marža) pateikiama 4 priede.

Dėl to Ūkio bankui suteiktos paskolos 2009 m. palūkanų normos marža turi būti nuo 0,8 % iki 3,5 %.

Išorės lyginamieji duomenys – komercinių bankų suteiktų paskolų nesusijusiems asmenims palūkanų normos. Paprastai informacija apie konkrečius paskolų sandorius tarp bankų ir įmonių nėra viešai pasiekama. Tačiau Lietuvos centrinis bankas kas mėnesį skelbia informacija apie

Lietuvos komercinių bankų suteiktas fiziniams ir juridiniams asmenims paskolas: suteiktų paskolų sumas, vidutines paskolų palūkanų normas ir pan.

Remiantis Lietuvos centrinio banko pateiktais duomenimis⁹, 2009 m. vidutinė ilgalaikių paskolų palūkanų norma svyravo nuo 3,14 % (gruodį) iki 5,3 % (sausį). Dėl to Ūkio bankui suteiktos paskolos palūkanų norma turėtų būti 3,14 % - 5,3 %.

Žinoma, toks palūkanų normos nustatymas nėra tikslus, nes remiamasi vidutinėmis palūkanų normomis, ir todėl gali būti naudojimas tik tuo atveju, jei visi kiti duomenys nėra pasiekiami.

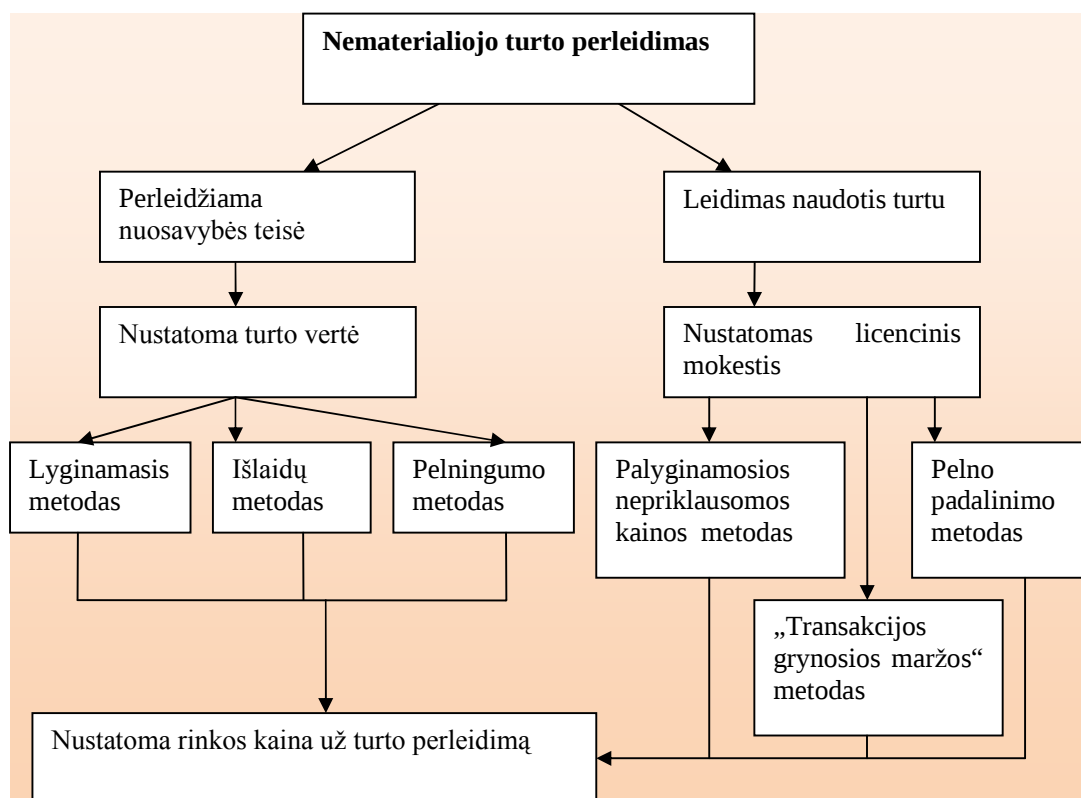
Nematerialiojo turto perleidimas. Nematerialiojo turto perleidimo kainodaros analizei buvo pasirinktas „Haldex“ prekės ženklo perleidimo sandoris tarp asocijuotų asmenų¹⁰.

„Haldex“ prekės ženklas priklauso Švedijos įmonei AB „Haldex“, kuri turi apie 30 dukterinių įmonių. Visos šios dukterinės įmonės naudoja „Haldex“ prekės ženklą (pvz., Haldex brake products Haldex concentric ir pan.). Už prekės ženklo „Haldex“ naudojimą įmonė AB „Haldex“ savo dukterinėms įmonėms turi nustatyti licencinį mokestį arba perleisti nuosavybės teisę už tam tikrą fiksuotą mokestį.

Mokesčio už nematerialiojo turto perleidimą nustatymo schema pateikiama 29 paveiksle.

⁹ Šie Lietuvos banko duomenys yra pateikiami: <http://www.lb.lt/statistika?index.htm>

¹⁰ Visa informacija, reikalinga šio sandorio analizei, paimta iš „Amadeus „duomenų bazės.

29 pav. Mokesčio už nematerialiojo turto perleidimą nustatymo schema

Šaltinis: sukurta autoriaus, remiantis Verlinden I., 2005

Prekės ženklo vertės nustatymas. Prekės ženklo vertė dažniausiai yra nustatoma naudojant šiuos nematerialiojo turto vertės nustatymo metodus (Verlinden I., 2005):

1. Išlaidų: nematerialiojo turto vertė nustatoma atsižvelgiant į visas sąnaudas, patirtas sukuriant šį turtą. Šio metodo trūkumas – atskirų įmonių beveik vienodo dydžio investicijos į nematerialiojo turto kūrimą duoda skirtingus rezultatus, t. y. prekės ženklo sąnaudos dažniausiai yra gerokai mažesnės už jo tikrąją rinkos vertę.
2. Lyginamąjį: nematerialiojo turto vertė nustatoma lyginant ją su kitu analogišku nematerialiuoju turtu rinkoje. Šio metodo trūkumas – nėra nematerialiojo turto rinkos, o viešai prieinamų duomenų apie nematerialiojo turto pardavimo kainas beveik nėra.
3. Pelningumo: nematerialiojo turto vertė nustatoma atsižvelgiant į pelną, kuris yra generuojamas iš šio turto. Yra skiriami trys pelningumo metodai:
 - Būsimojo pelningumo metodas: nematerialiojo turto vertė įvertinama kaip atsirastantis skirtumas tarp pelno, kurį uždirba įmonė, turinti tokį turtą, ir pelno, kurį uždirba tokia pačia ar panašia veikla besiverčianti įmonė, neturinti tokio turto. Apskaičiavus skirtumus, jie yra diskontuojami, o diskontuotų verčių suma ir

yra dabartinė nematerialiojo turto vertė. Šis metodas dažniausiai taikomas atskirų prekių rūšių ar paslaugų prekės ženklo vertinti.

- Perteklinio pelningumo metodas: Naudojamas įmonės komercinės reputacijos vertei nustatyti. Šis metodas yra tinkamas ir prekių ženklo vertinti, ypač kai vertinimo objektas yra vientisas ženklas, o ne atskiri prekių ženklai, priklausantys tai pačiai įmonei. Papildomas pelnas, kurį įmonė gauna naudodama prekės ženklą, apskaičiuojamas ne atskiroms prekių rūšims ar paslaugoms (kaip kad taikant pelningumo pranašumo metodą), o nustatant nuosavo kapitalo panaudojimo rentabilumo lygį, kuris lyginamas su vidutiniu šakiniu. Gaunamas skirtumas dauginamas iš nuosavo kapitalo dydžio. Gautas skaičius ir yra perteklinis pelnas arba įmonės prekės ženklo rinkos vertė.
- Diskontuotų pinigų srautų metodas: nematerialiojo turto vertė nustatoma diskontuojant prekės ženklo savininko būsimus pinigų srautus (iš prekės ženklo):

$$DCF = \frac{CF_1}{(1+WACC)^1} + \frac{CF_2}{(1+WACC)^2} + \dots + \frac{CF_n}{(1+WACC)^n}$$

čia: DCF – diskontuota pinigų srautų vertė; CF – pinigų srautai, WACC – vidutinė kapitalo vertė¹¹

Įmonė AB „Haldex“ nusprendė taikyti diskontuotų pinigų srautų metodą nematerialiojo turto vertei nustatyti (išlaidų metodas nebuvo naudojamas, nes įmonė negalėjo tiksliai įvertinti nematerialiojo turto kūrimo sąnaudų, lyginamasis metodas negalėjo būti naudojamas, nes įmonė neturėjo duomenų apie nematerialiojo turto pardavimo sandorius tarp nesusijusių asmenų).

Tarkime, įmonė AB „Haldex“ nustatė, kad šis prekės ženklas galėtų generuoti tokius pinigų srautus (mln. SEK) penkerius metus (2009–2013 m.): CF1 = 5800; CF2 = 6000; CF3 = 6600 CF4 = 7500 CF5 = 8000. Įmonės AB „Haldex“ vidutinė kapitalo vertė (WACC) = 8%. Tada diskontuota pinigų srautų vertė yra lygi 27 393 mln. SEK. ($27393 = 5800 / 1,08 + \dots + 9000 / 1,469$). Tai ir yra „Haldex“ prekės ženklo dabartinė rinkos vertė, už kurią ji gali perleisti prekės ženklą asocijuotoms įmonėms.

Licencinio mokesčio nustatymas. Nustatant licencinio mokesčio dydį turi būti taikomi sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai.

Palyginamosios nepriklausomos kainos metodas (šis metodas yra prioritetas sandorių kainodaros metodas) galėtų būti taikomas tuo atveju, jei įmonė AB „Haldex“ ir / arba jos

¹¹ $WACC = C(k) \times E / T + C(s) \times D / T (1 - t)$; čia: C(k) – kapitalo kaštai, E – nuosavas kapitalas, T – turtas, D – įsiskolinimai, t – pelno mokesčio norma.

dukterinės įmonės būtų sudariusios analogiškus sandorius su nesusijusiais asmenimis (t. y. įmonė AB „Haldex“ suteiktų teisę naudotis prekės ženklu nesusijusiam asmeniui arba jos dukterinės įmonės nusipirktų teisę naudotis nesusijusiai įmonei priklausančiu prekės ženklu). Tokių sandorių grupės įmonės nėra sudariusios. Ir nors informacija apie prekės ženklo perleidimo sandorius tarp nesusijusių asmenų nėra viešai prieinama, tačiau tokią informaciją galima rasti įvairiose komercinėse duomenų bazėse (pvz. „TPCUT“). Dėl to palyginamosios nepriklausomos kainos metodas nagrinėjamu atveju gali būti taikomas licencijos mokesčiui nustatyti.

Perpardavimo kainos metodas negali būti naudojamas nematerialiojo turto sandorių kainodarai nustatyti, nes nematerialusis turtas paprastai nėra perkamas turint tikslą jį perparduoti (Adam C., Godshaw G., 2002).

„Kaštai plus“ metodas taip pat nėra tinkamas analizuojamo sandorio kainodarai nustatyti, nes įmonė AB „Haldex“ negali tiksliai įvertinti prekės ženklo sukūrimo sąnaudų. Be to, dažnai nėra koreliacijos tarp nematerialiojo turto sukūrimo sąnaudų (tuo atveju, jei jas galima nustatyti) ir šio turto tikrosios rinkos vertės.

Šios disertacijos antrajame skyriuje buvo minėta, jei pirmi trys sandorių kainodaros metodai negali būti naudojami, turi būti pasirenkamas pelno padalinimo arba „transakcijos grynosios maržos“ metodas. EBPO metodinėse rekomendacijos nurodyta, kad pelno padalijimo metodas yra tinkamas nematerialiojam turtui įvertinti, nes taikant šį metodą yra nedidelė tikimybė, jog kuriai nors kontroliuojamojo sandorio šaliai bus priskirta neįprastai didelė ir tokio pobūdžio sandoriams nebūdinga pelno suma, nes yra įvertinamos abi kontroliuojamojo sandorio šalys (OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations, 2001).

Dėl to įmonė AB „Haldex“ gali nustatyti licencinį mokestį už teisę naudotis prekės ženklu savo dukterinėms įmonėms, taikydama palyginamosios nepriklausomos kainos metodą, pelno padalinimo metodą arba transakcijos grynosios maržos metodą. Kadangi prioritetas yra palyginamosios nepriklausomos kainos metodas, šis metodas ir buvo pasirinktas licencinio mokesčio dydžiui nustatyti. Taikant šį metodą „TPCUT“ duomenų bazėje¹² buvo ieškoma lyginamųjų tarp trečiųjų šalių sudarytų prekės ženklo sutarčių, siekiant nustatyti „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantį mokestį už teisę naudotis prekės ženklu.

¹² PwC Čikagos biuro sandorių kainodaros grupė sukūrė patentuotą duomenų bazę „TPCUT“, į kurią yra įtraukta tūkstančiai nesusijusių („trečiųjų šalių“) licencinių sutarčių, kurios buvo surinktos iš viešai prieinamų šaltinių. PwC surinko šias licencines sutartis per pastaruosius 20 metų iš JAV vertybinių popierių komisijos, licencijavimo žurnalų ir įvairių kitų viešų šaltinių. Šioje duomenų bazėje taip pat yra sutarčių, kurios buvo gautos iš kitų panašių duomenų bazių.

Ieškant lyginamų sutarčių, buvo atlikta paieška „TPCUT“ duomenų bazėje pagal paieškos žodžius ir pramonės šakų kodus (naudoti JAV SIC klasifikatoriaus kodai).

Norint rasti kaip įmanoma daugiau galimai palyginamų sutarčių buvo peržiūrėtos sutartys, kurių:

- rūšis buvo „Prekių ženklo licencinė sutartis“;
- mokestis sudarė grynujų, bendrųjų ir visų pardavimų procentą, o ne fiksuotą mokestį, mokestį už vieneta, etapą ar nebuvo konfidencialus;
- bent viena sutarties šalis yra įsikūrusi Europos Sąjungoje;
- bent viena sutarties šalis vykdo veiklą, priskiriamą pramonės šakos kodui „didmeninė gamyba“ (nes „Haldex“ įmonių pagrindinė veikla yra didmeninė prekyba);

Pritaikius prieš tai nurodytas paieškos strategijas, surasta 14 galimų palyginti sutarčių. Iš šių sutarčių 6 sutartis buvo atmestos dėl tokių priežasčių:

- Netinkama sutarties rūšis. Nustatyta, kad kai kurios sutartys yra ir prekės ženklo, ir techninės licencinės sutartys ir (arba) paslaugų sutartys.
- Mokesčio palyginamumas. Buvo atmestos tos sutartys, kuriose nurodytas mokestis tik už vieneta, fiksuotas mokestis, ir sutartys be mokesčio arba sutartys, kuriose informacija apie mokestį buvo redaguota, nes nebuvo pakankamos informacijos, kad būtų galima informaciją apie komisinius konvertuoti į dydį, kuris yra apskaičiuojamas kaip pardavimų ar pajamų procentas.
- Susijusios šalys. Sutarties šalys, kurios, kaip paaiškėjo, yra susijusios (atlikus jų ryšių paiešką internete).

Atlikus išsamią analizę, surastos 8 palyginamosios sutartys, pagal kurias buvo sudaryti prekės ženklo licenciniai sandoriai tarp neasocijuotų asmenų.

Remiantis atliktos lyginamosios analizės rezultatais, „ištiestosios rankos“ principą atitinkančio licencinio mokesčio dydis (remiantis 8 sutartimis) yra nuo 2 % iki 5,5 % pardavimų apimties. Dėl to AB „Haldex“ gali nustatyti licencinį mokestį už teisę naudotis prekės ženklu savo dukterinėms įmonėms, kurio dydis svyruotų nuo 2 % iki 5,5 % pardavimų apimties.

4.3. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelio Lietuvos mokesčių administratoriui taikymas: proporcingo mokesčių paskirstymo principo įvertinimas

Nuo pat sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros įteisinimo Lietuvoje pradžios, t. y. 2004 m., iki šiol Lietuvos (kaip ir daugelio kitų šalių) mokesčių administratorius kontroliuoja sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą vadovaudamasis „ištiesiosios rankos“ principu. Pagal šį principą kiekvieno sandorio tarp asocijuotų asmenų kaina turi atitikti rinkos kainą. Todėl kiekvienos Lietuvos įmonės, sudarančios sandorius su asocijuotomis šalimis, mokėtinų mokesčių dydis priklauso nuo jos veiklos rezultatų, kuriems įtakos turi nustatyta sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara.

Tačiau jau kurį laiką daugelio Europos valstybių vyriausybės atstovai, ekonomistai bei mokesčių ekspertai vis dažniau svarsto galimybę taikyti proporcingo mokesčių paskirstymo principą, kurį taikant pagal iš anksto nustatytą formulę yra paskirstomas visos įmonių grupės konsoliduotas apmokestinamasis pelnas konkrečiai grupės įmonei. Tokiu atveju įmonė sumoka pelno mokestį nuo visos įmonių grupės konsoliduoto pelno (iki mokesčių) dalies.

Dar 2004 m. rugsėjį įvyko neformalus ECOFIN susitikimas, kuriame dalyvę ES šalių finansų ministrai pasiūlė sukurti darbo grupę (vėliau ši darbo grupė buvo pavadinta „Bendros pelno mokesčio bazės konsolidavimo darbo grupe“), atsakingą už pelno mokesčio bazės ES valstybėse harmonizavimą. Viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurių buvo sukurta ši darbo grupė, buvo ta, jog daugelio ES valstybių mokesčių administratoriai susidurdavo su vis didesniais sunkumais apmokestindami (pelno mokesčiu) tarptautinių įmonių grupei priklausančias bendroves.

Vienas iš šios darbo grupės pateiktų pasiūlymų buvo sukurti bendrą pelno mokesčio bazę ES šalyse ir pelno mokestį paskirstyti ES šalims pagal tam tikrus proporcingumo kriterijus, t. y. sudėti ES šalyse veikiančių įmonių apmokestinamąjį pelną ir jį paskirstyti pagal tam tikrus kriterijus (šie kriterijai detalai aprašyti disertacijos 3.2 dalyje). Tačiau siekiant įgyvendinti tokią sistemą, reikia įvertinti jos efektyvumą ir naudą ES šalių mokesčių administratoriams, t. y. kaip pasikeis pelno mokesčio surinkimas įteisinus proporcingą mokesčių paskirstymo sistemą, kokią tai turės poveikį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai bei ištekliams (tiek žmogiškiems tiek materialiniams) persiskirstyti tarp šalių ir pan.

Disertacijos 3.2 dalyje minėta, kad per pastarąjį dešimtmetį yra parengta nemažai teorinių analizių ir studijų, nagrinėjančių proporcingo mokesčių paskirstymo sistemos privalumus ir trūkumus, tačiau empirinių tyrimų šioje srityje atlikta labai nedaug (viena iš priežasčių –

tyrimams reikalingų finansinių duomenų neprieinamumas ir ribotumas). Vienas iš pirmųjų tokių atliktų empirinių tyrimų – Shackelford D. ir Slemroad J. (1998) studija, kurioje yra nagrinėjama, kokią įtaką proporcingo mokesčių paskirstymo sistemos įvedimas JAV federaliniu lygiu (ši sistema veikia tik tarp atskirų JAV valstijų, bet ne tarp JAV ir užsienio šalių) turėtų JAV tarptautinių įmonių mokėtino pelno mokesčio dydžiui.

Europoje vienas iš pirmųjų tokių atliktų tyrimų – Vokietijos Bundensbanko (Deutsche Bundesbank) 2006 m. atliktas tyrimas (tyrimo autoriai – Fuest C., Hemmelgarn T., Ramb F.), kurio metu buvo įvertinta, kokią įtaką proporcingo mokesčių paskirstymo principo įteisinimas vietoje „ištiesiosios rankos“ principo 15-oje ES¹³ šalių, turėtų šiose šalyse veikiančių Vokietijos tarptautinių bendrovių mokėtino pelno mokesčio dydžiui ir tų šalių biudžeto mokestinėms pajamoms.

Reikia paminėti, kad šiam tyrimui buvo pasirinkti tik Vokietijoje įsikūrusių motininių įmonių ir jų dukterinių įmonių 15-oje ES šalių finansiniai duomenys už 1996–2001 m. laikotarpį (šie duomenys buvo prieinami Vokietijos Bundensbankui, nes Vokietijos tarptautinės bendrovės, kurios turi dukterinių įmonių užsienyje, privalo pateikti savo ir dukterinių įmonių finansinę atskaitomybę Vokietijos Bundensbankui). Šis tyrimas tik iš dalies parodo proporcingo mokesčių paskirstymo poveikį ES šalių pelno mokesčio bazei, nes į šį tyrimą nėra įtraukti tarptautinių įmonių, kurių motininės įmonės veikia ne Vokietijoje, o kitose ES šalyse, finansiniai duomenys.

Mokslinių tyrimų, kurie nagrinėtų proporcingo mokesčių paskirstymo principo efektyvumą, lyginant jį su „ištiesiosios rankos“ principu, naujosiose ES valstybėse, įskaitant ir Lietuvą, nėra atlikta. Remiantis Vokietijos Bundensbanko atlikto tyrimo metodika, disertacijoje yra analizuojamas proporcingo mokesčių paskirstymo principo poveikis Lietuvoje veikiančių tarptautinių įmonių mokėtino pelno mokesčio dydžiui ir įvertina, kuris iš dviejų principų („ištiesiosios rankos“ principas ar proporcingo mokesčių paskirstymo principas) yra tinkamesnis¹⁴ mokesčių administratoriui Lietuvoje.

Duomenų paieška ir atranka. Siekiant įvertinti, kaip pasikeistų Lietuvos tarptautinių įmonių mokėtinas pelno mokestis, Lietuvoje įteisinus proporcingo mokesčių paskirstymo principą, buvo ieškomos ir atrenkamos:

1. ES valstybėse, išskyrus Lietuvą, veikiančios įmonės, kurios turi dukterinių įmonių Lietuvoje;
2. Lietuvoje veikiančios įmonės, kurios turi dukterinių įmonių kitose ES šalyse.

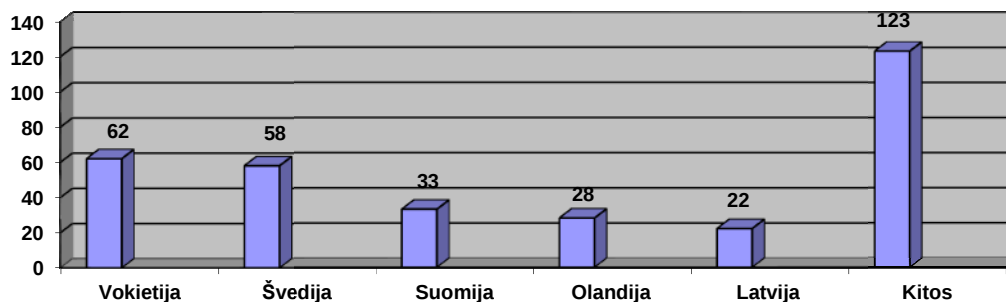
¹³ Tyrime buvo imamos 15 ES šalių, be naujai 2004 m. prisijungusių valstybių.

¹⁴ Tinkamumas vertinimas tik pagal mokėtiną pelno mokestį į valstybės biudžetą, neanalizuojant mokesčių ir sandorių kainodaros kontrolės administracinių sąnaudų ir pan.

Tarptautinių įmonių buvo ieškoma „Amadeus“ duomenų bazėje, pagal šiuos kriterijus:

- geografinį: atrenkamos ES šalių, išskyrus Lietuvą, įmonės, turinčios dukterinių įmonių Lietuvoje, ir Lietuvos įmonės, kurios turi dukterinių įmonių kitose ES valstybėse. Pritaikius šį kriterijų atrinktos 1283 įmonės;
- akcininkų: buvo atrenkamos tos dukterinės įmonės, kurių motininė įmonė valdo 100% įmonės įstatinio kapitalo. Pritaikius šį kriterijų atrinktos 504 įmonės;
- duomenų prieinamumo: buvo atrinktos tos įmonės, kurių finansiniai duomenys yra prieinami už bent už 3 metus iš 2005 – 2009 m. laikotarpio. Pritaikius šį kriterijų atrinktos 465 įmonės;
- duomenų nekonsolidavimo: buvo atrenkamos įmonės, „Amadeus“ duomenų bazėje pateikusius savo nekonsoliduotus finansinius duomenis. Pritaikius šį kriterijų atrinktos 382 įmonės;
- veiklos tęstinumo: buvo atrenkamos tik veiklą tęsiančios įmonės, t. y. buvo atmetamos analizuojamu laikotarpiu bankrutavusios įmonės. Pritaikius šį kriterijų atrinktos 326 įmonės.

Atrankos rezultatai parodė, kad daugiausia dukterinių įmonių (atitinkančių prieš tai nurodytus kriterijus) Lietuvoje turi Vokietijos, Švedijos, Suomijos, Olandijos ir Latvijos šalių bendrovės (šiose penkiose šalyse yra daugiau kaip 60 % visų atrinktų Lietuvos įmonių motininių bendrovių). Motininių įmonių, kurios turi dukterinių įmonių Lietuvoje, pasiskirstymas pagal šalis pateikiamas 30 paveiksle.

30 pav. Motininių įmonių, turinčių dukterinių įmonių Lietuvoje, pasiskirstymas pagal šalis

Šaltinis: sukurta autoriaus

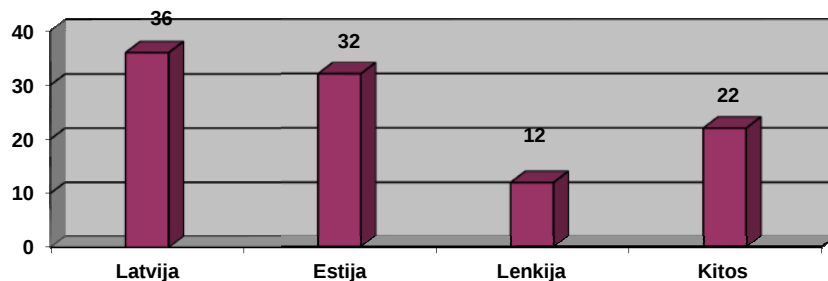
Atrinktų motininių įmonių, kurios turi dukterinių įmonių Lietuvoje, pardavimo pajamų, turto, darbuotojų skaičius ir pelno iki mokesčių dydžiai už 2005–2009 m. pateikti 22 lentelėje. Šie finansiniai duomenys reikalingi skaičiuojant apmokestinamąjį pelną pagal proporcingo mokesčių paskirstymo principą.

22 lentelė. Tyrimui atrinktų įmonių finansiniai duomenys 2005 – 2009 m. laikotarpiu

Šalis, kurioje veikia lietuviškos įmonės motininė įmonė	Lietuvoje veikiančių dukterinių įmonių skaičius (5 metų vidurkis)	Turtas, mln. EUR (5 metų vidurkis)	Pardavimo pajamos, mln. EUR (5 metų vidurkis)	Darbuotojų skaičius, vnt. (5 metų vidurkis)	Pelnas prieš mokesčius, mln. EUR (5 metų vidurkis)
Airija	2	18,2	24,1	62	3,7
Austrija	8	248,4	202,4	423	12,3
Belgija	7	59,2	86,3	258	6,1
Bulgarija	0	0	0	0	0
Čekija	2	34,2	23,8	46	0,6
Danija	10	198,8	240,5	873	19,6
Didžioji Britanija	18	185,7	156,3	1027	5,3
Estija	15	162,1	218,2	954	11,4
Graikija	3	20,7	18,2	138	0,4
Ispanija	6	58,3	45,3	392	1,2
Italija	2	5,4	12,5	104	-0,9
Kipras	8	165,0	309,0	765	28,2
Latvija	25	460,2	437,3	1420	16,8
Lenkija	19	264,9	352,1	862	7,7
Malta	1	0,9	4,5	78	0,2
Prancūzija	12	106,3	89,3	654	3,2
Portugalija	0	0	0	0	0
Olandija	28	384,2	562,3	2368	42,5
Rumunija	0	0	0	0	0
Slovakija	4	67,3	43,2	174	-2,4
Slovėnija	1	18,9	26,2	26	0,5
Suomija	33	1784,3	1638,2	2856	82,8
Švedija	58	2893,2	3273,2	4564	96,2
Vengrija	2	29,4	26,3	72	3,1
Vokietija	62	3837,2	2548,8	5482	68,0

Šaltinis: apskaičiuota autoriaus, remiantis „Amadeus“ duomenų bazėje pateiktais duomenimis

Lietuvos įmonės daugiausia turi dukterinių įmonių Latvijoje, Estijoje ir Lenkijoje (šiose trijose šalyse yra daugiau kaip 80 % visų atrinktų Lietuvos įmonių dukterinių bendrovių. Dukterinių įmonių pasiskirstymas pagal šalis pateikiamas 31 paveiksle.

31 pav. Dukterinių įmonių, kurių motininės įmonės veikia Lietuvoje, pasiskirstymas pagal šalį

Šaltinis: sukurta autoriaus

Atrinktų Lietuvos motininių įmonių, kurios turi dukterinių įmonių kitose ES šalyse, pardavimo pajamų, turto, darbuotojų skaičiaus bei pelno iki mokesčių dydžiai už 2005–2009 m. pateikiami 23 lentelėje. Šie finansiniai duomenys yra reikalingi skaičiuojant apmokestinamąjį pelną pagal proporcingo mokesčių paskirstymo principą.

23 lentelė. Tyrimui atrinktų įmonių 2005 – 2009 m. finansiniai duomenys

Šalis, kurioje veikia įmonės	Atrinktų įmonių skaičius	Turtas, mln. EUR	Pardavimo pajamos, mln. EUR	Darbuotojų skaičius	Pelnas prieš mokesčius, mln. EUR
Bulgarija	3	43,2	36,1	234	2,4
Čekija	1	8,3	15,6	86	1,1
Danija	1	1,6	8,4	51	0,4
Didžioji Britanija	2	4,0	18,9	38	0,1
Estija	32	212,3	678,3	1984	32,6
Italija	1	2,1	6,8	18	-0,4
Latvija	36	834,8	1347,2	4437	68,4
Lenkija	12	48,5	93,5	853	4,7
Olandija	2	12,3	85,2	54	12,9
Rumunija	2	13,8	42,4	128	0,8
Slovakija	1	2,4	5,2	32	-1,2
Iš viso	165	7675,1	10970	22842	508,1

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai remiantis Amadeus duomenų bazės duomenimis

Atrinkus visus reikiamus finansinius duomenis buvo atliekamas tyrimas.

Tyrimo metodika ir rezultatai. Apmokestinamajam pelnui kiekvienai grupės įmonei apskaičiuoti buvo pasirinkta Overesh formulė, kiekvienam iš trijų kriterijų (P, L, S) priskiriant vienodą svorį, t. y. po 1/3:

$$T_i = t_i \left[1/3_i^P \frac{P_i}{P} + 1/3_i^L \frac{L_i}{L} + 1/3_i^S \frac{S_i}{S} \right] \Pi_i,$$

čia: T – konkrečios grupės įmonės mokėtinas pelno mokestis,

t – pelno mokesčio tarifas, taikomas konkrečiai grupės įmonei,

P_i – konkrečios grupės įmonės turto balansinė vertė,

P – visos įmonių grupės turto balansinė vertė,

L_i – konkrečios grupės įmonės darbuotojų darbo užmokesčio sąnaudos,

L – visos įmonių grupės darbuotojų darbo užmokesčio sąnaudos,

S_i – konkrečios grupės įmonės pardavimo pajamos,

S – visos įmonių grupės pardavimo pajamos,

Π_i – įmonių grupės apmokestinamasis pelnas.

Svarbu pažymėti, kad „Amadeus“ duomenų bazėje nėra pateikta informacijos apie įmonių darbuotojų darbo užmokesčio sąnaudas, todėl vietoje šio rodiklio buvo imamas įmonių darbuotojų skaičiaus rodiklis.

Apskaičiavus kiekvienos įmonės apmokestinamąjį pelną, šie pelnai buvo sumuojami pagal valstybes, kuriose šios įmonės veikia, t. y. jei Austrijoje yra dvi įmonės, turinčios po vieną dukterinę įmonę Lietuvoje, šių įmonių apskaičiuotas apmokestinamasis pelnas buvo sudedamas (ir gaunama Austrijos apmokestinamojo pelno bazė).

Apskaičiuotas pagal proporcingo mokesčių paskirstymo principą apmokestinamasis pelnas buvo lyginamas su esamu (apskaičiuotu pagal „ištiesiosios rankos“ principą) apmokestinamuoju pelnu. Skaičiavimų pavyzdžiai, imant dviejų Austrijos motininių įmonių ir jų dukterinių įmonių Lietuvoje finansinius duomenis, pateikiami 24 ir 25 lentelėse.

24 lentelė. Pelno iki mokesčių apskaičiavimo pagal mokesčių proporcingo paskirstymo principą pavyzdys

Įmonės pavadinimas	Pajamos, mln. EUR (5 metų vidurkis)	Turtas, mln. EUR (5 metų vidurkis)	Darbuotojų skaičius (5 metų vidurkis)	Faktinis pelnas iki mokesčių, mln. EUR (5 metų vidurkis)	Pelnas iki mokesčių apskaičiuotas pagal mokesčių proporcingo paskirstymo principą, mln. EUR (5 metų vidurkis)
UAB VAE Legetecha (Lietuva)	17,4	28,3	34	1,3	0,9
VAE GmbH (Austrija)	65,8	159,2	90	2,8	3,2
Iš viso	83,2	187,5	124	4,1	4,1

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai remiantis „Amadeus“ duomenų bazės duomenimis

Taikant mokesčių proporcingo paskirstymo principą, įmonei UAB „VAE Legetecha“ tenkančio pelno dalis yra apskaičiuojama pagal Overesh formulę:

$$\Pi_{UAB} = [1/3 \times 17,4 / 83,2 + 1/3 \times 28,3 / 187,5 + 1/3 \times 34 / 124] \times 4,1 = 0,9.$$

Pagal mokesčių proporcingo paskirstymo principą, įmonei „VAE“ GmbH tenkančio pelno dalis apskaičiuojama:

$$\Pi_{GmbH} = [1/3 \times 65,8 / 83,2 + 1/3 \times 159,2 / 187,5 + 1/3 \times 90 / 124] \times 4,1 = 3,2.$$

Taigi VAE grupės mastu, t. y. Lietuvos ir Austrijos įmonių, pelnas iki mokesčių būtų toks pat (4,1 mln. EUR), tačiau UAB „VAE Legetecha“ pelno mokestis būtų skaičiuojamas ne nuo 1,3 mln EUR, o nuo 0,9 mln. EUR. Atitinkamai „VAE“ GmbH pelnas iki mokesčių būtų didesnis – 3,2 mln. EUR (vietoje 2,8 mln. EUR).

Toliau pagal tokią pačią metodiką yra skaičiuojamas kitų Austrijos ir Lietuvos grupės įmonių pelnas, pvz., „Schiedel AG“ ir jos dukterinės įmonės UAB „Schiedel Kaminų Sistemos“ (žr. 25 lentelę).

25 lentelė. Pelno iki mokesčių apskaičiavimo pagal mokesčių proporcingo paskirstymo principą pavyzdys

Įmonės pavadinimas	Pajamos, mln. EUR (5 metų vidurkis)	Turtas, mln. EUR (5 metų vidurkis)	Darbuotojų skaičius, mln. EUR (5 metų vidurkis)	Faktinis pelnas prieš mokesčius, mln. EUR (5 metų vidurkis)	Pelnas prieš mokesčius apskaičiuotas pagal mokesčių proporcingo paskirstymo principą, mln. EUR (5 metų vidurkis)
UAB Schiedel Kaminų Sistemos (Lietuva)	8,5	2,1	45	0,9	0,7
Schiedel AG (Austrija)	10,3	8,4	20	0,7	0,9
Viso	18,8	10,5	65	1,6	1,6

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai remiantis Amadeus duomenų bazės duomenimis

Apskaičiavus visų įmonių pelną pagal proporcingo mokesčių paskirstymo principą, sumuojama kiekvienos šalies pelno iki mokesčių bazė, lyginant ją su faktine, t. y. apskaičiuota taikant „ištiesiosios rankos“ principą.

Imant nurodytų Lietuvos ir Austrijos įmonių duomenis, Lietuvos pelno iki mokesčių bazė, apskaičiuota pagal proporcingo mokesčių paskirstymo princip, lygi 1,6 mln. EUR (0,9 + 0,7), o Austrijos – 4,1 mln. EUR (3,2 + 0,9). Taigi Lietuvos pelno mokesčių bazė (lyginant su faktine)

sumažėjo 0,6 mln. EUR. Atitinkamai Lietuvos įmonės būtų sumokėjusios mažiau pelno mokesčio į Lietuvos biudžetą.

Visų ES šalių, kuriose veikia Lietuvos įmonių motininės įmonės ir kuriose veikia Lietuvos įmonių dukterinės įmonės, faktinio pelno mokesčių ir pelno, apskaičiuoto pagal proporcingo mokesčių paskirstymo principą bazių palyginimas pateikiamas 26 lentelėje.

26 lentelė. Faktinio pelno iki mokesčių ir pelno, apskaičiuoto pagal proporcingo mokesčių paskirstymo principą, palyginimas

Šalis	Pelno iki mokesčių bazė, apskaičiuota pagal ištiestosios rankos principą, mln. EUR	Pelno iki mokesčių bazė, apskaičiuota paskirsčius pelnus pagal proporcijas, mln. EUR	Pelno bazių skirtumas, mln. EUR	Pelno bazių skirtumas, %
Airija	3,7	1,2	-2,5	-67,6
Austrija	12,3	14,9	2,6	21,1
Belgija	6,1	5,6	-0,5	-8,2
Čekija	0,6	0,7	0,1	16,7
Danija	19,6	22,1	2,5	12,8
Didžioji Britanija	5,3	12,4	7,1	134,0
Estija	11,4	12,2	0,8	7,0
Graikija	0,4	0,4	0	0,0
Ispanija	1,2	2,5	1,3	108,3
Italija	-0,9	0,6	1,5	-166,7
Kipras	28,2	27,3	-0,9	-3,2
Latvija	16,8	19,4	2,6	15,5
Lietuva	648,2	558,8	-89,4	-13,8
Malta	7,7	9,2	1,5	19,5
Prancūzija	0,2	0,3	0,1	50,0
Olandija	42,5	37,4	-5,1	-12,0
Slovakija	-2,4	0,2	2,6	-108,3
Slovėnija	0,5	0,7	0,2	40,0
Suomija	82,8	134,8	52	62,8
Švedija	96,2	102,3	6,1	6,3
Vengrija	3,1	2,3	-0,8	-25,8
Vokietija	68,0	86,2	18,2	26,8
Iš viso	1051,5	1051,5	0	0%

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis „Amadeus“ duomenų bazėje pateiktais duomenimis

Tyrimo išvados. Remiantis 26 lentelėje pateiktais duomenimis, jei 2004–2008 m. būtų įteisintas proporcingo mokesčių paskirstymo principas vietoje „ištiestosios rankos“ principo, šalyse, įskaitant Lietuvą, kuriose pelno mokesčio tarifai yra maži (lyginant su kitomis ES

valstybėmis) ar kuriose yra taikomos įvairios pelno mokesčio lengvatos, apmokestinamojo pelno bazė sumažėtų (Lietuvoje beveik 14%). Todėl šiose šalyse veikiančios įmonės sumokėtų mažiau pelno mokesčio.

Darytina išvada, kad dabar įteisintas „ištiesiosios rankos“ principas (kuriuo remiantis grupės įmonės turi sudaryti sandorius ir kuris lemia šių įmonių apmokestinamojo pelno dydį) leidžia surinkti daugiau pelno mokesčio į valstybės biudžetą (iš tarptautinių grupės įmonių), negu taikant proporcingo mokesčių paskirstymo principą.

Pažymėtina, kad panašius tyrimo rezultatus gavo Vokietijos Bundensbanko 2006 m. atlikto tyrimo autoriai: šalims, kuriose veikiančios įmonės turi daug kapitalo ir kuriose yra pakankamai dideli pelno mokesčio tarifai (pvz., Vokietijai, Didžiajai Britanijai ir kt.), būtų naudinga (pelno mokesčio surinkimo į šalies biudžetą požiūriu) įteisinti proporcingo mokesčių paskirstymo principą vietoje „ištiesiosios rankos“ principo. O šalys, kuriose yra mažesni pelno mokesčio tarifai ir kuriose veikiančios įmonės turi santykinai mažiau turto, įteisinus proporcingo mokesčių paskirstymo principą surinktų mažiau pelno mokesčio.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad tyrimo rezultatai keistųsi, jei būtų taikomi skirtingi turto, pajamų ir darbuotojų skaičiaus svoriai skaičiuojant apmokestinamąjį paskirstomą pelną, pavyzdžiui, vietoje lygių 1/3 proporcijų didesnis svoris būtų suteikiamas vienam ar kitam parametrai.

Išvados

Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai nustatyti, reikėtų išskirti šias pagrindines kontroliuojamų sandorių grupes:

- Prekių pardavimo. Nustatant prekių pardavimo sandorių kainodarą dažniausiai yra taikomi perpardavimo kainos arba „kaštai plus“ metodai. Vieno iš dviejų metodų pasirinkimas priklauso nuo to, kurios sandorio šalies (gamintojų ar platintojų) pelningumas bus analizuojamas ir lyginamas.
- Paslaugų. Nustatant paslaugų sandorių kainodarą, siūloma mokėti už suteiktas paslaugas apskaičiuoti palyginamosios nepriklausomos kainos arba „kaštai plus“ metodu, prie sąnaudų, patirtų teikiant paslaugas, pridedant „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantį atkainį.
- Nematerialiojo turto perleidimo. Nematerialiojo turto perleidimo sandorių kainodara nustatymas priklauso nuo to, ar yra perleidžiama nuosavybės teisė į nematerialųjį turtą, ar tik leidžiama juo naudotis kitam asocijuotam asmeniui. Jei yra perleidžiama nuosavybės teisė, turi būti nustatyta to turto vertė (ji gali būti

nustatoma taikant lyginamąjį, išlaidų arba pelningumo metodus). Jei turtu leidžiama naudotis neperleidžiant nuosavybės teisės, yra nustatomas licencinis mokestis, kurio dydis apskaičiuojamas taikant palyginamosios nepriklausomos kainos, pelno padalinimo ar „transakcijos grynosios maržos“ metodus. Remiantis autoriaus atliktos lyginamosios analizės rezultatais, „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančio licencinio mokesčio dydis svyruoja 2 % - 5,5 % pardavimų apimties.

- Paskolų sandoriai. Nustatant paskolų sandorių kainodarą dažniausiai taikomas palyginamosios nepriklausomos kainos metodas, lyginant neasocijuotų asmenų (dažniausiai komercinių bankų) išduotų paskolų palūkanų normas arba neasocijuotų įmonių išleistų obligacijų palūkanų normas su tarp asocijuotų asmenų sudarytų paskolų sandorių palūkanų normomis. Autoriaus atliktos obligacijų lyginamosios analizės rezultatai parodė, kad ilgalaikių (5-10 m.) paskolų EUR, suteiktų įmonėms, kurių kredito reitingas yra „B“ (pagal kredito reitingų agentūros „Standart & Poors“ metodiką) palūkanų normos marža turi būti 0,8 – 3,5 %.

Vertinant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reguliavimo efektyvumą Lietuvoje buvo atliktas tyrimas, kurio metu skaičiuota, kaip pasikeistų Lietuvos įmonių, turinčių dukterinių ir motininių įmonių kitose ES šalyse, apmokestinamasis pelnas, jei 2004–2008 m. būtų įteisintas proporcingo mokesčių paskirstymo principas vietoje „ištiesiosios rankos“ principo. Tyrimo rezultatai parodė, jog šalyse, įskaitant Lietuvą, kuriose pelno mokesčio tarifai yra maži (lyginant su kitomis ES valstybėmis) ar kuriose yra taikomos įvairios pelno mokesčio lengvatos, apmokestinamojo pelno bazė sumažėtų. Taigi šiose šalyse, įskaitant Lietuvą, veikiančios įmonės sumokėtų mažiau pelno mokesčio. Darytina išvada, kad šiuo metu įteisintas „ištiesiosios rankos“ principas (kuriuo remiantis grupės įmonės turi sudaryti tarpusavio sandorius ir kuris lemia šių įmonių apmokestinamojo pelno dydį) leidžia surinkti daugiau pelno mokesčio į valstybės biudžetą (iš tarptautinių grupės įmonių), negu taikant proporcingo mokesčių paskirstymo principą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Ištyrus teorinius ir praktinius sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros aspektus, teikiamos šios išvados ir pasiūlymai:

1. Spartėjant globalizacijai vis daugiau sandorių sudaroma tarp asocijuotų asmenų. Kai kainodara tarp asocijuotų asmenų neparodo rinkos veiksmų ir neatitinka „ištiesiosios rankos“ principo, yra iškraipomi šių ūkio subjektų mokestiniai įsipareigojimai ir šalių, kuriose veikia ūkio subjektai, mokestinės pajamos. Todėl didėja mokestinių pajamų perskirstymas tarp šalių, t. y. iš šalių, kuriose mokesčių tarifai yra didesni, dalis mokesčių sumokama į biudžetus tų šalių, kurių mokesčiai yra mažesni. Taip pat neefektyviai paskirstomi ištekliai tarp grupės įmonių, iškraipomi šių įmonių veiklos rodikliai.
2. Remiantis atliktais tyrimais sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą siūloma priskirti šioms sritims:
 - mokesčių sričiai, nes sandorių kainodara turi įtakos sandorių šalių mokestiniam pelnui ir kitų mokėtinų mokesčių dydžiui. Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara nagrinėjama kaip mokesčių planavimo, mokesčių įstatymų laikymosi ir mokesčių kontrolės priemonė;
 - įmonių valdymo sričiai, nes sandorių kainodara yra sandorio šalių veiklos vertinimo bei efektyvaus išteklių paskirstymo priemonė, taip pat įmonių, sudarančių sandorius tarp asocijuotų asmenų, vadovų motyvavimo ir jų rezultatų vertinimo priemonė.
3. Išnagrinėjus mokslinėje literatūroje pateiktus „sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros“ termino apibrėžimus, nustatyta, kad nėra bendro šios sąvokos apibrėžimo. Autorius papildė ir siūlo naudoti šį apibrėžimą: mokesčių tikslais nustatoma sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara – tai kontroliuojamų sandorių kainų ir / ar iš kontroliuojamų sandorių uždirbamo pelno nustatymas / paskirstymas sandorio šalims.
4. Siekiant užtikrinti, kad sandoriai tarp asocijuotų asmenų būtų sudaromi tikrąją rinkos kainą ir nebūtų iškraipomos rinkos sąlygos bei nebūtų neteisingo mokesčių pasiskirstymo tarp skirtingų šalių, daugelyje šalių, ir Lietuvoje, buvo įteisinti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros metodai, kuriais remiantis nustatoma tikroji rinkos kainą:
 - palyginamosios nepriklausomos kainos metodas,
 - perpardavimo kainos metodas,
 - „kaštai plus“ metodas,
 - pelno padalinimo metodas,

- „transakcijos grynosios maržos“ metodas.

Kainodaros metodo pasirinkimas priklauso nuo daugelio veiksnių (įmonės prisiimamų funkcijų bei rizikos, veiklos pobūdžio, sandorio rūšies, informacijos prieinamumo), tačiau visais atvejais šiuos metodus reikia rinktis nurodytu eiliškumu, t. y. pradedant palyginamosios nepriklausomos kainos metodu ir baigiant „transakcijos grynosios maržos“ metodu.

5. Atsižvelgiant į užsienio šalių mokslininkų literatūrą, EBPO metodines rekomendacijas bei vietinius valstybių (ir Lietuvos) teisės aktus sudarytas modelis, pagal kurį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara turi būti nustatoma šiais etapais:

- Atlikti rinkos analizę ir kontroliuojamame sandoryje dalyvaujančių įmonių funkcinę analizę, t. y. įvertinti kontroliuojamo sandorio šalių vykdomas funkcijas, prisiimamą riziką ir valdomą turtą.
- Ieškotilyginamųjų duomenų ir juos įvertinti. Vertinant duomenų lyginamumą ir tinkamumą, reikia atsižvelgti į: sandorio dalyko charakteristikų panašumą, sutarčių sąlygas, sandorio šalių funkcijų panašumą, ekonomines aplinkybes ir sandorio šalių verslo strategijų panašumą.
- Atsižvelgiant į įmonės atliekamas funkcijas, kontroliuojamo sandorio tipą bei prieinamus lyginamuosius duomenis, parinkti tinkamą sandorio kainodaros metodą. Pasirinkus palyginamosios nepriklausomos kainos metodą, turi būti lyginamos ir nustatomos kontroliuojamų sandorių kainos, o taikant visus kitus metodus yra nustatoma gautino iš kontroliuojamo sandorio pelno dalis. Gautino pelno iš kontroliuojamos sandorio dalis skaičiuojama naudojant įvairius pelningumo rodiklius: bendrąjį pardavimų pelningumą, veiklos pelningumą, turto pelningumą, antkainį nuo pardavimo savikainos, antkainį nuo tipinės veiklos sąnaudų, Berrio rodiklį ir kitus. Autoriaus atliktas tyrimas parodė, kad tokie pelningumo rodikliai kaip antai: bendrasis pardavimų pelningumas, antkainis nuo pardavimo savikainos ir Berrio rodiklis gali būti netikslūs ir nepalygintini dėl skirtingų sąnaudų apskaitos principų įvairiuose šalyse.
- Nustatyti „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančią kainą. Kadangi rinkos sąlygomis tokią pačią veiklą vykdančių nepriklausomų įmonių pelningumas skiriasi, nustatant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą atitinkančią „ištiesiosios rankos“ principą, turi būti imama ne konkreči kainos ar pelningumo rodiklio reikšmė, o kainų ar rodiklių intervalas tarp 1-ojo ir 3-ojo kvartilių.

6. Įvairių mokslinių šaltinių ir praktinių atvejų analizė parodė, kad sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai nustatyti, reikėtų išskirti šias pagrindines kontroliuojamų sandorių grupes:

- Prekių pardavimo. Nustatant prekių pardavimo sandorių kainodarą dažniausiai yra taikomi perpardavimo kainos arba „kaštai plius“ metodai. Vieno iš dviejų metodų pasirinkimas priklauso nuo to, kurios sandorio šalies (gamintojų ar platintojų) pelningumas bus analizuojamas ir lyginamas.
- Paslaugų. Nustatant paslaugų sandorių kainodarą, siūloma mokėti už suteiktas paslaugas apskaičiuoti taikant palyginamosios nepriklausomos kainos arba „kaštai plius“ metodą, prie sąnaudų, patirtų teikiant paslaugas, pridėdant „ištiesiosios rankos“ principą atitinkantį atkainį.
- Nematerialiojo turto perleidimo. Nematerialiojo turto perleidimo sandorių kainodaros nustatymas priklauso nuo to, ar yra perleidžiama nuosavybės teisė į nematerialųjį turtą, ar tik leidžiama juo naudotis kitam asocijuotam asmeniui. Jei yra perleidžiama nuosavybės teisė, turi būti nustatyta to turto vertė (ji gali būti nustatoma taikant lyginamąjį, išlaidų arba pelningumo metodus). Jei turtu leidžiama naudotis neperleidžiant nuosavybės teisės, yra nustatomas licencinis mokestis, kurio dydis apskaičiuojamas taikant palyginamosios nepriklausomos kainos, pelno padalinimo ar „transakcijos grynosios maržos“ metodus. Remiantis autoriaus atliktos lyginamosios analizės rezultatais, „ištiesiosios rankos“ principą atitinkančio licencinio mokesčio dydis svyruoja 2 % - 5,5 % pardavimų apimties.
- Paskolų sandoriai. Nustatant paskolų sandorių kainodarą dažniausiai taikomas palyginamosios nepriklausomos kainos metodas, lyginant neasocijuotų asmenų (dažniausiai komercinių bankų) išduotų paskolų palūkanų normas arba neasocijuotų įmonių išleistų obligacijų palūkanų normas su tarp asocijuotų asmenų sudarytų paskolų sandorių palūkanų normomis. Autoriaus atliktos obligacijų lyginamosios analizės rezultatai parodė, kad ilgalaikių (5-10 m.) paskolų EUR, suteiktų įmonėms, kurių kredito reitingas yra „B“ (pagal kredito reitingų agentūros „Standart & Poors“ metodiką) palūkanų normos marža turi būti 0,8–3,5 %.

7. Sudarytas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros modelis yra skirtas ir mokesčių administratoriui, kuris kontroliuoja ir tikrina sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui. Remiantis sudarytu modeliu, mokesčių

administratoriui, kuris atlieka sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros patikrinimus, pirmiausiai siūloma atrinkti tas įmones, kurios:

- sudaro sandorius su asocijuotais asmenimis, veikiančiais šalyse ar/ir teritorijose, kur galioja labai maži mokesčių tarifai;
- patiria nuolatinius veiklos nuostolius;
- sudaro specifinius sandorius, tokius kaip antai: valdymo paslaugų teikimas ir nematerialiojo turto perleidimas, nes šie sandoriai dažniausiai sudaromi tik tarp susijusių asmenų ir todėl kyla sunkumų ieškant lyginamųjų duomenų ir nustatant tikrąją rinkos kainą.
- perleido dalį savo funkcijų / verslo ar buvo reorganizuotos.

8. Remiantis sukurtu modeliu, kontroliuojant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą, mokesčių administratoriui siūloma atsižvelgti ir į rinkos, kurioje sudaromi lyginamieji sandoriai ar veikia lyginamos įmonės, struktūrą (monopolinė, oligopolinė, tobulos konkurencijos) bei įvertinti galimą monopolinių ir oligopolinių įmonių, kurios turi rinkos galią, poveikį sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarai. Jei mokesčių administratorius nustato, kad monopolinės ir oligopolinės įmonės gali įtakoti sandorių su trečiosiomis šalimis kainodarai ar nepriklausomų lyginamųjų įmonių uždirbamam pelningumui, vertindamas sandorių su asocijuotais asmenimis kainodarą mokesčių administratorius turėtų:

- parinkti skirtingus lyginamuosius duomenis (jei tokių yra), ar
- taikyti skirtingus kainodaros metodus (pvz., vietoje palyginamosios nepriklausomos kainos metodo būtų galima taikyti pelno padalinimo metodą ar „transakcijos grynosios maržos“ metodą).

9. Mokesčių administratoriui nustačius, kad sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodara neatitinka „ištiestosios rankos“ principo, turi būti atliekamas kainų koregavimas, perskaičiuojamos tikrinamos įmonės apmokestinamos pajamos, priskaičiuojami papildomai mokėtini mokesčiai ir skiriamos baudos bei delspinigiai (už laiku nesumokėtus mokesčius). Mokesčių administratorius gali koreguoti sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą ne tik pelno mokesčiui, bet ir kitų mokesčių (pvz. ,tikrinant pridėtinės vertės mokestį, gyventojų pajamų mokestį, muitus) tikslais, jei mokesčių mokėtojo sumokėtų mokesčių suma skiriasi nuo tos, kuri būtų uždirbta atlikus sandorį pagal tikrąją rinkos kainą. Jeigu po mokesčių administratoriaus atliktų koregavimo veiksmų susidaro ekonominis dvigubas apmokestinimas, tai tokio apmokestinimo panaikinimo klausimams spręsti gali būti taikomos:

- Konvencijos dėl dvigubo apmokestinimo išvengimo koreguojant asocijuotų įmonių pelną (1990 m. liepos 23 d. 90/436/EEB) nuostatos;
- Sutarčių dėl pajamų ir kapitalo dvigubo apmokestinimo išvengimo 25 straipsnio nuostatos.

10. Atlikta teisės aktų analizė parodė, kad Lietuvoje iki šiol nėra nustatytos baudos už netinkamą sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros dokumentacijos parengimą ir dokumentacijos neturėjimą. Tačiau Lietuvoje yra taikomos baudos už mokesčių nesumokėjimą dėl neteisingo sandorių kainodaros nustatymo. ES šalyse baudų už kontroliuojamų sandorių kainodaros neatitiktį „ištiesiosios rankos“ principui nustatymo principai ir dydžiai yra labai skirtingi. Tokios skirtingos baudų rūšys, baudų dydžiai ir jų taikymo kriterijai ES šalyse gali iškraipyti „ištiesiosios rankos“ principą nustatant sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaras. Todėl yra siūloma kiek galima labiau suvienodinti (harmonizuoti) baudų sistemas ES šalyse. Taikant sudarytą modelį, baudos dydį už sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros neatitiktį „ištiesiosios rankos“ principui siūloma skaičiuoti atsižvelgiant į:

- mokesčių mokėtojo nustatytos kontroliuojamo sandorio kainos ir rinkos kainos skirtumą;
- pelno mokesčio tarifų skirtingose valstybėse, kuriose veikia sandorio šalys skirtumą (jei sandoris vykdomas tarp skirtingų valstybių įmonių);
- tikimybę, kad mokesčių administratorius patikrins mokesčių mokėtojo sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą. Baudos apskritai neturėtų būti skiriamos, kai mokesčių mokėtojais nustatė „ištiesiosios rankos“ principo neatitinkančią sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodarą dėl to, jog jam nebuvo prieinami lyginamieji duomenys, kuriuos naudojo mokesčių administratorius tikrindamas kainodaros atitiktį „ištiesiosios rankos“ principui.

11. Vertinat sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros reguliavimo efektyvumą Lietuvoje, buvo atliktas tyrimas, kurio metu skaičiuota, kaip pasikeistų Lietuvos įmonių, turinčių dukterinių ir motininių įmonių kitose ES šalyse, apmokestinamasis pelnas, jei 2004–2008 m. būtų įteisintas proporcingo mokesčių paskirstymo principas vietoje „ištiesiosios rankos“ principo. Tyrimo rezultatai parodė, kad šalyse, įskaitant Lietuvą, kuriose pelno mokesčio tarifai yra maži (palyginti su kitomis ES valstybėmis) ar kuriose yra taikomos įvairios pelno mokesčio lengvatų, apmokestinamojo pelno bazė sumažėtų. Taigi šiose šalyse, įskaitant Lietuvą, veikiančios įmonės sumokėtų mažiau pelno mokesčio. Darytina išvada, kad šiuo metu įteisintas „ištiesiosios rankos“ principas (kuriuo remiantis grupės

įmonės turi sudaryti tarpusavio sandorius ir kuris lemia šių įmonių apmokestinamojo pelno dydį) leidžia surinkti daugiau pelno mokesčio į valstybės biudžetą (iš tarptautinių grupės įmonių), negu taikant proporcingo mokesčių paskirstymo principą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Adam, C. D.; Godshaw, G. (2002). *Intellectual Property and Transfer Pricing*. International Tax Review (Supplement: Intellectual Property) p. 74-81.
2. Anctil, R.; Dutta, S. (1999). *Negotiated Transfer Pricing and Divisional versus Firm-Wide Performance Evaluation*. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com>
3. APA Study Guide. Internal Revenue Services (1999) - 73 p. Prieiga per internetą: [http://www.irs.gov/pub/irs-apa/apa_study_guide .pdf](http://www.irs.gov/pub/irs-apa/apa_study_guide.pdf).
4. Bagdžiūnienė, V. (2005). *Finansinių ataskaitų analizė*. Vilnius: Conto litera. 154 p.
5. Bakanauskas, A.; Darškuvienė, V. (2000). *Kainodara: teorija ir praktika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 136p.
6. Baldenius, T.; Melumad D., Reichelstein, S. (2004). *Integrating Managerial and Tax Objectives in Transfer Pricing*. The Accounting Review, No. 79, p. 591–615.
7. Baldenius, T; Reichelstein, S., (2006). *External and Internal Pricing in Multidivisional Firms*, Journal of Accounting Research, No. 44, p. 1–28.
8. Bartkienė, A. (1993). *Rinkos kainų politika ir kainodara*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 215 p.
9. Bartelsman, Eric J.; Roel M. W. J. Beetsma (2001). *Why pay more? Corporate tax avoidance through transfer pricing in OECD countries*. CEPR Discussion Paper No. 2543.
10. Barzdenytė, B. (2000). *Kainodara ir konkurencija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 217 p.
11. Benke, R. L.; Edwards J. (1980). *Transfer Pricing: Techniques and Uses*. New York: National Association of Accountants.
12. Bernard, A.; Jensen, B.; Schott, P. (2006). *Transfer Pricing by U.S.-Based Multinational Firms*. Working Papers 08-29, Center for Economic Studies, U.S. Census Bureau.
13. Berry, C. (1999). *Berry Ratios: Their Use and Misuse*. Global Transfer Pricing, p. 47-56.
14. Bivainis, J.; Skačkauskienė, I. (2009). *Kompleksinio mokesčių sistemos vertinimo rodiklių sistema* // Verslas: teorija ir praktika. Vilnius: Technika, Nr. 4, p. 298-307.
15. Boguslauskas, V.; Jurkšienė, A. (2000). *Kainodara*. Kaunas: Technologija.
16. Booth, E. J. R.; Jensen, O. W. (1977). *Transfer prices in the global corporation under internal and external constraints*. Canadian Journal of Economics No. 10, p. 434-446.

17. Borkowski, S. (2001). *Transfer pricing of intangible property: harmony and discord across five countries*. The international Journal of Accounting, Nro 36, p. 349 – 374.
18. Bragg, S. (2006). *Financial Analysis: A controller's guide*; John Wiley & Sons Inc., p. 399.
19. Bucks, D.R; Mazerov, M. (1993). *The state solution to the federal government's transfer pricing problem*. National Tax Journal, 46(3), p. 385-392.
20. Budd, L.; Tyrral, D. (2004). *The regulation of international transfer pricing: a theological critique* Prieiga per internetą:
<http://visar.csustan.edu/aaba/budd&Tyrral2005.pdf>
21. Buškevičiūtė, E.; Mačerinskienė, I. (1998). *Finansų analizė*. Kaunas: Technologija.
22. Choi, Y. K.; Day, T. E. (1998). *Transfer Pricing, Incentive Compensation and Tax Avoidance in a Multi-Division Firm*. Review of Quantitative Finance and Accounting, Nr. 11, p. 139–164.
23. Chwolka, A.; Simons, D. (2003). *Impacts of Revenue Sharing, Profit Sharing, and Transfer Pricing on Quality-Improving Investments*. Prieiga per internetą:
<http://papers.ssrn.com>
24. Clausing, K. A. (1998). *The impact of transfer pricing on intrafirm trade*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 6688.
25. Clausing, K. 2003. *Tax-motivated transfer pricing and US intrafirm trade prices*. Journal of Public Economics, No. 87, p. 207-223.
26. Conover, T.; Nancy N. (2000). *A Further Examination of Income Shifting through Transfer Pricing Considering Firm Size and/or Distress*. International Journal of Accounting, No. 35, p. 189-211.
27. Cravens, K. S. 1997. *Examining the role of transfer pricing as a strategy for multinational firms*. International Business Review, 6(2): 127-145.
28. Dean, J. (1955). *Decentralization and intracompany pricing*. Harvard business review 07-08, p. 65-74.
29. Dean, M.; Feucht, F.; Smith, L. M. (2008). *International transfer pricing issues and strategies for the global firm*. Internal auditing, p.12-19.
30. Deloitte (2010). *Strategy matrix for global transfer pricing*. Prieiga per internetą:
<http://www.deloitte.com>
31. DeSauza, G. (1997). *Royalty methods for intellectual property*. Business Economics, No. 32, p. 46-53.

32. Devereux, M. (2004). *Debating Proposed Reforms of the Taxation of Corporate Income in the European Union*. International Tax and Public Finance 11, p. 71–89.
33. Devereux, M., Loretz S. (2007). *The effect of EU formula apportionment on corporate tax revenues*. Oxford university. Prieiga per internetą: https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IIPF63&paper_id=269
34. Eccles, R. G. (1985). *The Transfer Pricing Problem: A Theory for Practice*, Lexington Books, Lexington, MA.
35. Eccles, R. G. (1991). *Control with Fairness in Transfer Pricing: How to Price Your Products and Services*. Harvard Business Review Paperback No. 90048, Harvard University, Cambridge, MA.
36. Eden, L. (1983). *Transfer Pricing Policies Under Tariff Barriers*. Canadian Journal of Economics: Vol. 669-85.
37. Eden, L. (1998). *Taxing Multinationals: Transfer Pricing and Corporate Income Taxation in North America*. Toronto: University of Toronto Press.
38. Eden, L. (2001). *Taxes, Transfer Pricing and the Multinational Enterprise*. In The Oxford Handbook of International Business, Alan Rugman and Thomas Brewer (editors). Oxford, UK: Oxford University Press.
39. Eden, L. (2003). *The Internalization Benefits of Transfer Price Manipulation*. Bush School Working Paper # 315,. Texas A&M University.
40. Elliot, J.; Emanuell C.(2000). *International Transfer Pricing; a Study of Cross–Border Transactions*. London: CIMA.
41. Elitzur, R.; Mintz, J. (1996). *Transfer Pricing Rules and Corporate Tax Competition*. Journal of Public Economics Nr. 60, p. 401–422.
42. Ernst and Young (2006). *Transfer pricing challenges: contract services and location savings*. Prieiga per internetą: http://www.assochem.org/events/recent/event_101/_presentation_-_tp_-_22-9-06_-_anuj_khorana_-_location_savings.pdf
43. Ernst and Young (2009). *Global transfer pricing survey 2007 – 2008*. Prieiga per internetą: <http://www.ey.com>
44. Ernst and Young (2010). *Global transfer pricing survey 2009*. Prieiga per internetą: <http://www.ey.com>
45. EU Joint Transfer Pricing Forum (2004). *In Europe one market? A transfer pricing economic analysis of pan-european comparables sets*. Deloitte White Paper Doc: JTPF/007/2004/EN, Brussels, 18 March, 2004.

46. EU Joint Transfer Pricing Forum (2005). *Review of penalty regimes within the EU regarding transfer pricing documentation and adjustments*. Brussels.
47. European Commission (2001). *Towards an Internal Market without Obstacles. A Strategy for Providing Companies for a Consolidated Tax Base for their EU-wide Activities*. COM, p. 582.
48. Feinschreiber, R. (2004). *Transfer Pricing Methods: An Application Guide*. Wiley.
49. Fuest, C.; Hemmelgarn, T.; Ramb, F. (2006). *How would formula apportionment in the EU affect the distribution and the size of the corporate tax base? An analysis based on German multinationals*. Deutsche Bundesbank, Working paper Series 1: Economic studies No 20/2006.
50. Gerard, M. (2005). *Multijurisdictional Firms and Governments' Strategies under Alternative Tax Designs*. CESifo Working Paper No. 1527.
51. Gerard, M.; Weiner, J. M. (2003). *Cross-Border Loss Offset and Formulary Apportionment: How Do They Affect Multijurisdictional Firm Investment Spending and Interjurisdictional Tax Competition?*. CESifo Working Paper No. 1004.
52. Gylys, P. (2006). *Mokesčių našta ir tarptautinė mokesčių konkurencija*. Ekonomika, Nr. 75.
53. Gylys, P. (2008). *Ekonomika, antieconomika ir globalizacija. Monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 443 p.
54. Global transfer pricing forum (2010). *Sandorių tarp asocijuotų asmenų konferencijos medžiaga*, Amsterdamas, 283 p.
55. Global transfer pricing forum (2009). *Sandorių tarp asocijuotų asmenų konferencijos medžiaga*, Paryžius, 324 p.
56. Gommers, E.; Reyneveld, J.; Lund, H. (2008). *Pan – European comparables searches: enhancing comparability using comparability adjustments*. International transfer pricing journal, No. 15.
57. Goolsbee, A.; Maydew, E. L. (2000). *Coveting thy neighbor's manufacturing: the dilemma of state income apportionment*. Journal of Public Economics. No. 75, p. 125 - 143.
58. Gox, R.; Schondube, J. R. (2004). *Strategic Transfer Pricing with Risk Averse Agents*. Schmalenbachs Business Review No. 56, p. 98–118.
59. Gordon, R.; Wilson, J. D. (1986). *An Examination of Multijurisdictional Corporate Income Taxation under Formula Apportionment*. Econometrica No. 54, p. 1357–1373.

60. Grabski, S. V. (1985). *Transfer Pricing in Complex Organizations: A Review and Integration of Recent Empirical and Analytical Research*. Journal of Accounting Literature No. 4, p. 33–75.
61. Gresik, T. A. (2001). *The Taxing Task of Taxing Multinationals*. Journal of Economic Literature, Vol. 39, p. 800-838.
62. Gresik, T. A. (2006). *Separate Accounting vs. Formula Apportionment: A Private Information Perspective*. European Economic Review, Vol. 54.
63. Gresik, T.; Osmundsen, P. (2006). *Transfer pricing in vertically integrated industries*. [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.nd.edu/~tgresik/transferpricing.pdf>.
64. Grubert, H.; Mutti, J. (1991). *Taxes, Tariffs and Transfer Pricing in Multinational Corporation Decision Making*. Review of Economics and Statistics, Nr. 32: 285-93.
65. Grubert, H.; Goodspeed, T.; Siverson, D. (1993). *Explaining the low taxable income of foreign-controlled companies in the United States*. Studies in International Taxation, National Bureau of Economic Research Project Report, University of Chicago Press.
66. Halperin, R. M.; Srinidhi, B. (1987). *The effects of U.S. income tax regulations' transfer pricing rules on allocative efficiency*. The Accounting Review. Vol. 62, p. 686-706.
67. Hamaekers, H. (2001). *Arm's Length – How Long?* International Transfer Pricing Journal, No. 2 (8).
68. Harris, D., Sansing, R. (1998). *Distortions Caused by the Use of Arm's-length Transfer Prices*. The Journal of the American Taxation Association, Vol. 2, p. 40-50.
69. Harris, D. G. (1993). *The impact of US tax law revision on multinational corporations' capital location and income shifting decisions'*, *Journal of Accounting Research*, 31 (Supplement): 111–39.
70. Harris, D.; Morck, R.; Slemrod, J.; Yeung, B. (1993). *Income shifting in US multinational corporations*. Working Paper, NBER No. 3924.
71. Haufler, A.; Schjelderup, G. (2000). *Corporate tax systems and cross country profit Shifting*. Oxford Economic Papers, No. 52:306-25.
72. Heflebower, R.B. (1960). *Observations on decentralization in large enterprises*. Journal of Industrial Economics 9, Nov., 7-22.
73. Helfert, E. A. (1996). *Techniques of financial analysis*. Homewood, R. D. Irwin, 488 p.
74. Hellerstein, W. (2005). *The case for Formulary Apportionment*. International Transfer Pricing Journal 12 (3), p. 103-111.

75. Hiles A. (2002). *Enterprise risk assessment and business impact analysis*. Brookfield: Rothstein Associates Inc., 284 p.
76. Hirshleifer, J. (1956). *On the Economics of Transfer Pricing*. Journal of Business, Vol. 29, p. 83- 172.
77. Horngren, C.; Stratton, W., Sundem G. (2005). *Introduction to management accounting*. 13th ed. Pearson Prentice Hall International, New Jersey.
78. Horst, T. (1971). *The Theory of Multinational Firm: Optimal Behaviour under Different Tariff and Tax Rates*. Journal of Political Economy 79, p.1059-1072.
79. Hoonsawat, R (2007). *Transfer Pricing: Does The Size and Remoteness of Countries Matter?* Interaktyvi prieiga: <http://student.maxwell.syr.edu/rhoonsaw/>
80. Hyde, C. E (2001). *Multinationals and the relationship between strategic and tax transfer pricing*. The University of Melbourne, Research paper No. 822.
81. Hyde, C. E.; Choe, C. (2005). *Keeping Two Sets of Books: The Relationship Between Tax and Incentive Transfer Prices*. Journal of Economics & Management Strategy No.. 14, p. 165–186.
82. Hubert H. (2009). *Arm's length – how long?* International Transfer Pricing Journal, No. 4 (16), p. 239 – 272.
83. Itagaki, T. (1979). *Theory of the multinational firm: An analysis of effects of government policies*, International Economic Review no. 20, p. 437-448.
84. Jacob, J. (1996) *Taxes and transfer pricing: income shifting and the volume of intragroup transfers*. Journal of Accounting Research, 34(2), 301–15.
85. Kant, C. (1998). *Endogenous transfer pricing and the effects of uncertain regulations*. Journal of international economics, no. 24, p. 147 – 157.
86. Kaplan, R. S.; Atkinson A. (1989). *Advanced Management Accounting*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
87. Klassen, K.; Lang, M.; Wolfson, M. (1993). *Geographic income shifting by multinational corporations in response to tax rate changes*. Journal of Accounting Research, 31 (Supplement): 141–73.
88. KPMG in association with International Tax Review (2006). *Transfer pricing* (8th Edition). No. 28.
89. Krumplytė, J. (2008). *Šešėlinės ekonomikos samprata ir priežasčių analizė*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, p. 234-250.
90. Kutut, I; Kutut V. (2007). *Transferinė (vidinė) kainodara ir jos reguliavimas*. 10 – osios Jaunųjų mokslininkų konferencijos „Verslas 21 –ame amžiuje“ medžiaga.

91. Kvedaraitė, V. (1995). *Firmų finansinių rodiklių palyginamoji analizė*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 36 p.
92. Laixun, Z. (2000). *Decentralization and Transfer Pricing Under Oligopoly*. Southern Economic Journal, No 67(2), p. 414—426.
93. Landy, F. (2003). *Vertical Integrated Enterprises and Transfer Pricing*. University of Helsinki. Discussion Paper No 626.
94. Langbein, Stanley I. (1986). *The Unitary Method and the Myth of Arm's Length*. Tax Notes 30, p. 625-681.
95. Lecraw, D. (1985). *Some evidence of transfer pricing by multinational corporations*. London: Croom Helm.
96. Lengsfeld, S., Pfeiffer, T., Schiller, U. (2006). *Centralized versus Decentralized Transfer Pricing and Cost-System Choice*. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com>
97. Levey, M. M.; Wrappe, S. (2001). *Transfer Pricing: Rules, Compliance and Controversy*. – Riverwoods: CCH Inc., 462 p.
98. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2004). Vilnius: Mūsų Saulužė, 448 p.
99. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Valstybės žinios. 2002 m. liepos 19 d., Nr. 73.
100. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. balandžio 9 d. įsakymas Nr. 1K-123 “Dėl Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 40 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 15 straipsnio 2 dalies įgyvendinimo taisyklių“// Valstybės žinios. 2004 m. balandžio 21 d., Nr. 58.
101. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004 m., Nr. 63- 2243.
102. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. Valstybės žinios. 2001 m. gruodžio 29 d., Nr. 110.
103. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. Valstybės žinios. 2002 m. balandžio 17 d., Nr. 43.
104. Mackevičius J.; Poškaitė D. (1998). *Finansinė analizė*. Vilnius: Katalikų pasaulis. 630p.
105. Mackevičius J.; Novikovas, M (2008). *Sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaros nustatymas*. Tarptautinė mokslinė konferencija „Tarptautinio verslo plėtra: globalizacija, galimybės, iššūkiai“. Vilnius, 2008 m. gegužės 15 – 16 d.
106. Mackevičius J.; Novikovas M. (2008). *Application of transfer pricing methods in practice*. Tarptautinė mokslinė konferencija. Čekija, Brno, 2008 m. gegužės 19 – 21 d.

- 107.Mackevičius J. (2009). Finansinių ataskaitų auditas ir analizė: procedūros, metodikos ir vertinimai. Vilniaus universitetas, 389 p.
- 108.Mackevičius J.; Novikovas M. (2011). Ūkinių subjektų sąveika: “ištiesiosios rankos” principas ir jo įgyvendinimas. Viešasis administravimas, Nr. 3 (įteikta spausdinti).
- 109.Madan, V. (1992). *Welfare and Protection in the Presence of Transfer Prices*. International Economic Journal No. 6, p. 1-20
- 110.Madan, V. (2000). *Transfer Prices and the Structure of Intra-Firm Trade*. The Canadian Journal of Economics Nr. 33(1), p. 53-68
- 111.Markusen, J. R. (2002). *Multinational Firms and the Theory of International Trade*. Cambridge, MA: MIT Press
- 112.Martini, J. T. (2006). *Transfer Pricing for Coordination and Profit Determination*. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com>
- 113.McAulay, L.; Tomkins, C.R. (1992). *A review of the contemporary transfer pricing literature with recommendations for future research*. British journal of management, No. 3, p. 101 – 122.
114. McLure, C. E.; Weiner, J. M. (2000). *Deciding Whether the European Union Should Adopt Formula Apportionment of Company Income, Taxing Capital Income in the European Union – Issues and Options for Reform*. Oxford University Press, Oxford, New York, p. 243–292.
115. Miesel, V. H; Higinbotham, H., Yi, C. (2002). *International transfer pricing: practical solutions for intercompany pricing*. The International Tax Journal, No. 28, p. 1-22.
- 116.Mintz, J.; Smart, M. (2004). *Income Shifting, Investment, and Tax Competition: Theory and Evidence From Provincial Taxation in Canada*. Journal of Public Economics No. 88, p. 1149–1168.
- 117.Mintz, J.; Weiner, J. M. (2003): Exploring Formula Allocation for the European Union, in: International Tax and Public Finance Nr. 10, p. 695-711.
- 118.Myring M.; Bloom R. (2007). *International transfer pricing and intellectual property: the PrimeCo case*. Issues in Accounting Education No. 22, p. 769 -774.
- 119.Musgrave, P. (1973). *International tax base division and the multinational corporation*. Public Finance 27(4), p.394-411.
- 120.Navickas, V.(2010). *Valdymo kontrolė tarptautinėse firmose*. Kaunas: Technologija.
- 121.Neighbour, J. (2002). *Transfer Pricing: Keeping it at Arm's Length*. OECD Observer, No. 230.

122. Nielsen, S. B.; Raimondos-Moller, P.; Schjelderup, G. (2003). *Formula Apportionment and Transfer Pricing under Oligopolistic Competition*. Journal of Public Economic Theory Nr. 5, p. 419-437.
123. Nielsen, S. B.; Raimondos-Moller, P.; Schjelderup, G. (2006). *Taxes and Decision Rights in Multinationals*. CEPR Discussion Paper No. 5952.
124. Novikovas M. (2008). *Berio rodiklio naudojimas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje*. Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika, Nr .3, p. 74 – 80.
125. Novikovas, M. (2010). *Oligopolinių ir monopolinių įmonių sandorių su susijusiais asmenimis kainodaros metodų taikymas*. Tarptautinė mokslinė konferencija „Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos“. Kaunas, 2010 lapkričio 26 d.
126. Novikovas, M. (2011). *Evaluation of Theoretical and empirical researches on transfer pricing*. Ekonomika, Nr. 92
127. Novošinskienė, A.; Slavickienė, A. (2005). *Lietuvos mokesčių sistemos analizė*. Kaunas, Vagos Nr. 67 (20)
128. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. (2001). Paris, 268 p.
129. Oylere, P.B, Emmanuel, C.R. (1998). *International transfer pricing and income shifting: evidences from the UK*. The European Accounting Review. Nr. 74, 623 – 635.
130. Overesch, M. (2006). *Transfer Pricing of Intrafirm Sales as a Profit Shifting Channel- Evidence from German Firm Data*. Centre for European Economic Research Discussion Paper No. 06-084.
131. Pajarskas Š. (1992). *Kontraktinė kainodara ir valstybės reguliavimas rinkos ekonomikoje*. Vilnius: Balticon.
132. Palijanskas, M. (2002). *Mokesčių planavimas: neetiškas ir žalingas?* Tarptautinė konferencija „Mokesčių įtaką šalių konkurencingumui“ gruodžio 5-6, 2002, Vilnius. Prieiga per internetą: <<http://www.llri.lt>>.
133. Pearce, J.; Butel, L.; McIntyre, J.; Curtis, T.; Smith, D.; Swales C. (1998). *Business functions*. Malden: Blackwell Publishing Inc., 603 p.
134. Poškaitė, D.; Novikovas, M. (2006). *Pelningumo rodiklių naudojimas sandorių tarp asocijuotų asmenų kainodaroje*. Ekonomika, Nr. 76.
135. PricewaterhouseCoopers (2009). *International Transfer Pricing 2009*. London, 524 p.
136. Przysuski, M.; Lalapet, S. A (2005). *Comprehensive Look at the Berry Ratio in Transfer Pricing*. Tax Notes International. 2005, Volume 40, No. 8, p. 759- 767.
137. Rastenis, J. (2005). *Kainodara: mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.

138. Robinson, Peyton H. (2000). *The Globally Integrated Multinational, the Arm's-Length Standard, and The Continuum Price Problem*," *Transfer Pricing*, Vol. 9, No. 13.
139. Rolfe, C. (2005). *International Transfer Pricing 2004/2005*. London, 552 p.
140. Rutkauskas, A., (2004). *Finansų analizė, valdymas ir prognozavimas*. Vilnius: VPU.
141. Samuelson, L. (1982). *The Multinational Firm with Arm's Length Transfer Price Limits*. *Journal of International Economics* Vol. 13, p. 365-374.
142. Schjeldrup, G.; Sorgard, L. (1997). *Transfer Pricing as a Strategic Device for Decentralized Multinationals*. *International Tax and Public Finance* Vol. 4, p. 277-290.
143. Shackelford, D.; J. Slemrod (1998). *The revenue consequences of using formula apportionment to calculate U.S. and foreign-source income: a firm-level analysis*. *International Tax and Public Finance* 5, p. 41-59.
144. Shapiro, A. C. (1995). *Multinational Financial Management*. Boston, 730 p.
145. Schjelderup, G., L. Sorgard (1997). *Transfer Pricing as a Strategic Device for Decentralized Multinationals*. *International Tax and Public Finance*, Nr. 4, 277p.
146. Skačkauskienė, I. (2009) *Mokesčių sistemos kompleksinis vertinimas. Socialinių mokslų daktaro disertacija*. Vilnius: Technika, 183 p
147. Slavickienė, A. (2001). *Lietuvos mokesčių sistemos problemos ir perspektyvos*. Kaunas: Vagos, Nr. 49 (2).
148. Slavinskienė A.; Novošienskienė A. (2006). *Mokesčių naštos mažinimo galimybės*. Vagos, Nr. 73 (26).
149. Smith, M. (2002). *Tax and Incentive Trade-Offs in Multinational Transfer Pricing*, *Journal of Accounting, Auditing & Finance* Nr. 17, p. 209–236.
150. Smullen, J. (2001). *Transfer Pricing for Financial Institutions*. Cambridge: Woodhead Publishing, 160p.
151. Sniečka V. ir kiti. (2002). *Makroekonomika*. Kaunas: Technologija, 635 p.
152. Sorensen, P. B. (2004). *Company Tax Reform in the European Union*. *International Tax and Public Finance* No. 11, p. 91–115.
153. Stačiokas R., Rimas J. (2004). *Mokesčiai: teorija ir praktika: monografija*. Kaunas: Technologija.
154. Styron, W. (2007). *Transfer pricing and tax planning*. *The CPA Journal*, No. 77, p. 40-46.
155. Šapalienė L. (2010). *Lietuvos mokesčių sistema: teoriniai ir praktiniai pagrindai*. Mokomoji knyga. 2-asis atnaujintas ir papildytas leid. Vilnius: RDI grupė.

156. Tang, R.; Chan, K. H. (1979). *Environmental Variables of International Transfer Pricing: A Japan-United States Comparison*. Prieiga per internetą: <http://onlinelibrary.wiley.com>
157. Tarptautiniai apskaitos standartai (2007). Viešojo įstaiga Audito ir apskaitos tarnyba; Vilnius, 2513 p.
158. Tarptautiniai audito standartai (2011). Prieiga per Internetą: <http://www.lar.lt/new/page.php?387>
159. Transfer Pricing Core 1. Ernst & Young sandorių tarp asocijuotų asmenų kursų medžiaga (Diuseldorfas, 2004 m. spalio 10 – 14 d.). – Dusseldorf, 2004, 154 p.
160. Transfer Pricing Specialists Training (Level 2). PricewaterhouseCoopers sandorių tarp asocijuotų asmenų kursų medžiaga (Dublinas, 2005 m. birželio 4 – 7 d.), - Dublin, 2005, 234 p.
161. Transfer Pricing Specialists Training (Level 3). PricewaterhouseCoopers sandorių tarp asocijuotų asmenų kursų medžiaga (Berlynas, 2005 m. lapkričio 16 – 19 d.), Berlin, 2005, 482 p.
162. Tvaronavičienė M., Meškauskienė D. (2003). *Lietuvos mokesčių sistema: mokesčių naštos tyrimas*. Verslas: teorija ir praktika. IV tomas, Nr.1.
163. Tucha T., Brem M. (2005). *Fuzzy transfer pricing world: on the analysis of transfer pricing with fuzzy logic techniques* [interaktyvus]. Indian Institute of Management. 22 p. Prieiga per internetą: <http://www.iimahd.ernet.in/publications/data/2005-12-03markus.pdf>.
164. US Treasury Regulations, section 482 (2009) Prieiga per internetą: <http://www.ustreas.gov>
165. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos įsakymas Nr. VA-27, 2005 m. kovo 27 d. Prieiga per internetą: <http://www.vmi.lt>
166. Varian, H. (2004). *Mikroekonomika. Šiuolaikinis požiūris*. Vilnius.
167. Verlinden, I.; Smith, A.; Lieben, B. (2005). *Mastering the IP Life Cycle*. Brussels: PricewaterhouseCoopers.
168. Wagenhofer, A. (1994). *Transfer pricing under asymmetric information – an evaluation of alternative methods*. European Accounting Review, p. 71–104.
169. Weichenrieder, A. (1996). *Fighting International Tax Avoidance: The Case Of Germany*. Fiscal Studies, No. 17, p. 37-58.

170. Weiner, J. M. (2002). *Would Introducing Formula Apportionment in the European Union Be a Dream Come True or the EU's Worst Nightmare?*, Ifo Studien, No. 48, p. 519–532.
171. Wellisch, D. (2004). *Taxation under Formula Apportionment – Tax Competition, Tax Incidence, and the Choice of Apportionment Factors*. FinanzArchiv No. 60, p. 24–41.

PRIEDAI**1 priedas****Įmonių, kurios teikia valdymo paslaugas, atranka**

Eil. Nr.	Bendrovės pavadinimas	Atmetimo priežastis
1	UAB KONCERNAS ACHEMOS GRUPE	Priklauso įmonių grupei
2	UAB RODIKLIS	Palyginama
3	UAB VRS GRUPE	Priklauso įmonių grupei
4	UAB CREATIVE MEDIA SERVICES	Palyginama
5	UAB SKAIDULA	Prekyba įvairia telekomunikacine technika
6	UAB CITY PLAZA	Priklauso įmonių grupei
7	UAB KONCERNAS SBA	Priklauso įmonių grupei
8	UAB LIT-INVEST	Nuostolinga
9	UAB EUROREKLAMA	Palyginama
10	UAB NOT PERFECT	Palyginama
11	UAB ASTOS DIZAINAS	Priklauso įmonių grupei
12	UAB PREKYBOS MARKETINGO PASLAUGOS	Priklauso įmonių grupei
13	UAB BESIC	Trūksta finansinių duomenų
14	UAB ADNET	Priklauso įmonių grupei
15	UAB ELSIS	Priklauso įmonių grupei
16	UAB ZEMES UKIO INOVACIJU CENTRAS	Žemės ūkio paskirties žemės nuoma ir pirkimas
17	UAB EKONOMINES KONSULTACIJOS IR TYRIMAI	Palyginama
18	UAB VIESUJU RYSIU PARTNERIAI	Palyginama
19	UAB REKLAMINIS INFORMACIJOS CENTRAS	Trūksta finansinių duomenų
20	UAB AOLA	Priklauso įmonių grupei

21	UAB GALLEY GROUP	Priklauso įmonių grupei
22	UAB RUBICON GROUP	Priklauso įmonių grupei
23	UAB PROPELLER	Trūksta finansinių duomenų
24	VSI VIZUALINIŲ KOMUNIKACIJŲ STUDIJA	Priklauso įmonių grupei
25	UAB ACTUAL CITY MEDIA	Didmeninės prekybos veikla
26	UAB LUKRECIJOS REKLAMA	Palyginama
27	UAB VIDEVITA VILNIUS	Priklauso įmonių grupei
28	UAB PROJEKTU GAMA	Techninis projektavimas, statinių priežiūra
29	UAB NEONO LINIJA	Priklauso įmonių grupei
30	UAB SOLVIDA	Prekyba ir gamyba, verslo dovanos
31	UAB AGE REKLAMA	Priklauso įmonių grupei
32	UAB RAIT	Priklauso įmonių grupei
33	UAB ARTETA	Nekilnojamojo turto nuomos veikla
34	UAB GM CONSULT GROUP	Palyginama
35	METASITE BUSINESS SOLUTIONS, UAB	Palyginama
36	UAB NAUJASIS SOSTAPILIS	Priklauso įmonių grupei
37	UAB PRAMUSTGALVIS	Palyginama
38	UAB DOVERTA	Reklamos gamyba ir projektavimas
39	UAB SEKASOFT	Palyginama
40	UAB DIREMTA	Leidyba
41	UAB SPAINETA	Priklauso įmonių grupei
42	UAB BALTIC WORKFORCE	Personalo nuomos paslaugos
43	UAB PICO LINE	Reklamos gamyba ir projektavimas
44	UAB VILNIAUS PREKYBA	Priklauso įmonių grupei
45	UAB VAIZDINĖ DIZAINO IDEJA	Gaminiai iš metalo ir kitos gamybinės paslaugos
46	UAB NEOLITAS	Leidyba
47	UAB REKLAMOS KLASE	Spaudos ir apipavidalinimo paslaugos
48	UAB JG REKLAMOS DOVANOS	Prekyba, gamyba, verslo dovanos ir suvenyrai

49	UAB REKLAMOS VIZIJA	Palyginama
50	UAB SVENCIU STUDIJA	Lauko papuošimas
51	UAB NTSG	NT administravimas, internetiniu puslapių kūrimas
52	UAB TISENA DIZAINAS	Palyginama
53	UAB RENESA	Prekyba, gamyba, verslo dovanos ir suvenyrai
54	UAB INFOMINTA	Informacijos teikimo paslaugos
55	UAB VERITANA	Palyginama
56	UAB MGI IN SALVO	Priklauso įmonių grupei
57	UAB DIZREGA	Polistirolo putų pjaustymo, frezavimo darbai
58	UAB SVEIKATOS IR MEDICINOS INFORMACIJOS AGENTURA	Leidyba medicinos tematika
59	UAB RIMESS	Auditas
60	UAB LIBROS HOLDINGAS	Nuostolinga
61	UAB SMARTA	Palyginama
62	UAB PARTIZANAS	Trūksta finansinių duomenų
63	UAB BALTO MEDIA	Priklauso įmonių grupei
64	UAB AVILDA	Muitinės programinės įrangos kūrimas
65	UAB EGISA	Bankrutuoja
66	UAB NESTANDA IR PARTNERIAI	Reklamos gamyba ir projektavimas
67	UAB INFOREKA	Reklaminiai skydai, reklamos paslaugos
68	UAB LITHILL	Programinės įrangos pardavimas
69	UAB SALAS	Vizualinės reklamos kūrimas ir gamyba
70	UAB VAIZDINE REKLAMA	Reklamos gamyba ir projektavimas
71	UAB VIZIJOS GRUPE	Reklaminio leidinio leidyba
72	UAB ALEKSIMAS	Nuostolinga
73	UAB HERALDIJA	Priklauso įmonių grupei
74	UAB TURTO GARANTAS	Nuostolinga
75	UAB COMPIDEA	Nuostolinga
76	UAB VSA HOLDING	Nuostolinga
77	UAB FONITEL	Nuostolinga
78	UAB SCAENT BALTIC	Nuostolinga

79	UAB BMS GRUPE	Nepalyginami finansiniai duomenys
80	UAB PAJURIO INVESTICIJU VALDYMO CENTRAS	Nepalyginami finansiniai duomenys
81	UAB SEKTOR HOLDING	Nepalyginami finansiniai duomenys
82	UAB NOTA AURORAE	Nepalyginami finansiniai duomenys
83	UAB SBA FURNITURE GROUP	Priklauso įmonių grupei

Šaltinis: Amadeus duomenų bazė

2 priedas

Bendrovių, kurios vykdo baldų gamybą, finansiniai rezultatai

Eil. Nr.	Bendrovė	2008 m.		2007 m.		2006 m.		2008 m.	2007 m.	2006 m.	3 metų vidurkis
		Apyvarta (LTL)	Pardavimų savikaina (LTL)	Apyvarta (LTL)	Pardavimų savikaina (LTL)	Apyvarta (LTL)	Pardavimų savikaina (LTL)	Antkainis nuo pardavimų savikainos			
1	LITBED BEDDING COMPANY UAB	4526352	3592222	4524307	3622129	2560265	1942450	26,0%	24,9%	31,8%	27,6%
2	UAB AKADAS	12193891	11076700	11313791	10049180	11367996	9627500	10,1%	12,6%	18,1%	13,6%
3	UAB ALANTAS			8364639	6450424	6148504	4531056		29,7%	35,7%	32,7%
4	UAB ALSOTANA			3718456	2875071	2770246	2068761		29,3%	33,9%	31,6%
5	UAB ARCHITEKTURA IR DIZAINAS	4582287	4092179	4698352	3193156	2683088	2164673	12,0%	47,1%	23,9%	27,7%
6	UAB ARETIDA	5487469	5108251	9209329	7151890	7684856	5981557	7,4%	28,8%	28,5%	21,6%
7	UAB AUGRIVA			5521570	4574518	6003596	5162372		20,7%	16,3%	18,5%
8	UAB AUKMERGES BALDAI	25874649	19069656	22319550	16671805	21838759	15358522	35,7%	33,9%	42,2%	37,3%
9	UAB BALDAI JUMS	32598022	28338423	29456417	25373460	28805983	23832673	15,0%	16,1%	20,9%	17,3%
10	UAB BALDENIS	17001559	15291526	27987343	23518698	30946704	24962133	11,2%	19,0%	24,0%	18,1%
11	UAB BALDINIS			6985189	4292389	5647241	3705279		62,7%	52,4%	57,6%
12	UAB BALDLITAS	4429111	2634640	3820123	2579915	2508829	1602229	68,1%	48,1%	56,6%	57,6%
13	UAB BALDUTURA	4609198	3957388	4661625	3745125	5492553	4186640	16,5%	24,5%	31,2%	24,0%
14	UAB BALTIC FURNITURE COMPONENTS			12358634	10203132	5299223	4392260		21,1%	20,6%	20,9%

15	UAB BALTIJOS MARMURAS			3721841	1889974	2726770	1445678		96,9%	88,6%	92,8%
16	UAB CLEMENCE RICHARD			11177115	6244296				79,0%		79,0%
17	UAB DALIOS BALDAI			28140174	20667147	28405477	20366178		36,2%	39,5%	37,8%
18	UAB ELIUDA	13443086	12115882	18121197	16419176	15367482	13524378	11,0%	10,4%	13,6%	11,6%
19	UAB EMIRA	9762685	5589751	15518440	5378508	7773133	3534034	74,7%	188,5%	120,0%	127,7%
20	UAB ERELITOS BALDAI			12879595	10227666	4991491	3303688		25,9%	51,1%	38,5%
21	UAB ERGOLAIN BALDAI			4283759	2251530	3023073	1569861		90,3%	92,6%	91,4%
22	UAB FORNESTAS	10225631	8153069	12012118	9901387	16479354	12098645	25,4%	21,3%	36,2%	27,6%
23	UAB GINTARO BALDAI			36398967	24757284	25477987	20095397		47,0%	26,8%	36,9%
24	UAB GRAFU BALDAI	11708529	8146081	13273448	10193470	8788107	6830706	43,7%	30,2%	28,7%	34,2%
25	UAB GURDA			12015471	7760850	11691104	7982180		54,8%	46,5%	50,6%
26	UAB HIGHLIFE			10715134	9510831	8720141	8005018		12,7%	8,9%	10,8%
27	UAB JUODASIS ALKSNIS	18466950	11115290	17381911	10358562	15360852	8789380	66,1%	67,8%	74,8%	69,6%
28	UAB JUSTLUKA	31221829	22416440	32198307	23565000	22168944	16531459	39,3%	36,6%	34,1%	36,7%
29	UAB JUSTRAMA	11995010	9865822	13174410	10772775	9321659	7608972	21,6%	22,3%	22,5%	22,1%
30	UAB LAUKSVA	5407977	3367787	5670411	3235260	4720989	2611866	60,6%	75,3%	80,8%	72,2%
31	UAB LOM BALTIC					4691707	3402147			37,9%	37,9%
32	UAB MEDIENOS ERA			11470232	10175327	10376347	8265306		12,7%	25,5%	19,1%
33	UAB MULTIMEDA			16484098	15220461	14077870	12336351		8,3%	14,1%	11,2%
34	UAB MUSONAS	5875448	5039521	6016483	4274264	6109530	4116681	16,6%	40,8%	48,4%	35,3%
35	UAB NOVAMETA	9717915	6482119	9762635	7380380	8951625	6593853	49,9%	32,3%	35,8%	39,3%
36	UAB NS2	7931060	5943199	9528344	7149231	6023170	4725131	33,4%	33,3%	27,5%	31,4%
37	UAB PAINA IR KO	7786458	6166133	7307590	5339240	7486049	5404808	26,3%	36,9%	38,5%	33,9%
38	UAB PLUNGES BALDAI			5613127	3570301	3597773	2313726		57,2%	55,5%	56,4%

39	UAB PUSIS	5363645	4970256	7986446	6996364	8770365	7467565	7,9%	14,2%	17,4%	13,2%
40	UAB RAGUVOS BALDAI IR KO	16997385	12176990	14794707	9447511	10939799	6953329	39,6%	56,6%	57,3%	51,2%
41	UAB RIVAKA	13602913	8102817	14361929	8484809	10677261	5714938	67,9%	69,3%	86,8%	74,7%
42	UAB RVG BALDAI	3526553	2837352	4391152	3724846			24,3%	17,9%		21,1%
43	UAB S-FORM			7492945	5927789	3292983	2052536		26,4%	60,4%	43,4%
44	UAB SEIGAS	3613480	2966513	3478202	2970283	2763088	2372913	21,8%	17,1%	16,4%	18,5%
45	UAB SIAULIU GILIJA			7404350	6483011	9975707	8779306		14,2%	13,6%	13,9%
46	UAB SLAVITA					5840627	3144944			85,7%	85,7%
47	UAB SLENKANCIOS SISTEMOS	15665808	10040950	20352665	11488753	12211379	7768819	56,0%	77,2%	57,2%	63,5%
48	UAB STEP MASTER			3553017	2748353	1202277	399362		29,3%	201,0%	115,2%
49	UAB TIDO			26210788	23722428	13753802	12396152		10,5%	11,0%	10,7%
50	UAB VAIDVILES BALDAI			4068221	2075515	3363442	1878595		96,0%	79,0%	87,5%
51	UAB VESIDA	12589658	10516091	13624376	10777589	11265969	8507901	19,7%	26,4%	32,4%	26,2%
52	UAB VIBALTPEGA			4151101	3580484	3659820	3244500		15,9%	12,8%	14,4%
53	UAB VILDIKA			22704044	14458450	16711604	11263243		57,0%	48,4%	52,7%
54	UAB VIRUNA			5171855	2875493	3745619	1921469		79,9%	94,9%	87,4%
55	UAB VOKE-III	23466461	17135032	36599052	25389968	25113850	17045990	37,0%	44,1%	47,3%	42,8%
56	UAB ZBIGA	12430800	9394291	10803267	8123263	7029772	5007574	32,3%	33,0%	40,4%	35,2%
								apatinis kvartilis			21%
								mediana			35,3%
								viršutinis kvartilis			57,3%

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai remiantis duomenis iš Amadeus duomenų bazės

3 priedas

Bendrovių, kurios teikia valdymo paslaugas, finansiniai rezultatai

Eil. Nr.	Bendrovė	2008 m.		2007 m.		2006 m.		2008 m.	2007 m.	2006 m.	Vidurkis
		Apyvarta (tūkst. EUR)	Veiklos pelnas (tūkst. EUR)	Apyvarta (tūkst. EUR)	Veiklos pelnas (tūkst. EUR)	Apyvarta (tūkst. EUR)	Veiklos pelnas (tūkst. EUR)	Antkainis tipinės veiklos sąnaudų			
1	UAB RODIKLIS			11511	813	8603	554		7,60%	6,88%	7,24%
2	UAB CREATIVE MEDIA SERVICES			8740	1192	7200	1020		15,79%	16,50%	16,15%
3	UAB EUROREKLAMA			3668	234	1657	-28		6,81%	-1,66%	2,58%
4	UAB NOT PERFECT			3313	209	2617	98		6,73%	3,89%	5,31%
5	UAB EKONOMINES KONSULTACIJOS IR TYRIMAI	2263	152	1984	141	838	74	7,20%	7,65%	9,69%	8,18%
6	UAB VIESUJU RYSIU PARTNERIAI			1973	-205	1590	88		-9,41%	5,86%	-1,78%
7	UAB LUKRECIJOS REKLAMA			1531	14	1989	88		0,92%	4,63%	2,78%
8	UAB GM CONSULT GROUP	1161	251	354	0			27,58%	0,00%		13,79%
9	METASITE BUSINESS SOLUTIONS, UAB			1158	20	813	128		1,76%	18,69%	10,22%
10	UAB PRAMUSTGALVIS			1151	-17	1130	51		-1,46%	4,73%	1,64%
11	UAB SEKASOFT	960	134	1216	111	1110	60	16,22%	10,05%	5,71%	10,66%

12	UAB REKLAMOS VIZIJA			685	36	712	60		5,55%	9,20%	7,37%
13	UAB TISENA DIZAINAS			573	19	511	-48		3,43%	-8,59%	-2,58%
14	UAB VERITANA			513	58	450	78		12,75%	20,97%	16,86%
15	UAB SMARTA			412	-3	225	2		-0,72%	0,90%	0,09%
								apatinis kvartilis			2,11%
								mediana			7,24%
								viršutinis kvartilis			10,44%

Šaltinis: autoriaus skaičiavimai remiantis duomenis iš Amadeus duomenų bazės

Obligacijų palūkanų normų maržos (angl. *floaters spread*) intervalo skaičiavimai

Nr.	Obligacijos išleidėjas	Šalis	Išleidimo metai	Išpirkimo data	Marža (angl. floaters spread), %
1	BA CREDITANSTALT	Austrija	2009.02.05	2018.02.05	1,2
2	CAJA MADRID	Ispanija	2009.05.14	2018.05.14	1,7
3	COMMERZBANK AG	Vokietija	2009.06.04	2018.06.04	0,9
4	BAYER HYPO-VEREI	Vokeitija	2009.04.25	2018.01.08	1,5
5	RAIFF ZENTRALBK	Austrija	2009.01.31	2018.01.31	2,4
6	SOCIETE GENERALE	Prancūzija	2009.02.14	2018.02.14	1,5
7	UNICREDIT SPA	Italija	2009.04.24	2018.04.24	1,3
8	UNICREDIT SPA	Italija	2009.05.16	2018.06.25	0,75
9	WILLOW II	Airija	2009.05.16	2018.04.09	0,9
10	SNS BANK	Olandija	2009.06.25	2014.07.31	1,8
11	LB BADEN-WUERTT	Vokietija	2009.07.09	2014.07.11	1,6
12	SNS BANK	Olandija	2009.07.31	2014.06.30	1,1
13	COMMERZBANK AG	Vokietija	2009.07.11	2014.06.16	2,2
14	RAIFF LB OBEROST	Austrija	2009.06.30	2013.12.01	0,85
15	LB BADEN-WUERTT	Vokietija	2009.03.14	2013.11.26	1

16	UNICREDIT SPA	Italija	2009.12.16	2013.11.05	1,8
17	LB BADEN-WUERTT	Vokietija	2009.11.26	2013.10.14	1,75
18	BAYER HYPO-VEREI	Vokietija	2009.11.05	2013.10.07	0,8
19	RAIFF LB OBEROST	Austrija	2009.10.13	2013.10.01	1,4
20	LB BADEN-WUERTT	Vokietija	2009.07.07	2013.09.30	2,75
21	RAIFF LB OBEROST	Austrija	2009.10.01	2013.09.01	1,65
22	ERSTE BANK	Austrija	2009.10.01	2013.08.26	2,5
23	LB BADEN-WUERTT	Vokietija	2009.09.30	2013.08.26	0,9
24	LB BADEN-WUERTT	Vokietija	2009.09.01	2013.08.15	1,2
25	UNIBAIL-RODAMCO	Prancūzija	2009.08.25	2013.07.09	0,8
26	DEXIA CRED LOCAL	Prancūzija	2009.08.26	2013.06.30	0,95
27	LB BADEN-WUERTT	Vokietija	2009.08.15	2013.05.30	1,4
28	COMMERZBANK AG	Vokietija	2009.08.13	2013.05.28	3,5
29	EUROHYPO AG	Vokietija	2009.07.09	2013.02.15	2,1
30	LB BADEN-WUERTT	Vokietija	2009.07.09	2013.02.13	1,6
31	ERSTE GROUP	Austrija	2009.06.30	2013.01.22	1,5
32	RAIFF ZENTRALBK	Austrija	2009.05.30	2013.01.21	0,9
33	LB BADEN-WUERTT	Vokietija	2009.05.28	2013.01.10	1
				Mažiausia reikšmė	0,8
				Didžiausia reikšmė	3,5

Šaltinis: Autoriaus skaičiavimai remiantis duomenimis iš „Bloomberg“ duomenų bazės